T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Dördüncü İçtima

8 . 11 . 1340 Cumartesi

Mündereoat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI :	116
2. — EVRAKI VARİDE :	116
Mazbatalar	**116**
1. — Büyük Millet Meclisi Bütçesine tahsisatı munzamma ilâvesine mütedair Meclis İdare Heyeti tezkeresi (3/301) ve bu bapta Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası.	116
Tezkereler	**116**
1. — Riyaseticumhur Bütçesine tahsisatı munzamma itasına mütedair Meclis İdare Heyeti tezkeresi (3/299)	116
2. — Divanı Muhasebat Reisi Saniliklerine Vekâleten tayin edilecek zevata verilecek vekâlet maaşı miktarına mütedair harcırah kararnamesinin fıkrai mahsusasının lüzumu tefsiri hakkında Meclis Reisvekilliği tezkeresi (3/300)	116
3. — ÂZAYI KİRAM MUAMELÂTI :	117
1. — Nizamnamei dahilinin 162 nci maddesi mucibince Heyeti Umumiyece Kütüphane Encümenine intihap olunacak âza için namzet gösterildiğine dair Meclis Reisvekilliğinin tezkeresi.	117
4. — İSTİZAH :	117
1. — Heyeti Vekileden umumî istizah.	117: 166,167:168

BİRİNCİ CELSE

Bed'i Müzakerat; Saat : 2,0

REİS : Birinci Reisvekili İsmet Bey

KÂTİPLER : Avni Bey (Bozok), Ragıp Bey (Zonguldak)

REİS — Celseyi açıyorum :
Zaptı Sabık Hülâsası okunacak :

1. — ZAPTI SABIK HÜLÂSASI :

6 Teşrinisâni 1340 Perşembe

Birinci Celse

Birinci Reisvekili İsmet Beyin tahtı riyasetlerinde bilinikat zaptı sabık hülâsası kıraat ve aynen kabul edildi. Evrakı Varide ait oldukları mahallere havale olundu.

Meclis Riyasetine intihabından dolayı İstanbul Mebusu Fethi Beyden mevrut teşekkür telgrafnamesi kıraat edildi. Müteakiben Heyeti Vekileden vaki olan istizaha geçildi ve bir müddet izah ve istizahtan sonra berayı teneffüs celse tatil olundu.

İkinci Celse

İsmet Bey tarafından küşat edilerek istizaha bir müddet daha devam olunduktan sonra Cumartesi günü içtima edilmek üzere celseye hitam verildi.

REİS — Zaptı sabık hülâsası hakkında mütalâa var mı efendim?

NEBİ ZADE HAMDİ BEY (Trabzon) — Reis Bey, geçen içtimada Fauf Beyin izahatı esnasında Trabzon Limanında bakımsızlık yüzünden tahribat vücuda getirildiğini iddia etmişim. Böyle bir şey vaki değildir. Gayet ehemmiyetsiz bir şeydir demiştim. Zapta yanlış geçmiş. Tashih edilsin.

REİS — Olveçhile tashih edilir efendim. Başka bir mütalâa var mı efendim? (Hayır sesleri)

Zaptı Sabık aynen kabul edildi.

KÂZIM VEHBİ BEY (Ergani) — Tashihen..

2. — EVRAKI VARİDE :

Mazbatalar

1. — Büyük Millet Meclisi Bütçesine tahsisatı munzamma ilâvesine mütedair Meclis İdare Heyeti tezkeresi ve bu bapta Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası (3/301)

REİS — Ruznameye alıyoruz.

FERİT BEY (Çorum) — Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının müstâcelen ruznameye alınarak bugün müzakeresini teklif ediyoruz.

REİS — Efendim, Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasının müstacelen müzakeresini teklif ediyorlar. Kabul edenler lütfen el kaldırsın.. Kabul etmiyenler lütfen el kaldırsın.. Kabul edildi.

Tezkereler

1. — Riyaseticumhur bütçesine tahsisatı munzamma itasına mütedair Meclis İdare Heyeti tezkeresi (3/299)

REİS — Muvazenei Maliye Encümenine gönderiyoruz.

2. — Divanı Muhasebat Reisi Saniliklerine vekâleten tayin edilecek zevata verilecek vekâlet maaşı miktarına mütedair harcırah kararnamesinin fıkrai mahsusasının lüzumu tefsiri hakkında Meclis Reis Vekilliği tezkeresi (3/300)

REİS — Kavanini Maliye Encümenine gönderiyoruz.

3. AZAYI KİRAM MUAMELÂTI :

1. — Nizamnamei Dahilinin 162 nci maddesi mucibince Heyeti Umumiyece Kütüphane Encümenine intihap olunacak aza için namzet gösterildiğine dair Meclis Reis Vekilliği tezkeresi :

REİS — Okuyoruz.

Heyeti Umumiye

Nizamnamei dahilinin 162 nci maddesi mucibince Heyeti Umumiyece Kütüphane Encümenine intihap olunacak aza için Meclisi Âli Divanı Riyasetince namzet gösterilmesi tamül iktizasından olmasına mebni keyfiyet, Divanı Riyasetin 3 Teşrinisani 1340 tarihli birinci içtimaında ledettezekkür; esamisi atide muharrer azayı kiramın Kütüphane Encümeni için namzet gösterilmesi tensip edilmiş olmakla Heyeti Umumiyenin nazarı tasvibine arz olunur.

6 . 11 . 1340

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Birinci Reis Vekili
İsmet

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) —

YUSUF KEMAL BEY (Sinop) —

AĞAOĞLU AHMET BEY (Kars) —

REİS — Efendim, Malûmu Âliniz Kütüphane Encümenine beş aza intihap olunacaktır. İkisi Divanı Riyasetten, üçü Heyeti Umumiyeden intihap edilecektir. Bu zevatı Divanı Riyaset namzet olarak Heyeti Âliyenize gösteriyor, muvafık mı efendim? Kabul buyuranlar lütfen el kaldırsın.. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın.. Kabul edilmiştir efendim.

4. — İSTİZAH :

1. — Heyeti Vekileden umumî istizah.

REİS — Efendim, ruznamede umumî istizahın devamı vardır. Söz Trabzon Mebusu Muhtar Beyindir. (Burada yok sesleri) O halde söz Feridun Fikri Beyindir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Muhterem arkadaşlar, evvelemirde geçen gün Mübadele ve İmar Vekâletinden istizah devam ederken istizahın umumî bir müzakereye kalbi hakkında vuku bulan teklife bendeniz itiraz etmiştim. Bu itirazımın sebebini Heyeti Celileye teşrih edeceğim. Bu teşrihim; müşahedatımız neticesi olarak hasıl etmiş olduğumuz malumat ve intihabatı Heyeti Umumiyeye arz edebilmek için umumî bir müzakereden ve serdi efkârdan kaçınmadığını ispat etmek esasına müptenidir. Şukadar ki nizamnamei dahilinin 117 nci maddesi bir istizah devam ederken o istizah madde ile neticelenmeden diğer bir maddeye geçilmesine mânidir. Binaenaleyh mübadele istizahı devam ederken o istizah ruhu tabiisi dairesinde, seyri tabiisi dairesinde ceryan ederken itirazda bulunulmuş mudur? Muhterem arkadaşlar, altı ay memleketin her köşesini, herkez kendi mıntakasına isabet eden kısımlarını gezdikten sonra burada, huzuru millette vasi bir müzakerenin ceryan etmesinin ne kadar elzem olduğunu bendeniz de takdir edenlerden ve bunu bütün ruhumla arzu edenlerdenim. Yalnız geçen gün Recep Beyefendinin kürsüde buyurdukları gibi Heyeti Celilenin kani olmasını samimî surette temenni ederek şunu arz ederim ki, hiçbir vakit memlekette hata görmek maksadıyle gezmedim ve gezmedik. Çünkü ne olursa olsun bu vatanın selâmet ve saadeti bahsında aynı emel ve aynı mefkûreye malik arkadaşlar olduğu için onların bir çok yanlışlıklarını görsek bile bunları sırf hissi garazla biraz daha hatalı görecek kadar kalbimiz küçülmemiştir.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Şahsınızdan bahis buyursanız...

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Evet şahsımdan bahsediyorum. Kalbim küçülmemiştir.. Efendiler! Memleketin saadet ve selâmeti namına herhangi bir zat tarafından hayırlı bir iş gördüğüm zaman bunu söylemeyi mefharet addederim. Onun için öyle onbin tane istizah takriri, yüz tane sual kumkuması ve saire gibi ortada katiyen ve katibeten böyle bir tertip ve tasavvur yoktur. Böyle bir tertip ve tasavvur olmadığına.. (Ne biliyorsun sesleri)

YUSUF NADİ BEY (Menteşe) — Dava Vekili mi tayin ettiler seni?...

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Mübadele meselesinin huzurunuza, Heyeti Celile huzuruna vaz'ı şahidi âdildir. Esat Efendi Arkadaşımız hiçbir dostuna sormadan bir sual takriri vermiş ve o sual takriri istizaha kalbolunmuştur. Binaenaleyh bunda doğrudan doğruya mübadele meselesinin halline matuf samimi bir meseleden başka bir şey mevcut de-

ğildir. Efendiler! Anket parlamenter teklifi hakkında arkadaşlarımızdan bazıları bir suikast mevcut olduğu ve bir takım vekil arkadaşlarımızın Divanı Âliye sevki gibi maksat istihdaf edildiğini dermeyan ettiler.

Efendiler! Böyle bir maksat mevcut değildir. Anket parlamenter ile ittiham mekanizmesi arasındaki farkı hukukî barizdir. Gerek Celal Beyefendi ve gerek Necati Beyefendi kendilerinin şahıslarını mevzubahs ettiğimiz zehabına kapılarak benim kastettiğim noktadan çok başka bir nokta kastettiğim zehabına kapıldılar. Mütalâaları baştan aşağı bu sadettedir. Halbuki arkadaşlar, anket parlementer teklifimdeki maksat gayet halisanedir. Memlekette mesuliyet esasının tesisini mucip olabilecek bir gaye-i âliyeyi temin etmekle beraber meselenin vücut bulup bulmadığını, mübadele meselesi etrafında yapılan dedikoduların ve matbuatta bunun üzerinde ceryan münakaşatın mahiyetlerini tahkik etmek ve Heyeti Celilenin istima buyurmuş olduğu muhterem hatiplerin müşahedata müstenit beyanat ve kanaâtleri ve bunun leh ve aleyhinde dermeyan edilmiş olan noktayı nazarları hulâsa ve icmal etmek maksadıyle ve memlekette bu gibi hadisat vukuu takdirinde daima bunun bitaraf ve etraflı surette tahkik edileceği kanaatıyle memlekette esaslı bir şey tesis ettirmek maksadı halisanesinden mümbeistir. Muhterem Arkadaşlar, gerek Celal Beyefendinin, gerek Necati Beyefendinin müsadeleriyle bir noktayı arz edeceğim. Onlar anket parlementeri doğrudan doğruya şahıslarına tevcih edilmiş bir eseri husumet şeklinde telâkki ettiler.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Tarzıye verme.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Baştan aşağı beyanatları bu sadettedir. Halbuki muhterem efendiler, bu suretle tenkidat ve tahkikatta bulunmak memleket için faydalıdır. Çünkü Vekiller gidip her şeyi bizzat göremezler. Bunları görmek, bunları bildirmek için ve bunlar hakkında bir neticeye vasıl olmak için mutlaka bunun tahkik edilmesi, tetkik edilmesi lâzımdır.

Meşhudata müpteni hakikatlar vardır. Zabıt cerideleri baştan aşağı bunlarla doludur. Binaenaleyh bunlar mevcut iken tarafeyn mabeyninde Vekil Beylerin buyurdukları mütalaalarla mesele halledilmiş olmaz. Onun için kemali bitarafi ile ifayı vazife edebilecek anasırdan mürekkep bir heyetin tetkik ve tahkikinde fayda vardır. Sair memleketlerde bundan daha çok basit meseleler için anket parlementer yapılmıştır.

AĞAOĞLU AHMET BEY (Kars) — Misal? (Misal sesleri)

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Muhterem arkadaşlar, 2 Şubat 1884'de Fransa'da buhranı sanayi hakkında anket parlementer yapılmıştır.

MUSTAFA BEY (Tokat) — İngiltere'de yapılmamış mı?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Muhterem Mustafa Bey, İngeltere'de anket parlementer yapılıp yapılmadığını soruyorlar. İngiltere'de en basit meseleler üzerinde anket parlementer yapılmasını hükümet kabul eder. Binaenaleyh bir maksadı halisane ile teklif edilen anket parlemanterden bu kadar tevahhuş etmek doğru değildir. Taki memlekette mesuliyet esası teşekkül etsin. İşte bu teklif, kim ne yapmış, kim ne yapmamıştır; lâyıkı veçhile anlaşılsın gibi bir esasa, bir maksada mâtuf ve müstenittir. Hem de efendiler; eğer böyle vekil beyler her meseleyi şahıslarına irca ederekten doğrudan doğruya şahsi şeylere kapılarak serdi mütalâa ederlerse (yoktur öyle şeyler sesleri) o zaman memurlar ve hariçte mevcut olan bütün anasır şöyle düşünür. Bir hata görüldümü, bunu gören adam Mecliste söylüyecek olursa vekil bunu garaza hamleder der ve binaenaleyh murakabe ve mesuliyet esasına imkân kalmaz. Arkadaşlar, şunu nazarı vicdanınıza arz ederim ki bu kürsüden dermeyan edilen tenkidatta hulûs aramak, safvet aramak esas olmalıdır. Fikirler dermeyan edilsin. Şükürler olsun hepinizin kuvvei nutkuyesi mükemmeldir. Çıkarsınız söylersiniz, müdafaada bulunursunuz. Cerh edersiniz. Ne diyeyim istediğiniz hale getirirsiniz. Aciz değilsiniz ki, binaenaleyh müsaade buyurun söylüyeyim.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY (Kütahya) — Tabiî bizde onu yaptık.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Nazarı dikkatinize arz ederim ki eğer bu suretle her tenkidim garaza hamlolunacak olursa o zaman bizim müşahedemizden fayda olmaz. Binaenaleyh müşahedelerimizden netice çıkmayınca mürakabei milliye işliyebilir mi, işliyemez mi? Vicdanınıza havale ederek sorarım ve sizi hakem mevkiine koyarak vicdanınıza sorarım. Memurlar ne diyecek? Mebuslar geldiler, gördüklerini çıkıp söyledikleri zaman bunu garaza hamledecekler, demiyecekler mi?

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Yoktur öyle bir şey.

İHSAN BEY, (Cebelibereket) — Üç gündür istizah devam ediyor. Feridun Fikri Bey kaç kere kür-

süye çıktı. Halâ mı serbest söylemediğini iddia ediyor.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Serbest söylemediğim iddiasında bulunmadık. Kıyası maalefarıktır. Karıştırmıyalım. Bizim iddia ettiğimiz garaza hamledilmesin dedik.

RUŞEN EŞREF BEY (Karahisarısahip) — Kim hamledecek? İstediğiniz gibi söyleyin.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Anket parlementeri mucip olan..

MUSTAFA BEY (Tokat) — Ben anlamıyorum. Türkçe söyle.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Meclis tahkikatı.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Ha şöyle türkçesini söyle. Benim anlamadığımı ne söylüyorsun.

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Ağlama;

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Ağladığım yok.

REİS — Mevzuumuz istizahtır. Meselenin tahkiki hakkında değil.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, anket parlementer teklifinin esbabı mucibesinden biri mebusların bu işte alâkadar addedilmiş bulunmasıdır. Ve bunu bendeniz söylemiyorum ve alâkadar olduğunu iddia etmiyorum.

Geçenlerde Hamdullah Suphi Bey arkadaşımız, mebuslardan Hulûsi Beyin ismini zikretti.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Tenzih ederiz. Temiz adamdır o, çok büyük hizmetleri vardır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Ondan sonra geçende okuduğum telgrafta mebusların İzmir'de birtakım evlerde oturduğundan bahsediliyor. Binaenaleyh bu mesailin tenevvür etmesi için bir başka türlü tahkikat yapılmak kabil olamayacağından anket parlamenter yapılmasını faydalı ve zaruri görmüşümdür.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Anket teklifini yaptığınız vakitte hiçbir mebusun ismi mevzubahs olmamıştı. Teklif daha evvel yapılmıştır. Hatırlatırım size.

REİS — Feridun Fikri Bey, anketi ne için teklif ettiğinizi söyleyiniz? Yoksa anketin şekli hakkında değil.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Recep Beyefendi buyuruyorlarki, siz anket teklif ettiğiniz zaman mebuslardan bahsedilmemişti, bilâhare bahsedildi. Bakınız bey efendi bu seneki zabıt ceridelerinin 110 ncu sayfasındaki ifadeden bir kaç satır okuyacağım.

KILIÇ ALİ BEY (Gaziantep) — Hep böyle zabıtlar mı okuyacağız?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Beyim, soruyor, cevap vereceğim. 110 ncu sayfada o da Hamdullah Suphi Beyin beyan buyurdukları keyfiyettir ki bu gibi işlerde alâkadar olduklarını söylemiştim.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Takriri daha evvel yazdığınızı hatırlatırım.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — İzmir'de şurada burada evlerde sakin olduklarını ve bunların içinde bulunduklarını söylemektedir. Zaten mevcut olan şikâyetnameler aşağı yukarı bu tarzda yazılmıştır.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Takriri daha evvel yazdığınızı hatırlatırım.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, Necati Bey Biraderimiz uzun uzun beyanatta bulundu. Fakat iki sualime cevap vermedi. Bunlardan birincisi: Mademki İmar Vekâleti lâzım idi; İmar Vekâletinden fevaid hâsıl oldu, fevaitle neticelendi; o halde bu vekâlet ne den ilga ediliyor ve neden bu vekâletin ilgası hakkındaki mazbatayı kendileri de imza etmiş bulunuyor.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY — Bir kanun lâyihası vardır. Kanun lâyihası geldiği zaman söyleyeceğim. Şimdi kanun lâyihası meydanda yoktur ki söyliyeyim.

KADRİ AHMET BEY (Siverek) — O da teklif tir. Henüz kabul edilmemiştir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Efendim, kendileri tarafından imza edilmiş bir teklifte ilgayı talep ettikleri muharrerdir. Şimdi arkadaşlar bize diyorlarki: Aklıselim ve mantık dairesinde cevap veriniz.

REİS — Kendi telâkkiyatını söylüyor rica ederim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Arkadaşlar söyle diyorlar, zatıâliniz söyleme diyorsunuz, ne yapalım?

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Söyle çocuğum söyle...

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Sonra Necati Beyin beyanatında bulamadığım bir nokta daha vardır. Ne için Mübadele Vekâletini bıraktınız da çekildiniz dedim. Ona da cevap alamadım.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY — Cevap verdim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Binaenaleyh ben, Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinden

Necati Beyin çekilişindeki esbabın ve vekâletin ilgasındaki esbabın Necati Beyin nutkunda izah edilmediğini kayıt ve işaret ediyorum. Sonra Necati Beyefendi beyanatında gene meselenin esasatına müteallik bir noktayı tavzih etmedi. O da: Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi Beyefendi arkadaşımız gayet esaslı bir noktaya temas buyurdular ve dedilerki: Vazife tedahül etmiştir. Bakınız, ne diyorlar: Her yerde vazifeyi tevcih edecek bir makam bulamazsınız. En büyük makam amiri muhacir meselesinde kendisinde mesuliyet görmüyor ve görmemektedir. Hakkı da vardır. İskân memurları doğrudan doğruya bu işle alâkadar olduklarına göre vesaiti icraiye namına hiçbir şeye mâlik değillerdir. Binaenaleyh bu nokta daha evvel, vaktinde görülüp Meclisi Âli müctemi iken bazı esasat ihzar edilerek teklif edilmek lâzımdı. Ahmet Hilmi Beyin gayet kuvvetli olarak ve hepimizden ziyade bariz bir surette iliştiği bu noktaya diğer arkadaşlarımız da ilişmiştir. Yani bu işi mülkiye memurları benimsemiyorlar. İskân memurlarının kendi kuvvetleri yetmiyor. Muhtelif arkadaşların ifadesi gösteriyor ki birçoğu mezundur ve Refet Beyefendinin ifadeleri mucibince işlerinde çalışmak zamanını geçirmiş, ihtiyarlamış anasırda vardır.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Şuna anasır demeyiniz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Unsurlar... Binaenaleyh; bu nokta hakkında Heyeti Celilenin daha evvel tenevvür etmesi lâzım gelir idi. Ben bu noktanın tenvirini Necati Beyden beklerdim. Meclis içtima ettiği zaman bize gelecek «Arkadaşlar; ortada bir vaziyet var, memurlar şu şekildedir, mülkiye memurlarının bir mikdarcık olsun salâhiyetlendirilmesi lâzımdır» diyeceklerdi.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Memurlar kaç yaşından kaç yaşına kadar olacaktır?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Yaş meselesi beni alâkadar etmez.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY — Birnoktayı arz etmek istiyorum, unutmuşlar. Bendeniz elyevm Mübadele Vekili değilim, vekili yardır. Bakıyorum; hep benimle uğraşıyor, benden bahsediyorlar. Bu sualler mevzubahis ise Recep Beyefendi cevap verirler. Anlıyorum ki Feridun Fikri Bey benimli uğraşacaklardır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Hayır, sizinle uğraşmıyorum. Yalnız beyanatınız gayet kuvvetlidir, gayet heyecanlıdır. Zabıt ceridelerimizi teyin edecek sözler söylediniz. Sözlerinizin kuvvetli noktalarını bende kendi kuvvetim derecesinde cerh etmek isterim. Açıkta mı bırakalım?

Efendim, Celâl Beyin ifadelerinde de aynı, doğrudan doğruya kendi şahıslarından bahsedildiği gibi bir noktayı nazar mevcuttur. Halbuki bir vekilin vazaifi idariyesi vardır. Bundan mesuliyeti cezaiye varidi hatır olamaz. Mesuliyeti hukukiyede varidi hatır olamaz. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğuna nazaran her vekilin de bir tarzı idaresi vardır. Tarzı idaresinde hata etmiş olabilir. Binaenaleyh kendileri vekil oldukları için haklarında mesuliyeti siyasiye lâkırdısı olmadı. Mesuliyeti cezaiyeyi de bir dakika bile hatırıma getirmedim.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — O halde tahkikattan gaye nedir?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Tahkikattan gaye; böyle bir mübadele meselesi olmuş, birçok memurların yanlış yaptıkları vâki olmuş, bunda vekillerin hissesi nedir?

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — O halde mesuliyet talep ediyorsunuz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Hayır efendim. Vekillerin hissesi nedir?

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Ne mantıksız şey efendim;

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Memurların hissesi nedir, ifadeler ne dereceye kadar doğrudur?

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Demek berayı tenevvür..

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Evet berayı tenevvürdür.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Burası kahve oçağı mı efendim?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Neticede mesuliyet aramak noktasına varılabilir. Fakat olabilir ki, tarafınızdan dermeyan edilen şeylerin varit olduğu tahakkuk edebilir. Ve binnetice hiç bir şeyde olmayabilir. Bunları ifademde sarih olarak söylemişimdir ve anket parlâmenterden kaçınmanın da hiçbir samimî sebebini göremiyorum.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Meclisi Âlinin kararı halleder.

MAHMUT CELÂL BEY (İzmir) — Sarih madde söyleyiniz;

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — İttiham etmiyorum ki sarih madde söyleyeyim. Muhterem arkadaşlar, anket parlamenter meselesi hakkındaki,

Meclis tahkikatı meselesi hakkındaki ifadatımın daha ziyade mucibi münakaşa olmaması için bu noktayı bırakıyorum. Yalnız Mübadele Vekâletinin ilgası teklif edildiği zaman burada bu bapta bizi daha ziyade etraflı tenvir etmelerini sonra ilgasını siz istediniz diyerek bizim başımıza atmamalarını rica ederim. (Siz kim, biz kim sesleri) Birçok zamanlarda Meclisten bahsedilmiştir. Meclis istedi denilmiştir. Binaenaleyh bu gibi işlerde vazife ve mesuliyet Meclis kararlarını tatbik eden Heyeti İcraiyeye racidir. Heyeti icraiye her memlekette Meclisin mesaiyi teşriiyesine iştirak eder ve mümkün olduğu kadar da onun mesuliyeti mâneviyesini deruhde eder. Binaenaleyh vekâleti siz teşkil ettiniz diye mucibi muahaze olduğu gibi vekâleti siz ilga ettiniz diyerekten de Meclisi muahaze etmemelerini rica ederim.

DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY — Meclisi kimse muahaze edemez.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Çünkü muhtelif arkadaşlarımız dediler ki : Bunu Meclis kabul etmiştir. Binaenaleyh meşele yoktur. Recep Bey kabul buyururlar ki, Meclisi tenvir etmek lâzımdır. Çünkü ciheti icraiye onlardadır. Sonra mesuliyeti icraiye de onlarındır. Mesuliyeti icraiye onların olduktan sonra Meclis bir kanun yapar da bu kanun Hükümetin kanatlarına mutabık gelmezse biz bu işi yapmayız diyebilirler ve dünyanın her parlamentosunda böyledir. Bizde de böyle olmak lâzımdır. Heyeti İcraiye kanunun hini tanziminde de mesuliyeti maneviye deruhte eder. Filhakika mesuliyeti hukukiye, mesuliyeti cezaiye varidi hatır olamaz. Yalnız mânevi bir ceza vardır ki Meclisin mesaisinde bu unsur âmildir. Bunu inkâr etmek doğru olamaz. Şunu da istitraden arz edeyim ki, Heyeti İcraiye; Meclisin mesaii teşriiyesinde lâyıkı veçhile âmil ve müessir olamadığından kanunlarda yanlışlıklar mevcuttur. Kanunlar müzakere olunurken Vekil Beyler burada bulunmuyorlardı. Halbuki bu, doğrudan doğruya vazifeleridir. Vazifelerinde bir noksandı. Kanunun bir maddesinde bir hata olsa, işbu kanunun icrasına filân vekil memurdur denildiği vakit o vekil mesuldür. Çünkü : Gelip zamanında bulunmalı idi ve «Efendiler, bunu böyle yapmayınız» demeli idi. Binaenaleyh Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin ilgası teklif olunurken bu cihetin bize vazıh surette Mübadele, İmar ve İskân Vekili bulunan Recep Beyefendi tarafından beyan olunmasını teklif eedrim. Bu cihet böyle meskût kalmaktadır. Şimdi muhterem arkadaşlar, biraz da memleketimizin adliyesinden bahsetmek isterim.

ADLİYE VEKİLİ NECATİ BEY (İzmir) — Zaten sözü bana getireceğini biliyordum.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Ondan sonra Maariften...

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Teşekkür ederim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Sizin genç omuzlarınız; genç arkadaşlarınızın hitaplarına tahammül eder.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Kafamız..

REİS — Rica ederim, muhavere etmeyiniz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Vekil Beyler muhavere ediyorlar.. Muhterem arkadaşlar, evvelemirde şunu söylemek isterim ki maksat; genç arkadaşım Necati Beyi..

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Sizden daha genç mi, ihtiyar mı?..

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Vallahi benden daha gençtir. Buna emin olunuz.. Maksat genç arkadaşım Necati Beyi muahaze ve tahte etmek değildir. Yalnız adliye işlerimizin tarzı cereyanı hakkındaki kanaatimin, meşhudatımın, ihtisasatımın kendi ihtisasatına mutabık olmadığı neticesini arz etmek isterim.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Neticesiz kanaat...

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Evet, kanaatimin neticesidir.

REİS — İstizah mevadını söyleyiniz rica ederim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Evvelâ üç noktaya temas edeceğim. Bunlardan birincisi: Mahkemelerimizin tarzı teşekkülü hazırıdır. İkincisi de : Avukatlar meselesidir. Üçüncüsü de : Müdafaai Hukuk Kanununun tatbikindeki tarzı harekettir. Yani Müdafaai Hukuk mensuplarının ef'alinin cürüm addedilmemesi hakkındaki kanuna mütedair olan vaziyettir.

Bunlardan evvelemirde mahkemelerin tarzı teşekkülü noktasına işaret edeceğim. Muhterem arkadaşlar, burada bir kanun yaptık. Bazı noktalarında bendeniz de Necati Beyle hemfikir idim. Hatta Necati Bey Vekil olmadan, Seyit Bey Vekil iken istinafın ilgası meselesini biz de kendisiyle beraber müdafaa etmiştik ve Meclisi Âli umumiyetle istinafın ilgası lehinde bir hayat irae etti. Binaenaleyh istinaf usulünün ilgası hakkındaki fikrimde sabit kademim.

Yani Türkiye Adliyesinin hüsnü inkişafı için istinaf usulünün ilga edilmiş olmasında prensip itibariyle fayda görmekteyim. Yalnız Mahkemei Temyizden bugün sadır olmakta bulunan mütemadi nakız kararlarının derecesini elbette vekil bey tetkik buyurmuşlardır. Bu da gösterir ki mühim miktardaki mahkemelerimiz, kâfi derecede işlememektedir. Bunun da sebebi, Necati Beyin Kanunun müzakeresinde 1 Mayıs 1340 tarihini teşkilâtı adliye için kabul etmiş olmasıdır.

Demin de arz etmiştim ki kanunları Meclis yapar. Fakat bunda vekillerin de bir hissei mesuliyeti mâneviyeleri vardır. Vekiller der ki : «Bu gayri kabili tatbiktir, bunu yapamam..» Meclis de bunun mesuliyetini alır. «Pekâlâ» der. Veyahut da «Pekâlâ» demez. Vekil, çekilmeye mecbur olur. Şimdi Malûmu Âliniz memlekette bir inkılâp yapıldı ve ondan sonra memlekete yeni bir adliye verilmek iktiza etti. Halbuki: Mahakimin ilgası hakkındaki Kanunun tarihi intişarını tahattür buyurun: Necati Bey; bir Mayısı kabul etti. Hatta bir Mayıs tarihinden daha evvel bile «İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir» diye neşri tarihinden itibaren meriyülicra olması prensibine kadar kabul ediyordu.

Binaenaleyh, beş on günlük bir müddet zarfında bütün adliye makinesi kuruldu. Hattâ Necati Bey; gazetelere verdiği beyanatta, (Bir gecede 1 800 telgraf çektim) dedi. Şimdi efendiler; bu mahkemeler öyle âlelacele kuruldu ve bir çok hâkimler hakkında, sicillâta müstenit tetkikat yapılmasına imkân olamadığından, acele kararlar verildi. Bakarsınız ki on sene evvel mektepten çıkmış olan hâkim; senelerce tilmizi - maiyyet demiyorum, tilmizi diyorum - vaziyetinde bulunmuş arkadaşlarının azalığına veriliyor. Bu, öyle bir hali mucip olduki bir çok hâkimler mütessir oldular, ve mesleğe karşı kalplerinde bir teessür, bir infial hasıl oldu.

Efendiler! Bu bapta maddeye müstenit beyanatta bulunmak zaittir.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Hayır lâzımdır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Müsaade buyurunuz efendim. Çünkü: Şu adam bu adam, diyecek olursam, şu adamı, bu adamı terviç ettiğimi zanedebilirsiniz. Ve niçin şahıs zikredeyim, bir şahsın himayesi vaziyetinde niçin bulunayım.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Fakat tâyini madde ister...

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Farz ediniz ki, lâğv söylüyorum. Bu suretle bir kanaat izhar ederek söylüyorum ki bir çok hâkimler dilgir oldular ve Adliye Vekâletine, müteaddit telgraflarla müracaat ettiler. Adliye Vekili Beyin dosyalarında bunlar mevcuttur. Fakat binnetice: Tabiî maieşette lâzımdır. Maişet belâsıyle mesleklerine devam ettiler.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Bir anket yapalım.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Bunun hakkında anket teklif edecek değilim. Fakat Vekil Beyin bu hususiaki haleti fikriyesini, noktai nazarını doğru görmeyeceğim. O da şudur: Vekil Bey bir hâkime «Seni filan yere tayin ettim, mutlâka gideceksin» dedi. Meselâ: Akdeniz kıyısından bir adamı, ta: bilmem nereye yolladılar. Uzak yerlere yolladılar... Sonra uzak yerlerden bir adamı kaldırdılar, bu tarafa getirdiler.

Binaenaleyh; öyle bir vaziyet hâsıl oldu ki Adliye mesleğinde bir teessür vuku' buldu. Ben; bu teessürün tedrican izale edilmesini temenni ederim ve gene temenni ederim ki infial ile değil, büyük bir sekinet ile, sekineti hukukiye ile bu anasırın; mesleğine merbut olan bu kıymetli unsurların derecesi kendilerine verilsin. Haydi diyelim ki inkilâbın mukarreratını biran evvel tatbik için böyle yapıldı. Bunu da kabul edelim. Fakat o zamandan beri bir çok hâkimler mümkün olduğu kadar derecelerine ve vaziyeti sabıkalarına iade edilmek lâzımdır ve bundan sonra da eğer bu sahada daha geniş bir kalple, daha geniş bir kanaatle ve samimiyetle tâmiki madde ederek çalışırlarsa zannederim adliye makinemize hizmet etmiş olurlar.

Efendiler! Bundan sonra avukatlar meselesine temas edeceğim.

Muhterem arkadaşlar, evvelemirde bir nokta hakkında Heyeti Celileyi tenvir etmek istiyorum. O da fikri esasim şudur: Mebuslar mebus olduğu müddetçe avukatlık yapmamalıdırlar.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Meclis kararı vardır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Meclisi Âlinin evvelce bu bapta verilmiş bir kararı vardır. Yani bu noktayı teşrih etmek istiyorum ki samimiyetime bazı arkadaşlarca da kanaat gelsin, hassaten Vasıf Beyime.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Çok güçtür o..

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Şimdi Meclisi Âlinin Mebusların avukatlık yapamamaları hakkında bir kararı vardı. Bu karar hakikaten bizim memlekete göre düşünülmüş bir karardır. Fakat Muhamat Kanunu tanzim edilirken Necati Beyi, Reisimiz Necmetin Molla Beyi, arkadaşlarımızdan Münür Bey ve saireyi işhat ederim. «Mecalisi Resmiye müntehap azalıkları müstesna olmak üzere» diyerekten mebusların avukatlık edebilecekleri prensibi kabul edildi, bu vazıhtır. Hatta Burdur Mebusu Hüseyin Baki Bey Mecalisi Resmiye Müntehap Azalıklarında mebusluk dahildir, bunlar hariç kalsın diye takrir verdi. Kabul edilmedi. Binaenaleyh Muhamat Kanununun maddesi mucibince mebuslar avukatlık edebilirler. Necati Beyin kanaatinin başka türlü olduğunu zannetmiyorum. Yani Meclisi Âlinin vermiş olduğu o karar bu kanunla değişmiş bulundu. Çünkü o karardır, bu kanundur. Halbuki o kararın mevcut bulunduğu zamanlar mebuslar baroda mukayyet bulunuyorlardı. Bir mebusu avukatlıktan men etmek - memleketin selâmeti namına ben de bir hayırdır diyorum, ciddî ve samimî olarak diyorum ki - lâzımdır. Yalnız bir adamı mesleki vekâlette devam ettirmemekle o adamın baroya mensup olmaması arasında büyük bir fark vardır. Bir mebusun avukatlar listesinde ismi muharrer olur. Fakat avukatlık edemez. Yunus Nadi Beyin buyurdukları karar zamanında da keyfiyet bu merkezde idi. Şimdi ne görüyoruz? Mebuslar hakkındaki maddei kanuniye başka suretle anlaşılmış, sarih ve vazıh iken mebuslar baroya sokulmamıştır. Bugün Divanı Riyasete vereceğim Muhamat Kanununun birinci maddesinin tadili hakkındaki lâyihanın birinci maddesi mebusların mebus bulundukları müddetçe baroya mukayyet olmakla beraber icrayı vekâlet edemiyecekleri hakkında bir teklifi kanunidir. Yalnız efendiler, mademki bir kanun mevcuttur. Mebus avukatlara söyliyelim, Meclisi Âlinin hissiyati asilânesini memnun ve tatmin etmek için vekâlet etmesinler. Bu metin mevcut oldukça mebusların avukatlık edebilmeleri hele baroya mukayyet bulunmaları hakkı kanunîleridir. Şimdi efendiler, asıl muhamat meselesindeki maksadı acizanem bu bize temas eden nokta değildir. Avukatlar hakkında edilecek muamelenin neticesinden de bahsedecek değilim. Yalnız bir noktaya işaret edeceğim. Elimize verilmiş ve okumuş olduğunuz bir kitap vardır. O kitabı ben de tetkik ettim. Heyeti Celileye arz edilecek kıymeti kanunîyeyi, kıymeti esasiyeyi haiz, def'i kanunî mahiyetinde bir nokta buldum. O nokta zaten benim notlarımda da dahildi. O da efendiler, avukatlar hakkında edilen muamelâtta kendilerinin hakkı müdafaasının istimâ edilmemiş bulunmasıdır. Malumu âlileri Muhamat Kanununda «Suişöhretle, maruf ve müştehir» dedik, sonra 59 ncu maddeye baktık, her maznun mevkiinde bulunan adama, her cezaya maruz bulunan adama vası bir hakkı müdafaa vermiştir. Efendi; seni mesleğinden kovacağız. Pekâlâ beni kovacaksınız, bana bir kere sorun, bu sorulmamıştır.

EMİN BEY (Tokat) — İtirazname müdafaa mahiyetinde değil midir?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Emin Beyefendi; zatıâliniz biz mektep talebesi iken eski bir adliye memuru idiniz. Binaenaleyh takdir buyurursunuz ki bir adamdan itirazname talep etmekle huzuru hâkimde hini mürafaada def'i kanunisini istimal etmek arasında derin farkı hukukî vardır. İtiraznameme bir haktır. Fakat müdafaaname asıl esaslı bir haktır. Yani bunu def'i kanunî mahiyetinde bir mütalâa addedemem. Hakkı müdafaa bir karara vasıl olunmadan istimal edilen bir haktır, ondan sonrası itirazdır. Bunlar tamamen ayrıdır. Binaenaleyh avukatlar hakkında yapılan muamelede bunların hakkı müdafaaları istima olunmamıştır.

Efendiler! Belki birçokları kendi hakkında verilen karardan başka bir karara vasıl olamıyacak vaziyette olabilirler. Fakat efendiler (son söz müttehimindir) kaidei külliyesi vardır. Ve bir adam hakkında bir hüküm verilirken o adam hakkında hakkı müdafaasını istimal ettirmemek iyi bir şey değildir. Sen bunu yaptın fakat benim hakkımda gizli, kapaklı birkaç kişinin sözüyle yaptın, sorun bakalım, ben ne söyleyeceğim benim def'imi dinlemeden yapılacak muamele tabiî doğru olamaz. Binaenaleyh Necati Beyden şunu beklerdim ki vermiş olduğu talimatta bunların hakkı müdafaalarını istima etmek prensibini muhafaza etmek vaziyetinde bulunsun. Fakat hakkı müdafaa istimal edilmediği için bütün bu mukarrerat tabiîdir ki benim tasvip edebileceğim şey değildir.

DOKTOR FİKRET BEY (Ertuğrul) — Ankete dahil mi?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Efendim, üçüncü nokta daire intihabiyelerinizi gezdiğiniz vakit gördüğünüz gayet şayanı dikkat bir vaziyeti adliye vardı. O da Müdafaai Hukuk Mensupları meselesi idi. Efendiler! Müdafaai Hukuk mensupları hakkında Adliye Vekâleti iki tane tamim göndermiştir,

Dahiliye Vekâletinin de tamimleri vardır. Fakat öyle bir vaziyet hâsıl olmuştur ki : Müdafaai Hukuka mensup kimdir? Evvelâ adliye memurları tespit ettiler, sonra valiler bunun tespitine karıştı. Nihayet öyle bir vaziyet hâsıl oldu ki birçok adamlar Müdafaai Hukuk mensubudur diyerek hapishaneden çıktılar ve birçok adamlar müdafaai hukuka hizmet etmiş oldukları halde hapishanede kaldılar. Bunu gören yalnız ben değilim muhtelif dairei intihabiyeleri geçmiş arkadaşlarımız şahidi âdildir. Ahmet Remzi Beye sorunuz, Gaziantep'teki müşahedatını size söylesin. Daha diğer arkadaşlarımız da vardır. Yani senetsiz söz söylenmemektedir. Diyeceksiniz ki Adliye Vekiline taallûku var mı.

HÜSEYİN BEY (Elâzığ) — Bunun Adliye Vekiline ne taallûku var?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Evet efendim; bunun Adliye Vekiline taallûku şudur. Adliye Vekâletinin nezaretiyle mükellef olduğu Müddeiumumilerin vazifesine dahil bir keyfiyettir. Bu adam Müdafaai Hukuk mensubu mudur, değil midir? Bunu tespit etmek Müddeiumuminin vazifesidir. Ve bu işi son noktasına kadar onlar yürüteceklerdir. İşi mahkemeye kadar sevk edebilir. Mahkeme karar verebilir. Binaenaleyh bu noktada Adliye Vekilinin tenvir etmesi, vazıh talimat vermesi ve bu maddeye müdafaai hukuk keyfiyetinin tamamıyle tespit ettirilmesi lâzımdır. Dahiliye Vekâleti başka bir tarzda anlamıştır. İş böyle yürümüştür. Adliye Vekâleti hakkındaki hitap bundan ibarettir.

Efendim, tabiî Vasıf Bey bizi mürtecilikle ittiham edecek değildir. Maarif Vekili Beyin iştirak etmediğim, yanlış gördüğüm bir noktası vardır. O da muallimlik meselesidir. Malumu âliniz, muallimler memurdur. Muallim ne de olsa memurdur. Fransa'da bu sefer mevkii iktidara gelen Heryo kabinesi memurlar hakkında başka türlü düşünüyor. Şimdiye kadar devlet teşkilâtında hukuku esasiyede kabul edilmemiş olan bir tarzda düşünüyor. Onların sendika yapmalarını vesairelerini kabul ediyor, fakat bu düstur haline gelmemiştir.

YUSUF AKÇURA BEY (İstanbul) — Demek ki tekâmülü kanunî oraya doğru gidiyor.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Fakat bugünkü vaziyet oraya kadar gelmemiştir.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Onlar neden mahrum olsun?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Neden mahrum olsun, şimdi söylerim efendim. Muallimler memurdur. Memurların böyle ayrı bir sendika teşkil etmeleri ve böyle ayrı bir cemiyet teşkil ederek gazetelerde birtakım beyanatta ve neşriyatta bulunmaları doğru değildir.

YUSUF AKÇURA BEY (İstanbul) — İngiltere'de nasıldır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Hukukî esasiye imtihanında değiliz.

YUSUF AKÇURA BEY (İstanbul) — Bilmediğinizi söylüyorsunuz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Biliyoruz dünyanın her memleketinde böyledir. Sonra Tevhidi Efkâr gazetesi ile Vasıf Bey arasında bir ihtilâf zuhur etti; gazetelerde birtakım telgraflar okuduk. Bu telgraflara bakınız Tevhidi Efkâr Gazetesinde Maarif Vekili aleyhinde başlayan..

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Kim diyor?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Muallimler birliği merkezi umumî kâtibi Refet.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — O adamın fikrine ne karışırız? O memurdur.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Halk hükümeti bu;

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Efradı milletten değil midir?

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Fikir adamıdır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Memurdur, memur rica ederim siyasî faaliyette bulunabilir mi? Vicdanınıza havale ediyorum.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Fikir adamıdır.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Şaşırmışsın.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — En şaşırmadığım nokta burasıdır. (Handeler) Bak sana söyliyeyim, şimdi memurların politikaya karışmasına taraftar değilim, bu doğru değildir. Bak, ne diyoruz : Zabitler siyasetle iştigal etmesin, ne kadar yüksek bir prensiptir. Memleketi tabiî bir hale getirmeye uğraşıyoruz. Tabiî hal teşekkül edecek, hepimiz rahat edeceğiz. Yani bu mütemadi uğraşmak hayatından açık hale, sükûn ve istirahate ve istikrara geçeceğiz. Binaenaleyh bu suretle öyle bir kaygan zemine düşüyoruz ki... Muallimler birliği umumî Merkez Kâtibi Refet Bey, bu zatı muhterem aynı zamanda Maarif Vekâleti Müdiranındandır.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Mektep Müdürüdür.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali...

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Doğru söyleyin.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Tedrisatı iptidaiye müdürüde bu noktayı nazardan faaliyettedirler. Binaenaleyh bu noktayı vazıh surette tespit etmek lâzımgilr. Bir kere muallimler devlet memuru mudur, değil midir?

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Devlet memurudur.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Devlet memuru ne yapabilir, ne yapamaz? Bunun tefriki lâzımdır. Devlet memurları arasında katiyen hukukça bir fark yoktur. Siz var deyin, fakat yoktur.

YUSUF AKÇORA BEY (İstanbul) — Vakıaya bakın.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Vakıaya da, hakayıka da bakabiliriz. Yusuf Bey rica ederim ilim adamı sekinetiyle madde üzerinde muhakeme yürütünüz. Bugün Fransa'da Heryo Kabinesinin düşündüğü meslek, memurlara sendika teşkil ettirilmesidir.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Bugün değil çoktandır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Evet çoktandır. Yusuf Beyin mütalâasını bir noktasına cevap vermek bence mühimdir o da şudur : Bugünkü Fransız kabinesinin memurlar hakkında düşündüğü politika, yalnız muallimler hakkında değildir, bütün memurlar hakkındadır.

YUSUF AKÇORA BEY (İstanbul) — Yalnız askerler için yoktur.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Heyeti Vekilenin azayı kiramına soruyorum : Bu mesele hakkında ne düşündüler, ne tespit ettiler? Memurların hukuku nereden başlıyacak ve nerede bitecektir.

RECEP BEY (Kütahya) — Türk memurları katiyyen siyasetle iştigal edemez ve etmezler ve etmemişlerdir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Bu siyaset değil midir?

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Bu siyaset değildir, sizin kanaatiniz nedir?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Kanaatim şudur ki...

REİS — Feridun Bey, muhavere olmasın rica ederim.

RUŞEN EŞREF BEY (Karahisarısahip) — Reis Bey, hatip bir kere sözünü bitirsin, ondan sonra münakaşa olsun. Herkes bir şey söylerse bunun nihayeti olmaz. Bu münakaşalı konferansa benzedi.

REİS — Rica ederim, mücavebe olmasın. Hatip noktayı nazarını hata veya sevap söylesin.

RUŞEN EŞREF BEY (Karahisarısahip) — Efendim, herkeste cevap vermesin. Fikri ne ise onu söylesin.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Muallimler Cemiyetinin bu yaptıklarını doğru görmüyorum. Bu elimde bulunan ve inkârı gayrı kabil olan şu telgrafla ben görüyorum ki muallimler siyasetle iştigal etmek sahasına sevk olunmuştur. Bunu doğru görmüyorum, buna iştirak etmiyorum. Mesele onların müdahalesine mani olmak kazıyesidir. Binaenaleyh esaslı bir nokta olarak buna itiraz ediyorum.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Muallimler sevk olunmamıştır, kendi kendilerine hareket etmişlerdir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Kendi kendilerine hareket etmişlerse - zatıâliniz itiraf buyurduğunuz veçhile siyasetle iştigal etmişlerdir - vazifeyi âliniz bu gibi hususata yani onların bu muamelesine mani olmanız lâzımdı. Binaenaleyh bu noktayı arz ediyorum.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Neticeden ben bir şey anlamadım.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Mustafa Bey, siyaseti umumiyeyi müzakere ediyoruz.

TALÂT BEY (Ardahan) — Oğlum, sen işine bak, haydi söyle.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Efendiler, Maarif Vekili birtakım leylî, iptidai mektepler açtı. Bu, leylî iptidai mekteplerini niçin kabul ettiğimizi Maarif Encümeni biliyor. Bu, bence memleketi tenvir etmek maksadıyle yapılmıştır. Halbuki öyle olmadı. Belki muhterem arkadaşlarım bu noktayı nazardan müteessir olabilirler. Kendilerinin müteessir olmamalarını rica ederim. Leylî iptidai mekteplerini küşat etmekten maksadımız, meselâ bizim Dersim gibi otuz bin lira varidatı hususiyesi olan bunun da hiç olmazsa yarısını tahsil etmeyen ve kendi vasaiti yetişmeyen mıntıkalar içindi. Böyle idarei hususiyesi yetmeyen yerlerde mektepler açılmadı. İdarei hususiyesi yetişen ve müteaddit mekteplere mâlik olan sahalarda bu mektepler açıldı. Efendiler! Vilâyatı şarkiyede Maarifi tamim etmek için ve harsımızı bir kuvvetli cereyan halinde akıtmak için oralara Maarif Vekili Bey hiçbir şey yapmamıştır. Bendeniz Vilâyatı şarkiyeyi kasdederek alelıtlâk idarei hususiyesi yetişmeyen yerler için Maarif Vekili hiçbir şey düşünmemiştir diyorum.

HÜSEYİN BEY (Elâzığ) — Dersim'de mektebe giden kaç kişi vardır?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Dairei intihabiyemizi gezerken - Ahmet Bey söylesin - Ahali bizden yalnız mektep ve yol istedi.

REİS — Feridun Bey, Heyeti Umumiyeye söyleyiniz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Efendiler, sizi şerefimle temin ederim ki dairei intihabiyemi gezerken Dersim'liler mektep diye bağırmışlardır. (Doğrudur sesleri) ve bütün vilâyatı şarkiye ahalisi mektep istiyor, irfanımızın harsımızı istiyor. Binaenaleyh, bu cihet kâmilen mühmel ve metrûktur. Yani bendenizce öyle bir kanaat vardır ki mektepler için hiçbir şey yapılmamıştır ve mevcut muallimler için de bir şey yapılmamıştır. Maarif Vekili Bey bunları yapmadığı gibi himaye bile etmemişlerdir. Müdafaai Milliye Vekili Paşa Hazretlerinden de temas edeceğim bir nokta vardır. Müdafaai Milliye Vekili Paşa Hazretlerinden bir sual sormuştum. Burada yanımda mektuplar vardır. Muallimleri hizmeti maksureye tabidir diye asker ederek İstanbul'a getirmişler. Bunların içerisinden 84 efendi - Vasıf Bey bunu iyi düşünün - yazıcı olarak istihdam olunacak. Tekrar vazifei askeriye çıkarsa bu efendiler her gün yazıcı olabilirler. Yazıcı da temrine mi tabiidir?

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZIM PAŞA — Yanlış, yanlış bir vesika okuyacağım ki mahçup olacaksınız.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Zatıâlinizden evvel bendeniz bir vesika okuyacağım. Temenni ederim ki ben mahçup olayım da bu çocuklar ve bu evlâdı vatandan lâyıkıyle istifade edilmiş olsun. Bendeniz okuyayım : Darüleytam Muallimlerinden filân filân, ismini söyliyemem. (Söyle ismini sesleri) Bakınız burada imzası vardır. Filân filân (handeler)

RUŞEN EŞREF BEY (Karahisarısahip) — Mademki imzası vardır niçin söylemiyorsun?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — O adamlara zarar olmasın diye.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Meclisi Âli huzurunda söz veriyorum, bir şey olmaz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Vasıf Bey korkarım ki...

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Benim vicdanım yüksektir ve çok yüksektir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Bu vicdanî bir mesele değildir. Politika meselesidir.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Bizim politikamız vicdana istinadeder.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Benimki de öyledir. Efendiler! Bakınız bir tane daha, bilmem nere muallimlerinden filân efendi Çatalca Şubesi emrine verilen muallimler, bu muallimler diyorlar ki bizi niçin yazıcı olarak kullanıyorsunuz, getirin muallim olarak kullanın;

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZIM PAŞA — Bu yazıcılar nerede, şimdi yazıcı mıdır?

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Böyle müzakere olmaz efendim. Karşı karşıya otursunlar konuşsunlar. Hepimiz dinleyeceğiz böyle mütemadiyen konuşacaklar mı?

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Efendim, Paşa Hazretleri bir sual soruyorlar, bu efendiler nerededir, gazetelerde gördük ki emir buyurmuşlardır. Avdet etmişlerdir. Fakat bu, Vasıf Beyin muallimleri himaye ettiklerine delâlet etmez, aramamışlardır.

REİS — Feridun Fikri Bey, niçin mücavebeye devam ediyorsunuz. Sualinizi izah edin, bitirin.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Efendim, sual soruyorlar cevap vermek mecburiyetinde kalıyorum. Müsaade buyurun sonra burada birtakım mektup vardır. Heyeti Celileye okuyayım. İki tane şehit çocukları bunların isimlerini söyliyeyim. Bu istizahın yüzü suyu hörmetine bunları kurtarın. Ankara Mektebi Sanayi ikinci sınıfında ücretli leyli Ahmet Cevdet Mahtumları Mehmet Necdet, Ahmet Necdet. Bunlar diyorlar ki, bizi Ankara'lı değilsiniz diye mektebe almadılar, bizim babamız şehit oldu. Bakınız ne diyorlar. Yuvamız kimler için tarumar oldu. Biz hangi vilâyete gidelim. Orada hakkımızı arayalım? Biz bunu size milletvekili olduğunuz için soruyoruz. Babamız Elâziz Rüştiyesinden çıkmış, Erzurum ve İstanbul'da tahsilini ikmal etmiş Balkan Harbinde esir düşmüş, İzmir'de teehhül etmiş, Kafkasya'da şehit düşmüş. Bizim vatanımız Elâziz mıdır? Erzurum'mu, İstanbul'mu, İzmir'midir? Yoksa Kafkasya'da şehit babamızın mezarı mıdır? Bizi nerede kabul edecekler? Halbuki diyorlar : Devair rüesasının müdürlerinden isimlerini zikretmiyeyim.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Zikret.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — - Devamla - Amcazademiz gibi Ankara'da memur olarak bulunan orta tedrisat müdürü Nafi Atıf Beyle ilk Tedrisat Müdürü Refet Beyin çocukları muallim evlâdı addedilerek Ankara Erkek Lisesine mecanen kaydedildiler. Şimdi bu şehit çocuğudur. Bunlar hakkında nasıl muamele yapılması lâzımgeleceğini siz takdir edin.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Hoca Esat Efendiye cevap verdim, size de cevap vereceğim.

REİS — Efendim, niçin mücavebeye devam ediyorsunuz?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim - Devamla) — Efendim; Vekil Beye söyleyiniz, Vekil Beyefendi sözümü kesiyor.

Efendim, bu böyle olduğu halde Maarif Vekili diğer taraftan dün temas edildiği üzere bariz bir kanunsuzluk yaparak Tedrisatı İptidaiye Kanununun sarahatine rağmen tedrisatı iptidaiye müddetini tenzil etmiştir. Nasıl oluyorda bu hakkı kendisinde görüyor? Meclisi Âliden sadır olan bir kanunu tadil etmek Vasıf Beyin hakkı değildir. Madem ki bir kanun vardır. Gelirsiniz Meclise teklif edersiniz. Arkadaşlar kabul eder çıkar gider. Yalnız eşkale olsun riayet edelim. Sonra gene Maarif Vekili Beyin bir noktasına işaret edeceğim. O da muallim mekteplerinin müddetini beş seneye iblağ buyurmuşlardır. Halbuki mekteplerde okunan ders aynı ders, memleket muallime muhtaç iken bu sene hiç muallim çıkmayacaktır. Talebe şuna buna müracaat etmektedir. Bize de müracaat edilmiştir. Bu noktada şayanı dikkat ve şayanı kayıttır. Maarif Vekili Beyefendi bu cihetle meşgul olsaydı, bu evlâdı vatan zaten tahsillerini bitirmişlerdir. Muallim kadrosuna da girerlerdi ve bu sene memleketin irfanına hadim olurlardı. İki yerden müracaat vardır Vasıf Bey.

RAİF EFENDİ (Erzurum) — Erzurum'dan da vardır.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — İki yerden müracaat vardır. Binaenaleyh bu hususu da nazarı dikkatinize vaz ederim. Sonra efendim bir nokta daha mevcuttur. Diğer bir nokta daha var o da kitaplar meselesi, kitaplar meselesinde dahi geç kalmıştır. Bugün birçok yerlere kitaplar gitmemiştir. Talebeler kitapsız kalmıştır. Hatta kitap göndereceğimiz yer oldu kitapların tap ve tevzii geciktiği için mektep talebesi kitapsız kaldı. Binnaenaleyh, bu husta da biraz tâcil edilmek ve şiddet göstermek, mümkün olduğu kadar kuvvei kanuniyenizi istimal etmek lâzımdı. Bu yapılmamıştır.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Oğlum, temennidir bunlar, istizah değildir evlâdım.

REİS — Rica ederim kesmeyiniz Mazhar Müfit Bey.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Binaenaleyh gerek Maarif Vekili Beyin ve gerek Adliye Vekili Beyin bu hususlarını teşrih ettim ve noktayı nazarımı da arz ettim.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY — Efendim; bana söyleme Meclise söyle.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Size söylüyorum. Diğer noktalara gelince : O noktalar üzerinde benden daha ziyade ihtisas ile mütalâa yürütecek arkadaşlarımız mevcuttur. Söyleyecek çok arkadaşlarımız vardır, binaenaleyh o arkadaşlarımız mütalâalarını dermeyan edebilirler. Bendenizin kanaatim şudur ki, memlekette Maarifi Umumiye bilhassa Maarif Vekâletinde idarei umumiye, yolunda değildir. Ve Vasıf Bey Maarif Vekâletini idare edememektedir. Binanenaleyh maruzatımı bitirirken reyimi istimal edemeyeceğimi Heyeti Celilenize arz ederek maruzatıma hitam veririm.

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) — Feridun Fikri Beyin beyanatı sırasında Teşkilâtı Esasiyede mebusların dava vekâletiyle iştigal edemeyeceklerine dair bir kayıt var dediler. Ne yani Teşkilâtı Esasiye Kanununda ne de Muhakemat Kanununda böyle bir kayıt yoktur.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Ben böyle bir şey söylemedim efendim.

REİS — Muhamat Kanununda vardır dediler.

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) — Onda da yoktur.

REİS — Muhamat Kanunundaki elfaz ve ibaratı teşrih etmişlerdir.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Muhterem arkadaşlarım, sekiz on günden beri başlayan ve ancak son iki, üç gün zarfında mütemadi surette devam eden bir istizah muvacehesinde bulunuyoruz. Bu istizahı bendeniz Meclisi Âlinizin naçiz bir ferdi olarak ve Türk Milletinin bir ferdi olarak takibederken konuşulacak şey başka bir şey olacakken başka mesele konuşuluyor diye garip bir hissin zebunu bulunuyorum. Meclisi Âlinin şimdi kürsüsünden inen Feridun Fikri Beyefendinin temas ettikleri mesail ve envavı her şeye temas etmesi, vaziyet etmesi hakkı âlisi cümlesinden olduğuna eminim. Fakat bendeki his ne garip histir ki, kürsüye gelen arkadaşlar konuşulacak lâfı konuşmamaktadırlar. Bende bu his var. Zemin ve zamanın icabettiği, zemin ve zamanın emrettiği bir iş var. Bu konuşulmuyor. Darülitamdaki filân mesele. Bunlar bana geliyor ki, oyuncaktır. Bilmem İmar, İskân ve Mübadele meselesindeki falan şey... Onlarda konuşulur, fakat Meclisi Âli asıl meseleyi niçin konuşmuyor.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ey yoktan bir vatan yaratan Büyük Millet Meclisi; meseleyi niçin konuşmuyorsun? Hayretteyim. Bu hayretimi izah edeceğim. Lütfen insaf ve mürüvvetle istima olunmasını istirham ederim.

Efendim; Menteşe Mebusu Hoca Esat Efendi Hazretleri arkadaşım bir sual takriri vermiş ve neticede bir istizah çıkarmıştır.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Nadim olmuştur.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — Vazifemi yaptım.

YUNUS NADİ BEY (Devamla) — Sonra bu istizah devam ederken İsmet Paşa Hazretleri görmüştür ki yalnız İmar Vekâleti meselesi mevzubahis değildir. Hükümetin şurası burası mevzubahis edilmektedir. Bu daha dürüsttür. «Hükümetin ne işi varsa, neresini şayanı tenkit görürseniz cümlesine cevap vereceğiz. Cepheden mücadeleyi kabul ediyorum» diye buradan söylemiş ve istizah, umumî şekle inkılâp etmiştir. Bendeniz Vekilleri dinledim. Hatipleri de dinledim. İsmet Paşa Hükümetine dünkü hadiseye gelinceye kadar - eğer zatı mesele mevzubahis olmaya idi - itimat reyi vermeyecektim ve vermeyeceğimi çıkıp buradan söyleyecektim.

Efendiler! Memleketin recülü mevzubahistir. Cumhuriyet İdaresi mevzubahistir. Böyle bir şey hadis olmuştur. O hadise hallolunmadan bu büyük Türkiye Büyük Millet Meclisi bu ufak tefek işlerle meşgul olamaz. Onu halletmek mecburiyetindedir. Ben bu Meclisi bilirim. Ben bunun içinden çıkmış bir insanım. Ben bunun içerisinde yaşamış ve yaşayan bir insanım. Ben o Meclisi bilirim. O Meclis bunu hallеder. Efendiler, dörtyüzbin muhacir ve mubadilin - bana kanaat geldiki - dörtte üçü iskân olunmuştur. Fakat ben onu bilirim, ki - Sakarya - Meydan Muharebesinde 50 000 kişi gözünü kırpmadan feda edilmiştir. Ben onu bilir insanım. Dörtyüzbin kişi hesap olunmaz. Vatan meselesi mevzubahis olduğu zaman milyon nüfus feda olunur efendiler. İsmet Paşa hükümetine mübadillerin dörtte üçünü iskân ettiği için değil, dün akşam hükümet namına zatı meseleyi mevzubahis eden Recep Beyin sözlerinden dolayı beyanı itimat edeceğim. O mesele Cumhuriyet meselesidir. İstizah meselesi : Efendim; Teşkilâtı Esasiyemiz vardır. Nizamnamei Dahilimiz vardır. Nizamnamei Dahilî denilen kitap, bir Meclisin müzakerelerinin tarzı idaresini tanzim etmek için kendisinin yaptığı bir kitaptır. Fakat onunla mukayyet ve mahpus değildir. Meclis; mukadderatı umumiyei millete vazıülyet olan Heyeti âliyedir. Onu hiç bir kitap takyit ve tehir edemez. Nizamnamei Dahili denilen kitapta okursunuz ki, istizah şöyle olur, o cevap verir, öteki söyler, neticesinde âraya müracaat olunur. Hükümet ya sakıt olur, ya baki kalır.

O kitap bunu yazar. Zannolunur ki, buna nazaran istizah idarei devlet namına vekillerle Meclis arasında bir mübahasedir. Hayır efendiler, öyle değildir. İstizahın - bence şayanı ehemmiyet olan - asıl bir manası vardır. O da : İşbu kürsü üzerinden efkârı umumiyeyi milleti tenvir etmek meselesidir. Meclisi âli kadar efkârı umumiyeyi millette, mesalihi umumiyeyi milletten bu kürsü üzerinden haberdar olacaktır. Yoksa mesalihi devlet bu Meclisle, 280 kişi ile 11 kişi arasında kalacak olursa böyle idareye demokrasi idaresi ıtlak olunamaz.

REFİK BEY (Konya) — Bravvo Yunus Nadi Bey..

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — İmdi herkez biliyor, ben birazda gazeteci olmak hasabıyle biraz fazla biliyorum ki millet burada, bu kürsüde bugünlerde ve çok çabuk hakayık söylenmesine muntazırdır. Bu hakayık söylenmemektedir, kâh nalına, kâh mıhına vurulmakla vakit geçirilmiştir. Arkadaşlarıma hiç taarruz etmiyorum. Cümlesini, demin de arz ettiğim veçhile her şeyi hatta iğnesine ipliğine kadar mevzubahis etmek haklarıdır. Hürriyeti kelâma taarruz benden beklemezsiniz. Fakat ben size haber veriyorumki, bu millet başka bir şey bekliyor. O, rejim konuşulmuyor. Zatı mesele konuşulmuyor. Dün akşam temas olunan meseledir. Ve zatı mesele bundan ibarettir.

İZZET ULVİ BEY (Karahisarısahip) — Nikabı, maskeyi atmayanlar var.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) - (Devamla) — Efendim, hükümet şöyle ve böyle yapmış olabilir. İsmet Paşa vatanî bir ictimada velevki fırka ictimaında olsun, zaptı neşrolunan ictimada demiştir ki, efendim tereddüt buyurmayınız. Ben anladım ve anlıyorum, eğer bana söyledikleri söz doğru ise öyle hükmetmek lâzım gelir ki, benim hükümetimin ıskatına karar verilmiştir. Hiç tereddüt etmeyiniz. Korkmayınız. Ve kim hükümet yapar diye kemali istirahatle söyleyiniz. Bu Meclis içerisinde bir tane İsmet Paşa var... Allah yüz sene daha yaşatsın, İsmet Paşa vefat ederse, Ali Paşa veyahut Hüseyin Bey vefat ederse Türk Milleti idaresiz mi kalır zannolunur. Hayır efendim. Hakikatı söylemişlerdir.

Ve Türkiye Büyük Millet Meclisi; mesaili bu kadar serbest ve bu kadar açık olarak deruhte etmek mevkiinde olan bir heyeti âliyedir. Ve işbu Türkiye Büyük Millet Meclisi selefi âlisi ne kadar büyük iş yapmış ise halefi âlisi o kadar büyük iş yapan ve ondan sonra gelecekler daha büyük iş yapacak olan bir Meclistir.

Efendim, dün akşam intizar olunan hadiseye Recep Bey temas etmiş ve cevap vermiştir, mebdei kelâmımı bu teşkil edecektir. Arz ettiğim veçhile mesaili umumiyeyi milliyenin en ufağından vaz geçmiyorum. Anlar ayrı meseledir. Arkadaşlarımın hürriyeti kelâmları tamamen mahfuzdur. Fakat zatı meseleye gelince, bence bugün hallolunacak ondan gayrı, ondan büyük bir mesele vardır ve o bu kürsüden efkârı umumiyeyi milliyeye itminan verecek surette mevzubahis olacaktır. Aksini iddia eden gelip hakikatleri buradan söyleyecek. Ve millet, kendisinin intihap ettiği, kendisini idareye tevkil ettiği adamların mana ve mahiyetini öğrenecektir.

Efendim; Hüseyin Rauf Beyefendi diyorlarki - Dünkü zaptı okuyorum - Bilâ kaydü şart hâkimiyeti milliye esasına müstenit bir idareyi, demokrasi denilen halk idaresini tesis etmek için bu esaslar üzerinde milletten vekâlet aldık. Fakat bu esaslar üzerinde ihtilâf hasıl olan noktayı izah edeceğim. O nokta da şudur : Hâkimiyeti milliye mi Cumhuriyetin tekâmülüdür? Zatı âlileri henüz bir tereddüt noktasındasınız, lüdür? aZtı âlileri henüz bir tereddüt noktasındasınız, henüz anlamamışsınızdır; hâkimiyeti milliye mi Cumhuriyetin tekâmülüdür; Cumhuriyet mi hâkimiyeti milliyenin tekâmülüdür?

Halbuki efendim bu mesele işbu Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Âliyesi tarafından sureti katiyede hal ve fasledilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilâtı Esasiyede kabul ettiği bir madde şudur : Türkiye Büyük Millet Meclisi bir Cumhuriyettir. Cumhuriyet mi Hâkimiyeti milliyenin tekâmülüdür, Hâkimiyeti milliye mi Cumhuriyetin tekâmülüdür? Burada böyle şey yoktur. (Bravo sesleri), (Alkışlar) Cumhuriyettir efendim, sarihtir vazifet;... (Bravo sesleri, alkışlar.)

Efendim, alemin hürriyeti efkârına ne karışırsın sen diye sorulabilir. Rauf Beyefendi tekâmül ile Cumhuriyet ile hâkimiyeti milliye arasında oynayarak, anlayamayarak, istemeyerek böyle bir hattı hareket tutabilir hür değil midir? Evet hürdür. Fakat bilmukabele benim de bir hakkım vardır. Bu kürsüden hakkımı istimâl edeceğim ve bu gürsüden millete söyleyeceğim. Efendiler; Malûmu Âliniz demokrat milletler fırkalarla idare olunurlar. Geçen sene Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Vatanını yoktan yaratan Büyük Türk Milletinin, Büyük Millet Meclisi tarihi zaruretlerini tespit ederek «bu memleket Cumhuriyettir» dediği zaman benim çoktan tanıdığım ve sevdiğim Hüseyin Rauf Bey İstanbul'da gürültü çıkardı nasıl olur böyle şey diye? Efendim, Türkiye Büyük Millet Meclisi vereceği karar için filân filân adamın fikrini soracak değildir. O hükmettiği şeye karar verir ve o nafizülicradır.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Ama, Rauf Beye sorulmalı idi? Sorulmadı canım.

YNUS NADİ BEY (Devamla) — Gelmiştir Hüseyin Rauf Bey buraya;... Bir fırka içtimaında bana taallûk eder bir hakka temas etmiştir. O da şudur. Demiştir ki: Daima karışık söylüyerek Heyeti Umumiye Muvacehesinde - o zaman da anlamadığımı itiraf ederim - karışık söylüyerek bilâkaydışart Cumhuriyetçiyim, Hâkimiyeti Milliye; filân birtakım mantıklardan sonra demiştir ki: Siz beni fırkadan çıkmağa teşvik ediyorsunuz. Hayır çıkmayacağım içinizde oturacağım demitşir. Demek ben düne kadar Rauf Beyle beraber çalışan bir heyet içinde bulunuyorum. Büyük Millet Meclisi Kürsüsünden; biraz hususî mahiyet addedilen bu keyfiyeti ilân etmekte hukuku esasiye itibarıyle hiçbir zarar yok, fayda vardır efendiler. Efendim, Hüseyin Rauf Beyefendi ayrılmak istemiyor. Fakat bu lâfı da söylüyor. İlâve ediyor ve diyorki: Birtakım arkadaşlarımız, milletin bu hakkını, hâkimiyeti milliye hakkını Meclisten alıp şu veya bu makama Meclisin feshi hakkını vermek zihniyet ve istikâmetini gösterdiler. Bunu esbabı mucibe olarak gösteriyor. İstanbul'de acele olarak niçin demiştir bunu anlatmak için söylüyordu. Recep Beyefendi dün izah etti ki; Cumhuriyeti ilân ettiğimiz vakit ne feshi hakkı ve ne de veto mevzubahisti. Sadece Türkiye Devleti Cumhuriyettir. O kadar, başka bir şey söylenmedi. Binaenaleyh arkadaş şimdi bunu tevil etmek için ilâve ediyor. Zennediyorum ki: Bazı arkadaşlar ya tetkik külfetine lüzum görmezler veyahut şöyle şöyle olur, böyle olur. Böyle bir arkadaş tasavvur etmek, arkadaşlara karşı hürmetsizliktir zannederim.

Efendim; Rauf Beyin ifadesinden «değil halifenin, sultanın bu makamın hukukunu almak istidadında olan herhangi bir makamın aleyhindeyim.» Evvelki gün söylüyor burada; efendim, bu makamın Rauf Beyce mahfuz hukuk vardır. Sarihtir ifade; mah-

fuz hukuku vardır. Sakın kimse almasın. Günün birinde belki lâzım olacaktır sarihtir. Halbuki Teşkilâtı Esasiye çıkmıştır. Bütün makamlar tespit olunmuştur. Bütün vaziyetler kanun haline konulmuştur. Hâlâ efsaneden, safsatadan bahseder. Efendim, Rauf Beyefendi bizden ayrılmamak istediler. Fakat ben ondan ayrılmışımdır. Otursun yerinde yanıma gelmesin. (Bravo sesleri,, alkışlar.) Memleketin içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin vuzuh ve sarahat ifade ettiği şeyler vardır efendiler. Mesele Cumhuriyeti beğenmeyen adamlar vardır. İtiraf etmedikleri şeyi fikrinde besleyen mahlûkat vardır. Ve içimizdedirler. Dikkat edeceksiniz. Millet müsterihtir. Açık söyleyeceksiniz. Ve ben söylüyorum ki kendi hesabıma, öyle adamların kafası ezilir efendiler, (Bravo sesleri, alkışlar.) Bu yalnız Hüseyin Rauf Beyefendinin evvelki gün akşam söylediklerinden ibaret değildir. Ondan daha evvel meseie vardı. Nasıl ve niçin dedimki: Bu istizah bana yabancı geliyor. Başka konuşulacak lâf vardır dedim. Çünkü ben, halkın içinden çıkan bir çocuğum. Halkın hissettiği şeyi ben hissediyorum.

Halk müstariptir. Halkın istirabı var, ortada bir karışıklık var. Bu, Türkiye Büyük Millet Meclisi sevilse de azıcık sükût ve istirahat bulsam. His umumidir. Bu meselenin nasıl mevzubahis olduğunu cümleniz biliyorsunuz. Ben halktanım da siz değil misiniz? Hepiniz halktansınız. Hepiniz hissediyorsunuz. Açık konuşacağız ve memleketi selâmetle yürüteceğiz efendim.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Çok lâzım, çok doğru söylüyorsunuz Yunus Nadi Bey.

YUNUS NADİ BEY (Devamla) — Efendim. Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Teşrinievvel de içtima edecek iken bir meseleyi hariciye mülâbesesiyle üç beş gün evvel davet olunmuş ve içtima etmiştir. Buraya Hüseyin Rauf Beyefendi, İsmail Canbolat Beyefendi açık konuşuyoruz Adnan Beyefendi biraz nümayişkâr addolunabilecek evza ve etvar ile gelmişler ve köşe işgâl etmişlerdir.

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Refet Paşayı unuttunuz.

YUNUS NADİ BEY (Devamla) — Evet Rafet Paşa Hazretleri; ve bir nevi matbuat vardır. Dörtler demişlerdir ve o his verilmek üzeredir ki: Bu dörtler bir şey çıkaracak ama, filân; (Handeler) ve bu dörtlerin etrafında yapılan gürültü, ki bilmiyorum o vaziyet bence henüz tenevvür etmemiştir. Etrafında yapılan gürültülü bir iki istifa ile beşler ve altılar olmuş, olduğu üzerinde mübalâğa yapıldı ve efkârı umumiyeyi istiraba sevkeden, vuzuh hesabına intizara sevkeden keyfiyetin başlıca esbabı da budur. Türkiye Büyük Millet Meclisi benim hakikî ve samimî kanaatime nazaran Türkiye Büyük Millet Meclisi abes iş yapmaz efendiler; teşkilâtı esasiyede beşinci madde teşrii salâhiyeti ve icra kuvveti Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder. Ben buna kani ve müemmenim efendiler. Oyuncak olamaz bu Meclisin içerisinde; oyun oynanılmaz bu Meclisin içerisinde... Prensipler ifade edilmek ve eğer Meclisi Âlinin Heyeti Umumiyesine kabul ettirebilirlerse ve eğer Meclisi Âlinin menşei aslisi olan Büyük Türk Milletine kabul ettirebilirse ona karıştığımız yok. Fakat hususi ve gizli tertibat ile bazı makasiti istihsal ederiz umudunda bulunmak ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin köşesinde oturarak bu şeylerde bulunmak hürmetsizliktir. Kabul edemeyiz efendim. (Bravo sesleri, alkışlar)

Bu vaziyeti biraz daha mânidar gösteren hâdise Refet Paşa Hazretlerinin bazı hareketleridir. Türkiye Büyük Millet Meclisine intisap eden adamlar okuduğum beşinci maddenin mânâ ve medlûlünü bilerek harekât ve sekânatın da çok dikkatli bulunmaya mecburdurlar. Efendim, Refet Paşa Hazretleri malûmuâliniz olduğu veçhile, altı yedi ay mukaddem mutantan ve manasız, bence manasız bazı ilânat ve beyanat ile mebusluktan istifa buyurmuşlardır. Garip bir hadisedir. Esbabı mucibe olarak ilâve etmişlerdiki: Mebusluktan sebebi istifa karanlık odada yaran arasında yapılan bir ahti millî mi, ne bir şey varmış. Orada toplanan arkadaşları işbaşına getirmekmiş efendim. Çok merak ettim bu işe.

ALİ BEY (Karahisarısahip) — Yani Generaller Hükümeti...

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Çin gibi..

YUNUS NADİ BEY (Devamla) — Çok merak ettim bu işe... Birçok noktai nazardan şayanı dikkat bir hâdisedir. Teşkilâtı Esasiye vardır. Cumhuriyet teessüs etmiştir, Hükümet nasıl yapılacaktır? Orada yazılıdır. Bütün bunları idare eden bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Hayır, bunlar kâfi değildir. Refet Paşa Mebusluktan istifa etsin; lâzımdır, ve gitsin Hükümet yapsın, yaran toplasın. (Hangi yaran sesleri) ne kanaattir bu?.. Efendim, anlardım, mebus olarak filân gayeyi istihsal edeceğim dese... Mebusluktan istifa edeceğim. İstediğim veçhile Hükümet teşkil edeceğim. Efendim, dağ başındamıyız? Demirci efeyi alıp gelipte Hükümet mi yapacaktı? Meclis yokmudur? Teşkilâtı Esasiye yok-

mudur? Bu ne mantıksız bir harekettir. (Bravo sesleri)

Efendim, ben Teşkilâtı Esasiye Encümeni Reisiyim. Ve Reis olduğumdan dolayı farzolunur ki Teşkilâtı Esasiyeyi fazla bilen bir adamım. Bazı gazeteler yazmışlar ki: Refet Paşanın istifası Meclise gittiği zaman kabul olunmayacakmış. Geldiler, benden bu hususu sordular, bu nasıl iştir dediler.

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Kabul edeceğiz.

YUNUS NADİ BEY (Devamla) — Cevaben dedimki: Bu bahiste hakikati ilmiye gayet basittir. Mebus hürdür ve karışılmaz. Belki arkadaşları rica etseler caizdir. Fakat Meclis; Refet Paşa istifa mı etmiş, ne yapalım, pekâlâ der ve geçeriz. Ve yerine diğer birisi geçer dedim. Bunun bir veçhi halli vardır. O da şudur: Eğer Refet Paşa istifalarını geri alırlarsa çok müstebaddir. Refet Paşa şurada burada çok çalışmış bir zattır. Bunu yapmaz ve oyuncak yapmaz zannederim dedim. İstifa etmiştir ve bunu icra eder dedim. Bu çok bait bir şeydir çareyi hâl budur. Tahakkuk etmeyecek dedim. Bu iş bitti dedim. (Handeler) Eğer Refet Paşa Hazretleri tabiî benim tasavvur ve tahmin ettiğim veçhile istifalarını geri almamış olsaydı; karanlık odada toplanan yaranını Hükümete getirecek idi. Halbuki bunun imkânı yok idi. Çünkü Meclisi Âli vardı. Bunlar lâftır, bunlar yürür şey değildir. Meclisi Âli hukuku âliyesine kimseyi taarruz ettiremez efendim (Bravo sesleri) Hayır; Refet Paşa Hazretleri istifa etmiş, sonradan haber aldık ki, hayır istifalarını geri almış. Buna sebepte Musul meselesi imiş. Belki askerî iştir daha iyi olurdu. Orada belki işe yararlardı. Hûlâsa efendim: Bu, biraz mantıkî münasebatını telif etmek imkânı olmayan bu harekât neticesinde dörtler, beşler, altılar olduktan sonra ben vaziyeti, şahsi vaziyetimi tayin etmek için; şahıs ve kabimi tayin etmek için - hayatı siyasiye böyledir efendim - şey yapardım. Meclisi Âlide böyle umumî mevzubahsederdim, başka yerde hususi bahsederdim.

Efendiler! Cümleniz biliyor ve memleket çok hassas olarak beklemektedirki son istifalarla vaziyet biraz teşettüt etmiştir ve bizim Esat Hoca efendinin yaptığı şey: «Sualden istizaha kalp meselesi» bir vesilei mükâleme teşkil etmiştir. Cereyan böyledir. Fakat zatı meseleye Meclisi Âli bilmem neden henüz temas etmemiştir. Fakat ben bekliyorum ve arkadaşlarımdan konuşabildiklerim kadar öyle olduğunu görüyorum ki mesele hallolunacaktır. Efkârı umumiye tatmin ve tenvir olunacaktır, Bu lâzımdır. Elzemdir. Vazifedir. Nihayet Hükümetten beklediğim şey mübadillerin dörtte üçünün iskânı değildir. Hükümetten beklediğim şey, efkârı umumiyenin beklediği şey, vazifesini müdrik bir heyet gibi bu kürsüi âliden mevzubahsediyor mu? İşte bunu bekliyordum. Dün Recep Bey söz söylemezden evvel söz almıştım. Ve diyeceğim şey; Hükümete ademi itimat idi. Zâti meseleyi görmez, memleket buhran içindedir. Nahak yere büyük Türk milletinin kalbine bir şuriş ilka edilmiştir, ihdas edilmiştir, haksızdır, mantıksızdır. Türk milletinin hiç telâş ve endişeye düşmesine sebep yoktur. Vazifesini ifa eden bir Hükümet vardır. Emin olunuz, emin olsunlar diyecek bir Hükümet istiyordum. İşte dün Recep Bey buraya gelip söylemiştir, ve demiştirki: Zunun, evham ve şüpheye tahammülümüz yoktur. Vuzuh isteriz. Sarahat isteriz. Açıklık isteriz demiş, ve bu suretle cevap vermiştir. Hüseyin Rauf Beyin cevaplarını okuduğum zaman anladımki, yakin hasıl ettimki efendiler buhran hakikidir, vardır. Mahaza katiyen izam olunacak mesele değildir. Bazı arkadaşların efkâr ve tasavvuratı şu veya bu olabilir. Ben hâkimiyeti milliye, hürriyeti efkâr zümresini kabul ediyorum. Benim hakkım vardır. Benim hakkım şudurki badema Hüseyin Rauf Beyefendi ve demin saydığım arkadaşlarla ben çalışmıyorum efendiler, o benden değildir. Vazifemi bileyim, vazifemi ifa ederim. (Bravo sesleri) Binaenaleyh efendiler, okudum size istizah mevzuunun yanıbaşından geçtiniz aslına temas etmediniz. Bu mesele efkârı umumiyenin heyecanla intizar ettiği bir meseledir. Bunu Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti delâletiyle kanaatine izhar ederek ilân edecektir. Teşkilâtı Esasiyeyi ve bu teşkilâtı esasiyeye müstenit Cumhuriyeti idare uğrunda başımı feda ediyorum ve bütün Türk milleti bu uğurda başını feda eder bu budur. Efendiler: (Alkışlar) Bunun muvacehesinde mukayese ediniz ve görünüzki bizim vazaifi adiyemizden ibarettir. Dörtte kaçının iskân edildiğini yine sorunuz. Şimdi buna karar veriniz efendiler, çünkü millet bekliyor, Allahaısmarladık arkadaşlar; (Handeler)

REFET PAŞA (İstanbul) — Yunus Nadi Beyefendiye bilhassa arzı teşekkür ederim. Bana söz söylemek fırsatını verdi. Fakat bu fırsata biraz daha geniş nail olabilmek için ufak bir sual soracağım, çünkü bir şey söylediler. Türk milleti bugün sıkıntıdadır, efkârı teşvik edilmiştir.

REFİK BEY (Konya) — Öyle değil mi Paşa? (Tabiî öyledir sesleri)

REFET PAŞA (Devamla) — Tabiî bu noktayı nazardan bununla ne demek istediklerini Yunus Nadi Beyefendiden istirham ederim, sual ederim. Bunu daha açık olarak söylerlerse bende daha açık olarak söyleyeceğim. Eğer anladığım gibi ise ben söyleyeceğim, değilse tashih buyursunlar, ona göre idareikelâm edeyim. Türk milleti ıstırap içindedir ve fikri teşvik edilmiştir. Bu meyanda ben de dahilim. Benim ahval ve harekâtımda bunu yapmış, bunu teyidetmiş.

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Tabiî...

REFET PAŞA (Devamla) — Ben buraya geldiğim günden beri henüz ne umumî ve ne hususi bir yerde ağzımı açıp siyaset hakkında bir şey söylemedim. Pek tanıdığım ve pek sevdiğim birçok zevatla hususî olarak görüştüğüm zaman hiçbir zaman en basit bir suretlede bir fikri siyasî dahi dermeyan etmedim. Yalnız Rauf Bey - Tabiî eski arkadaşımdır - Rauf Bey dün burada yahut evvelsi gün bazı şeyler söyledi. Rauf Beyle her zaman devam eden fikir birliği, arkadaşlık, dostluk, mücahede, mücadele vesilesiyle hemfikir bulunduğumuzdan Rauf Beyin söylediği her şeyin aynı zamanda benim hesabıma da kaydedilmesi icabediyor. Rauf Bey burada yoktur, hastadır. Fakat fikirlerini ben pekâlâ bilirim. Söylediğim fikirlerin Rauf Beyin hesabına dahi mesuliyetini deruhte ediyorum. Binaenaleyh, diğer orta yerde milletin efkârını teşviş eden, milleti ıstıraba, zahmete sokan Rauf Bey veya Refet Paşanın - doğrudan doğruya Refet Paşadan bahsedeceğim - Cumhuriyet hakkındaki fikirleri ise efendiler; mucibi ıstırap olan, mucibi şüphe olan nedir? Acaba Refet Paşa biran için, bir dakika için saltanatçımıdır, meşruti veya mutlâk sanatçı telâkki edilebilir mi efendiler?

Efendiler! Hepiniz pekâlâ bilirsiniz ki Meclisi Âliniz namına İstanbul'da vazife görmeye gittiğim zaman hatta Meclisi Âli tarafından tavzif edilmediğim halde mahza Meclisi Âlinin muhassalai fikrini bildiğim için orada saltanat hakkında bağıran, feryat eden ve hatta ömrü oldukça sesini kısıklığına sebep olan ben oldum.

Efendiler, vicdanınıza, insafınıza müracaat ederim. Beni saltanatçı kabul edebilirmisiniz?

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Çin Cumhuriyeti gibi generallerden mürekkep bir Cumhuriyet yapmak istediniz.

REFET PAŞA (Devamla) — Ben mi?

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Evet İstanbul matbuatına ifade ettiniz.

REFET PAŞA (Devamla) — Efendiler, İstanbul matbuatına ifade ettiğim sözüm ile kastedilen hâdise zannaderim ki akşam gazetesindeki istifa beyanatımdır. Ve bundan başka hiçbir şey olduğunu zannetmiyorum. Ve ben zannediyorum ki o beyanatımda, benimle şekli hazırı Hükümet arasında hiçbir ayrı gayret düşünmediğimi, ayrılık olmadığını söylemişimdir. O beyanata atfolunan, Yunus Nadi Beye teşekkür ederim. O beyanattan sonra bazı gazeteler izahatta bulundular ve onu tevsi ettiler. Ben ağzımı açamadım. Çünkü mebusluktan istifa ettikten sonra askerlikten istifa etmediğim için askerdim, ve eski bir asker olmak sıfatiyle ve bu milletin ordu kumandanlığına ve hatta itimadı âlinizle Müdafaai Milliye Vekâletine de gelmiş bir asker sıfatiyle siyasetle uğraşmak hakkım olmadığını ve böyle bir şeyin en büyük cinayet olduğunu benim takdir etmem lâzım gelirdi. Onun için ağzımı açmadım. ve hiçbir şey söylemedim. Ve şimdi söylendiği gibi generallerden mürekkep bir Çin Cumhuriyeti ima edildi. Dağa çıkıpta acaba bu Hükümeti yıkmaklığım mı sorulmadı?

Hayır efendiler; ben ne çeteciyim, ve nede yaşım ona müsaittir. Ben devirlerini geçirmiş ve bu devletin siyasî hayatına girmiş ve bu devletin bazı mevkilerini ve rütbelerini işgal etmiş, en buhranlı günlerinde elden gelen azamî gayretle bu millete çalışmış bir adamım. Ben mebusluktan istifa ettikten ve asker kaldıktan sonra bittabi siyaset yapmazdım. Tabiî dağa çıkmazdım. Bunu hepiniz bilirsiniz. Demin birisinin söylediği gibi Demirci Efe gibi dağa gitmezdim. Benim için, biraz insafla düşününüz, böyle bir şey varit değildir. Akla bile gelmemiştir. Yalnız arz etmek istediğim nokta efendiler; Çin generallerinde olduğu gibi bir Çin Cumhuriyetinden bahsediyorsunuz. Beyefendiler; ben daha ilk devirde askerlerin buraya intihap olunmasının, buraya dahil bulunmasının bile aleyhdarı idim. Hatta Meclise geleceklerin kimler olacağı tespit edildiği zaman Kolordu kumandanlarının ithâl edilmemesini hiç olmazsa bu işe ordu kumandanlarının dâhil olmasını, çünkü Müdafaai Milliye Vekâleti askerden olacağı için, bu işlere yalnız ordu kumandanlarının alınmasını ve benim dahi sokulmamamı rica etmişimdir. Mademki günün birinde askerler buraya mebus olarak kabul edilirler. Buraya gelen askerler, mebusluk sıfatını haiz değilmidirler? Binaenaleyh bugün burada bulunan askerler meyanına bende dahildim, orta yerde birkaç tane o da iki asker mebusun Mec-

lise avdet etmesini arzu etmişsem, acaba Çinde olduğu gibi bir cumhuriyet mi yapmak istemiş olurum?

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Akşam gazetesindeki ifadeniz nedir?

REFET PAŞA (İstanbul) — Hiçte öyle değildir.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Çinde olduğu gibi inhisar hükümeti yapmak.

REFET PAŞA (Devamla) — Müsaade buyurun hiç de öyle değildir. Daima bahsettiğimiz teşkilâtı Esasiye Kanununda okuduğumuz veçhile Meclisin teşriî ve icrayı salâhiyeti haiz olduğu yazılıdır.

Hükümetin işbaşı burasıdır efendiler, burasıdır. Ben böyle biliyorum.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Henüz biliyorsunuz. Akşam gazetesinde ifade buyurduğunuz vakit böyle anlamamışsınız.

REFET PAŞA (İstanbul) — Ben böyle biliyorum. Binaenaleyh burada o arkadaşların bulunması, birkaç askerin daha gelip ilâve olmasını arzu etmek bir askerî cumhuriyet yapmak mıdır?

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Bu Meclis bunları yutar mı? (Handeler)

REFET PAŞA (İstanbul) — Pekâlâ efendim. Bir defa orta yerde bahsedilen istizah, Hükümetin istizahıdır. Refet Paşanın itizahı değildir. İşte yine söylüyorum ki; ben bugünkü fikri, bugünkü emeli ilk günden beri kabul etmiş ve Meclisi Âlinizde ilk evvel saltanat hakkında lâf söylemiş bir adamım.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Akşam'a söz söylemiştiniz paşa;

REFET PAŞA (İstanbul) — Siz bana iddia ediyorsunuz;

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Paşa; gayeme vusûl için hariçte çalışmayı tercih ediyorum, demiştiniz. Şimdi gazeteyi bulurum.

REFET PAŞA (İstanbul) — Bulunuz, okuyunuz; istifama gelince efendiler; demin Yunus Nadi Bey güzel bir şey buyurdular.

YUNUS NADİ BEY (Menteşe) — Buyurun gageteyi okuyunuz hatimeyi okuyunuz efendim.

REFET PAŞA (İstanbul) — Okuyorum efendim:

Hatime

«Mebusluktan tecerrüt edince artık şahsî menfaatler takip ettiğim endişesinden hariç olarak izzetinefsime giran gelmeyecek yapacak son bir işim daha var. O da «İlleri» gazetesinin başmakalesinde mevzubahsettiği vakıfıahvâl insanların işbaşına gelmesinden korktuğu» Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının - bittabi mebusluktan istifa eden ben müstesna olmak üzere işbaşına gelmelerine çalışmaktır.

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Nasıl çalışacaksınız? Vasaiti meşrua varmıdır?

REFET PAŞA (İstanbul) — Vasaiti siyasiye ile olsa burada kalır. Vasaiti askeriye ile olursa tabiî asker olduğum için böyle bir şey yapamam.

Efendiler! Dünyada her şeyin fevkinde bir arkadaşlık vardır.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Her şeyin fevkinde bir vatan vardır. Gaye vardır.

REFET PAŞA (İstanbul) — Vatan meselesini karıştırmayınız..

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Halifecimisiniz, Cumhuriyetçimisiniz? Bunu da anlamak istiyoruz.

REFET PAŞA (İstanbul) — Efendiler; Refet Paşa gibi bir adamın saltanatçı olmadığı ve olamayacağını pekâlâ bilirsiniz. Refet Paşa gibi bir adamın hayatında üçüncü defa siyasetten idama mahkûm edilen bir insanın, şahsi insanlar peşinden koşmayacağını, şahsi hâkimiyet arkasından gitmeyeceğini, halife denilen adamın arkasından yürümeyeceğini, hilâfet denilen müessesenin doğrudan doğruya muşahhas bir mevki olduğunu bilen, vicdanî...

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Sözünü izah et, başka şekle sokma;

REFET PAŞA (İstanbul) — Rica ederim müsaade edin.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Meclis haricinde arkadaşlarınızı, nasıl mevkie çıkaracaktınız?

REFET PAŞA (Devamla) — Mevkii iktidar burasıdır. Lâfa dikkat buyurun, lâfı değiştirmeyin, «Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının;» Mustafa Kemal Paşa Reisicumhurdurlar ve daima işbaşındadırlar. Daha aşağısı var. «Bittabi mebusluktan istifa eden ben müstesna olmak üzere işbaşına gelmelerine çalışmaktır.» Bu birliğin diğer âzası vatanın en müşkül zamanlarında Başvekâlet mevkiini, ordu kumandanlıklarını ifa etmişlerdir. İsmet ve Fevzi Paşaları, Fethi Beyle tam bir birlik dâhilinde çalıştıkları zaman gördüm ki biz çok güzel günler yaşayacağız ve..

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Bunların inhisarlarındamıdır vatan?..

REFET PAŞA (Devamla) — Hayır efendim;

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Türkiye'de, seksenbin tane Refet Paşa, milyon tane Kâzım Karabekir Paşa vardır ve yetiştirir.

REFET PAŞA (İstanbul) — Orta yerde muayyen bir şey vardır, orta yerde bazı insanlar arasında su-i tefehhümler vardır, ifadatım yukarıdan aşağıya geliyor. Bu sui tefehhümle bazı arkadaşlar, birbirlerini sevmemek, anlamamak vaziyetine düşmüşlerdir. Bilmünasebe izah etmiştim. Dışarda da bundan istifade edenler, bunu, bazı müphem kuvvetlerin, bazı insanların etrafına toplanarak ve memleketin menfaatine mugayir bir surette hariçte hareket etmeleri suretinde kabul etmişlerdir. Ben bunu kabul etmedim ve ben bu ifademle anlatmak istedimki benimle Hükümeti hazıranın prensipleri ve efkârı arasında bir ihtilâf yoktur. Benim etrafımda bulunan, benim yanımda bulunan arkadaşlar için salâhiyeti haiz değilim ki onlar için bir şey söyleyeyim.

İZZET ULVİ BEY (Karahisarısahip) — Rauf Bey dün cumhuriyetçiyim dedi, fakat (ama) dedi başka şekle soktu.

REFET PAŞA (Devamla) — Beyefendiler; hariçte ötekinin berikinin; toplanıp muzir olmalarını ref etmek benim için en birinci vazifei vicdaniye idi.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Harekâtınızda bunu ref edecek vaziyettedir değil mi?

REFET PAŞA (İstanbul) — Ne yapayım?..

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Hakikatı söylemekten başka bir şey yok.

REFET PAŞA (İstanbul) — Bana bende olmayan bir şeyi zorla söyletemezsiniz.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Söyleyeceksiniz fakat zamanı gelmedi.

REFET PAŞA (Devamla) — Ben arkadaşlarımla beraber geldim ve düşündüklerimden ayrı bir şey söyleyemem. Tekrar ediyorum, bu Meclisi Âlide ihtimalki sizden evvel ben saltanatın aleyhinde bağırdım ve bugün siz beni saltanat lehinde olmakla ittiham ediyorsunuz. Tekrar diyorumki efendiler, saltanatçı değilim, halifeci değilim.

İHSAN BEY (Cebelibereket) — İnhisarcı?;

REFET PAŞA (İstanbul) — İnhisarcı da değilim, halifeci değilim, padişahçı değilim, doğrudan doğruya..

KILIÇ ALİ BEY (Gaziantep) — Saltanatçılıkla beraber inhisarcılık;

REFET PAŞA (İstanbul) — Zorla dedirteceksiniz o başka?.. Bir insana kırk kere deli deseler, delirir gider, sizde bana zorla dedirmek mi istiyorsunuz. Efendiler, eğer Bakkal Ahmet Ağa ben saltanatçı değilim derse Allah razı olsun deriz. Ben Bakkal Ahmet Ağa değilim, ben bir mebusum, siz illâ bana saltanatçı diyorsunuz, değilim be efendim; bu fikir lehimizde değil aleyhimizdedir. Bana mutlâka saltanatçısın demek, Cumhuriyet fikrine muzurdur. Binaenaleyh kaldı mı efendiler bir şüpheniz?.. Cumhuriyetçiyim, keskin bir Cumhuriyetçiyim. İlk gününden son gününe kadar Cumhuriyetçiyim. (Bravo sesleri) hiçbir gün bunun haricinde bir fikir ifade etmedim, bir söz söylemedim. Hayır değilsin saltanatçısın.. Değil efendiler; saltanatçı değilim, Cumhuriyetçiyim. Dört kişi oturmuşuz, dörtler meclisi, beş kişi otururuz, beşler meclisi... Efendiler; bu lâf nereden çıktı?.. Bu lâkırdı sizden çıktı, orada dört kişi oturmuşsunuz, deniliyor. Hayır efendiler; orada onbeş kişi oturuyoruz, ben dört kişi oturduğumuzu bilmiyorum bu da oldu mu efendim?.. (Handeler). Ben benim...

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Sen her zaman dönmüş, tebdili mahiyet etmiş bir adamsın;

MAZHAR MÜFİT BEY ((Denizli) — Sen, sensin ama Refet Paşa kim?

REİS — Söz Abidin Beyindir. (İstirahat edelim sesleri.) Ondakika tenefüs için celseyi tatil ediyorum efendim.

Saat : 3.30

İKİNCİ CELSE

Bed'i Müzakerat Saat : 4.35

REİS : İsmet Bey

KÂTİPLER : Avni Bey (Bozok), Ragıp Bey (Zonguldak)

REİS — Celse küşat edilmiştir. Söz Âbidin Beyindir.

ÂBİDİN BEY (Saruhan) —Muhterem arakadaşlar; evvelâ şunu arz edeyim; kanla canla Cumhuriyetçiyim. (Handeler.)

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — size sormadık.

REİS — Sükûneti muhafaza edelim.

İZZET ULVİ BEY (Karahisarı Sahip) — Aması var mı?

ÂBİDİN BEY (Saruhan) — Yani devlet buhranından bahsedecek değilim.

Efendiler! Bir kaç gün evvelki istizahı, siyaseti umumiyeye ait istizah zeminini ihtiva ettiği şekilde kabul buyurduklarını Başvekil İsmet Paşa Hazretleri beyan buyurmuşlardır. Dikkat buyurulacak olursa görülürki beyanatı acizi mübadele dolayısıyle bazı vekâletlerin alâkayı ıtlakını göstermekten ibarettir.

Bendeniz bu mesele etrafında, nüfus meselesi, servet meselesi, zafer meselesi, siyaset meselesi görüyorum. Bunların yani mübadillerin memleketimize getirilmesi için devletin nüfusunda tenakuz vuku bulacağı dolayısıyle bunların serveti umumiyeye burada yapacakları faydaları, şahıs itibariyle tabi oldukları muameleleri, Hukuk itibarıyle tabi oldukları muameleleri görmüş, emval itibariyle tabi oldukları muameleleri görmüş ve bu veçhile alâkalarını aramıştım ve hatti zâtında mubadele meselesi bundan başka bir mesele değildir. Maaşşükran büyük Safvet ve samimiyetle, siyaseti umumiye meselesinin tenkidatını Başvekil Paşa Hazretleri kabul ettiler ve ademi veçhile borcum veçhile arzı şükran ederim. Kısmen de oradan bahsedeceğim.

Efendiler! Meclisin altı aylık tatil devresinde devlet taksimatı ve teşkilâtı itibariyle şayanı münakaşa aksam vardır. Bunlar da siyaseti hariciyeye taallûk eder. Siyaseti iktisadiyeye taallûk eder, siyaseti maliyeye taallûk eder, imar siyasetine taallûk eder. Bendeniz bu bahiste maruzatta bulunacağım.

Siyaseti hariciye bahsinde devletimizin tedvir edilen mihveri haricisi daha dün kurtulmuş olduğumuz ve muzafferen çıktığımız istiklâl harbinin neticesine ermemiş olan mesaili işaret etmek isterim. Bu bahiste kimsenin şakkı şefe etmesine tahammül edemem. Çünkü, devlet ve ona izafe edilen Hariciye Vekâleti Türk hukukunu her zaman, her hangi yerde, her hangi zat tarafından olursa olsun mutlaka ve behemahâl bir lisan, bir arzu ve bir maksatla daima ve daima müdafaa edecektir.

Siyaseti Hariciye bahsında mübadillere taallûk eden aksamda bilhassa evvelki beyanatımda gerek siyaseti hariciye ile bilhassa zaferin büyüklüğünü tenkis etmek itibariyle bu meselenin lâyıkıyle tatbik edilememesi ve meselenin bugün mübadillere zerre kadar bir şey verilmemesindeki ve bunun bu hale getirilmesindeki sebebi muhterem kıymettar arkadaşlarım Refet Bey, Necati Bey, Recep Beyefendinin izahatından anladım. Yunanlıların kendileri tarafından mübadillerimizin ahvali dolayısıyle kendi zaferimizi nasıl yok etmek istediklerini izah edeceğim arkadaşlar.

Şurasını arz ederimki benim hayatta yegâne bir hasmım vardır, bütün hissei husumetimi Yunan ve Yunanlılara tevcih etmişimdir.

Arkadaşlarıma, vatanıma muhabbetimden başka hiç bir şey kalmamıştır.

Arkadaşlar; Kozan'a, Kayalar fecayii diye bu kürsii âliden vekiller tarafından muhtelif itirafat vuku bulmuştur. Bu noktaya temas edeceğim.

En son defa, en salâhiyattar lisan ve vukuf ile tetkikatını icra ederek Meclisi Âlinizde beyanatta bulunan Recep Beyefendi «Koza'na ve Kayalar mıntıkasından gelen halkın yekûnu altmış bini tecavüz eder ki, bu halk bulundukları mıntıkada henüz mubadele yapılmadan bu altmış bin kişi şu vaziyette bulunuyorlardı. Bunlar kısmen esbabı mücbire tahtı tesirinde olmadıkları halde buraya gelmeden evvelki vaziyetlerinde ot ile tegaddi ederek, kuvvayı gıdaiyeden mahrum mevadı haşebiye ile idamei hayat ediyorlardı. Bu ırkdaşlarımızın memleketimize nakli mevzubahis olduğu zaman kadit bir halde bulunuyorlardı. Bunların bu vaziyetten kurtarılması için (30) bin lira kadar malzeme ile bir imdadı sıhhi Heyeti gönderilmiş

ve gene bunların hayatını kurtarmak için kudreti beşer dahilinde mesaiyi sarfetmiştik. Tabiî buna rağmen altmış bin küsur ırkdaşımız mubadeleye tabi olan yekûnu umumiye nispetle yedide veya sekizde bir nispette memleketlerinden çıkarılmışlardır» demişlerdi.

Arkadaşlar; altmış bin nüfus, devletimizin nüfusuna nazaran şayanı ihmal olmayan bir nüfustur. Arkadaşlar; altmış bin nüfus, her zaman, her yerde daima bir fırkai askeriye çıkaran bir kuvvettir.

Arkadaşlar; altmış bin nüfus, on iki bin haneli bir şehirdir.

Arkadaşlar; altmış bin nüfus, daima ve daima bir çok milyon lira taşıyan bir kemiyettir. (Edebiyat yapıyorsunuz sesleri.)

Hakikattir efendiler... Şimdi bu, zavallı altmış bin nüfusun, mübadele ahitnamesi mucibince bizim tabiiyetimizi iktisap etmiş olan kimselerin, hükümetimizin Lozan ahitnamesi mucibince elemelerine, felâketlerine, soyulmalarına mani olmak için ittihaz etmiş olduğu kuyudu okuyacağım.

Madde 16. — «Tarafeyni âliyeyni akıdeyn mübadele edilecek ahaliye azimetleri için tayin edilen tarihten evvel memleketlerini veya mallarını terk ettirmek için ne doğrudan doğruya ve ne de dolayısıyle hiç bir tazyik icra edilmeyeceğini mütekabilen taahhüt ederler. Kezalik memleketi terk eden veya terk edecek olan muhacirini hiç bir vergi veya fevkalâde resme tabi tutmayacaklarını dahi taahhüt ederler.»

ÂBİDİN BEY (Devamla) — Lozan ahitnamesinde Yunanlıların melhuz tazyikatına karşı ve beynelmilel taahhüdata karşı Yunanlılar bir çok zavallı Türklere işkenceler yapmışlar, bir çok zavallıları öldürmüşlerdir.

Bununla istihdaf ettikleri gaye, mümkün mertebe oradan bizim memleketimize iltica edecek olan müslümanların nüfus adedini tenkis etmek, oradan buraya gelecek olan zavallı müslümanların hukuku tasarrufiyelerini ihlâl etmek. Bunu Necati Bey arkadaşım söylemişler demişlerdir ki, bunlar öyle vaziyette idiler ki, bunların elinde vesaiki tasarrufiyeyi ispat edecek hiç bir şeyleri yoktu. Şu halde bu altmış bin Türk'ün ot yiyecek kadar soyulmaları demek, Yunanlıların bir çok milyonları almaları demektir.

İşte arkadaşlar, anlamak istediğim ve şiddetle üzerinde tevekkuf ettiğim bu noktadır. Bunlar için yapılan teşebbüsatı diplomatikiyeyi öğrenmek istiyorum.

Bunlar için muhtelit mübadele komisyonunun altı ayda bir hesabı cari olmak üzere tutmakta olduğu defterin kaç Türk için kaç bin - kaç milyon lira tazminatı ihtiva ettiğini, bunu öğrenmek isterim. Bu sualime cevaben denecek ki, o zaman Yunanistan'da bir şuriş, bir ihtilal hükümeti vardı. Arkadaşlar! Hiç bir millet tarihinde tesadüf edilemez ki bir millet ihtilâl yapsın da kendisinin taahhüt etmiş olduğu muahedatı bozarak rabıtlardan, şeklini değiştirmek suretiyle sıyrılıp çıksın. Binaenaleyh ihtilâl, şuriş vesair şeyler Yunanistan için sıyrılmak ve çıkmak için bir kapı değildi ve değildir. Gene arkadaşlar, muhtelit mübadele komisyonunda Yunanlılar tarafından ihdas edilmiş (Etabli) kelimesi üzerinde noktai nazarımı arz etmiştim. Buna cemiyeti akvamın bu defaki içtimaında vermiş olduğu cevabı arz edeceğim. Cemiyeti Akvam kaydında demiştir ki : Elinizde cari ve mer'i bulunan bir Lozan ahitnamesi vardır, onun hilâfına çıkamayacaksınız. Bunu Yunanlılara tebliğ etmişlerdir. İşte bu karara istinaden bu altmış bin vesair orada bulunan Türklerin hakkının aranılması ve hesabı carilerinin muhtelit mübadele komisyonuna kayd olunması lâzımdır. Bu yapılmış mıdır? Muhterem arkadaşlar! Bu mübadele bahsini geçmeden evvel, bana hikâye okuyan Rafet Bey arkadaşıma bir şey söyleyeceğim. Bu kadar feci olduğunu gördüğüm bu vaziyete karşı Refet Bey arkadaşımız bana bir bektaşi hikâyesi okumuşlar ve demişlerdirki altını niçin okumuyorsunuz. Refet Beyefendi!... Rüştü Paşa Hazretlerinin dört yüz bin muhacirden üç yüz bin muhacirin müstahsil vaziyete geldiğini kabul ediyorsunuz da mütebaki yüz bin için bir şey söylemiyorsunuz. (Lâtakrabüssâlâte) yı siz yapıyorsunuz.

REFET BEY (Bursa) — Ben izahatında verdim. Niye alt tarafını okumadınız.

ÂBİDİN BEY (Saruhan) — Muhterem arkadaşlar, affı âlinize mağruren şimdi siyaseti iktisadiyeye temas etmek istiyorum. Siyaseti iktisadiye, Malûmu Âliniz ithalât ve ihracat siyasetidir. İthalât ve ihracat demek; bir devletin mefhumunu ifade eden bütün kuvvetleri, bütün serveti bütün menabii demektir. Bizim memleketimizde ithalât ve ihracat miktarını nazarı itibare alacak olursak, yalnız havayıcı gıdaiyemiz için harice vermiş olduğumuz milyonlar devletimizin vaziyeti maliyesini nereye kadar götürdüğünü gösterir, Meclisi Âli, Hükümetten vuku bulan teklif üzerine geçen sene ecnebi unları yerine yerli mahsulâtın, buğdaylarımızın ikâme edilmesi suretiyle paranın kendi memleketimiz içinde kalmasını temin etmiştir.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Sadet dahilinde söyleyiniz, bunları biliyoruz.

REİS — Rica ederim Mustafa Bey!

MUSTAFA BEY (Tokat) — Sadet haricine çıktı Reis Bey, Biz bunları biliyoruz, asıl meseleden bahsetsin. (Devam sesleri.)

ÂBİDİN BEY (Saruhan) — Devamla - İhracat basında ehemmiyetle takip edilmesi lâzım gelen bir gaye vardı, işte temas ediyorum beyefendi!. Devletin ihracat siyaseti üzerinde, memleketimizde en fazla idrak edilmiş olan mahsulâta, üzüme, incire, tütüne, palamuta, mazıya hangi ve ne gibi teşebbüsat mukabilinde mahallî istihlâk temin edildiğini ve ne şekilde münasebatı diplomatikiyede bulunulduğunu kayıt ve işaret etmek lâzımdır. Bendeniz bunu arz ediyorum.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Ticaret Vekiline ait bir meseledir.

ÂBİDİN BEY (Devamla) — Tabiî Ticaret Vekiline aittir. Devletlerin siyaset iktisadiye bahsında ittihaz etmiş oldukları muayyen usulleri vardır. Memleketleri dahilinde istihlâk etmiş oldukları emtia ile, hariçten celpetmek mecburiyetinde kaldıkları eşya ve havayıç için iktisat usullerinden himaye ve serbesti bahislerinde hangisinin kuvvetli ve canlı olduğunu tespit etmek zarureti vardır. Ezcümle elimizde bulunan Lozan Muahedenamesi metninde bizim vaziyeti iktisadiyemiz gösterilmiştir. Zaman zaman hangi emtia üzerinde dilediğimiz gibi tasarruf edeceğimiz, hangi emvâl üzerinde kayıtlarla bağlı bulunduğumuz tamamen gösterilmektedir. Buna rağmen anlamak istediğim nokta, bu siyaseti iktisadiye bahsında takip ettiğimiz usûl, himaye siyaseti midir, serbesti siyaseti midir?

Arkadaşlar! Görüyoruz, bir gün bir eşya üzerine inhisar vâzedilmiştir. Bir gün bir eşya mübayaa suretiyle kabul edilmek istenmiştir. Binaenaleyh siyaseti iktisadiye bahsında muayyen hututu ihtiva etmeyen bir şey vardır. İthalât bahsındada böyledir.

İhracat bahsında bahsediyorum. Geçen sene İzmirin üzüm ve incirleri maatteessüf elimizde kalmağa veyahut gayet cüzi bir para ile elden çıkarılmaya mahkûm idi. Bu seneki mahsulâtımız içinde şehbenderlerimiz tarafından ihracat üzerine hangi teşebbüsler yapılmıştır? Şehbenderler yalnız pasaport vize etmek ve oradaki evrakı matbuadan keserek buraya göndermek vazifesiyle muvazzaf değillerdir. Ezcümle Ziraat Vekâleti tarafından bu sene tütün mahsulâtı hakkında verilen beyanatta kemiyeti 60 milyon kilo olduğu söylemiştir. Halbuki arkadaşlar, bu defa İzmir'den Meclisi Âliye iltihak ettiğimde bir hafta için tütünlerde bir faaliyet gördüm. Bilâhare tütün zürraın elinde kaldı. Halbuki devletimiz Balkan hükümetlerinin yekdiğeriyle teâti etmiş oldukları ticaret mukavelenamelerinde vaz etmiş oldukları kuyut veçhile Ticaret Vekâletimiz, bu ihracat emtialarından bazı muayyen miktarını kabul ettirmek külfetine tahammül edemez mi idi?... Ticaret mukavelelerinde ticaret emtiamızın hangi devletler tarafından alınacağına dair bir kayıt ve sarahat yoktur ve nazarı itibare alınmamıştır. Devletin ihracat siyaseti üzerinde bu şey ikmal edilmiş değildir. Muayyen bir porgram yoktur. Programsızlık içindedir. Bu ihracat emtiamızdan palamut için hangi devletlerin müstehlik olduğu ve ne gibi mukavelât aktedilmek istendiği ve zaruri olduğu teyit edilmiş değildir.

Efendiler! En şayanı dikkat olan bir ciheti, Ziraat Vekâletinin mazı üzerinde yapmış olduğu bir hadiseyi kayıt ve işaret edeceğim. Ziraat Vekâleti zannetmiştir ki mazı denilen şey, mutlaka Avrupa'da sarf ve istihlâk edilen bir şeydir. Ve yalnız ormanlardan toplanır, böyle zannetmiştir ve bunun için orman resmi istemiştir. Palamut içinde aynı şeyi istemiştir. Fakat Vasıf Bey Arkadaşlarımızın teşebbüsü üzerine ref edilmiştir. Halbuki arkadaşlar mazı denilen şey çobanlar tarafından ve azar azar toplanır. Bundan iki türlü resim alınmak istemiştir. Birisi düyunu umumiye resmî, diğeri orman resmî. Bunun içindir ki bizim memleketimizde ihracat kısmında zerre kadar mazı ihraç edilmiş değildir. Buna mukabil Avrupa'dan da bize para gelmiş değildir.

Gene şayanı dikkat olan iktisadiyatın en mühim noktasına temas etmek istiyorum. Yapılması lâzım gelen bir çok vazaif varken bunlardan hiç birisi yapılmamıştır. Ezcümle İstanbul transit meselesi. Arkadaşlar biliyorsunuz ki cihan piyasası üzerinde İstanbul denilince en vasi bir transit meselesi hatıra gelirdi. Bugünkü İstanbul'un vaziyeti iktisadiyesine bakınız ve Yunus Nadi Bey arkadaşımızın da neşretmiş olduğu makalelerde yazdığı gibi Pire ve Şira limanlarının vaziyetlerini nazarı itibare alınız. Buradaki transit merkezi oraya intikâl etmiştir, bu kürsüden Ticaret Vekâletinin İstanbul ticareti hakkındaki izahını kemali selâhiyetle dinlemek isterim, zannediyorum ki hiç bir şey yapılmamıştır.

Hulâsa, siyaseti iktisadiyede ithalât emtiası üzerinde, ihracat emtiası üzerinde devlet mefhumunu ifade eden şu iki mesele ile beraber bu transit meselesi üzerinde de hiç bir programla hareket edilmiş değil-

dir. Arkadaşlar! Siyaseti Maliyeye geliyorum. Çok sevdiğim arkadaşlarım dahil olduğu Heyeti Vekile bütçe açığı üzerinde idarei umur etmektedir. Buna denecektir ki Meclisi Âlide bütçe açığını kabul etmiştir.

Efendiler! Bütçe; erkam ile hâkimiyeti milliyeyi ifade eden ve hâkimiyeti milliyenin bütün mefhumlarını ifade eden ve kuvvetlerini üzerinde taşıyan bir bahistir.

YAHYA GALİP BEY (Korşehir) — 1340 bütçesinden mi bahsediyorsunuz?

ÂBİDİN BEY (Devamla) — Tanzim etmiş olduğunuz elimizdeki bütçe çok hürmetkârı olduğum Maliye Vekili muhterem Abdülhalik Beyefendiye; Bütçe açığını ne ile kapatacaksınız sualine aldığım cevap, bütçe tasarrufatı tabiiyesiyle kapatılacaktır demiştir. Bazı misâller ile bütçe açığının tasarrufat ile ne suretle kapatılacağını arz edeyim : Bütçe açığının Meclisi Âliniz tarafından kabul edilmesi ve o açık üzerine hükümetin idarei umur etmesi zannolunmasın ki böyle tenkidatın icra edilmesine manidir. O zaman için Heyeti Hükümete terettüp edecek vazife «ben bu bütçe ile idarei umur edemem.» demek idi. Fakat mademki kabul edilmiştir ve kabul etmişlerdir, o halde mesuliyetleri üzerlerindedir. Bu suretle arzı malûmat ediyorum. Bütçe tasarrufatı tabiiyesi meyanında açığa doğru giden bazı erkamın varidat kısmını görüyorum. Masarifattan sarf edilmesi lâzım gelen paraların tevkif edilmesi itibariyle bazı erkam görüyoruz. Devletin varidat kısmında müskirat resmî olarak vazedilen miktar beş milyon liradır. Zannediyorum ve tahmin ediyorum ki şimdiye kadar Maliye Vekâletinin aldığı resim ancak ve ancak 250 veya beşyüz bin liradır. Ümit ederimki Maliye Vekâleti daha salâhiyetle cevap verecektir ve benim zehabımı tashih edecektir. Eğer şu varidatta bir noksan varsa bütçe açığında fazlalık vardır. demektir. Bütçe tasarrufatı tabiiyesinin masarifata taallûk eden kısmı üzerinde tasarrufat yapılmak, hiç bir zaman bütçede tasarrufat yapmak demek değildir. Öyle bir şeydir ki masarifat kısmında bütçeye vaz edilen parayı sarf etmemekte aynı zamanda mucibi mesuliyettir. Şu halde varidat ile masraf olan tabirini izah etmiş olayım. Tabir doğru oldu mu efendim, meselâ İzmir Jandarma Mektebine tahsis edilmiş olan (250) bin lira sarf edilmiş değilmiş. Nafıa Bütçesi için kabul ettiğimiz milyonları ihtiva eden şeylerden ancak bir iki milyon lira sarf etmiştir. İstihbarat üzerine söylüyorum, erkam üzerine söylüyorum.

MUSTAFA BEY (Tokat) — İstihbarat üzerine söylenir mi Âbidin Bey? Esaslı bir şey üzerine söyleyiniz. Biz bütçe müzakere etmiyoruz. İmar ve İskân Vekâleti Meselesi üzerinde müzakere ediyoruz. (Handeler.)

ABİDİN BEY (Devamla) — Hulâsa arkadaşlar! varidatta noksanî tahmin masarifatta sarfedilmemekten mütevellit bazı tasarrufatı ihtiva etmektedir. Bunlar her halde bu devletin siyaseti maliyesinde noksan bulunduğuna dair bazı şayanı dikkat cihetleri ihtiva etmektedir. Bunların tavzih edilmesi zarureti karşısındayız.

Emvali metrûke bahsında Maliye Vekâleti iki suretle hareket etmektedir. Birisinde bu emvali metrûke benimdir diyor. Maliye Vekâletine müracaat edersiniz, benim emvali metrükeden matlubatım vardır, veririz dersiniz. Benim bir mübadillerim vardır. Emvali metrûke tasfiye muamelesine tabidir. Tasfiye iki suretle yapılacaktır; birisi tasfiyeyi hariciye, diğeri tasfiyeyi dahiliyedir. Bilhassa Rumlara taallûk eden envali metrükenin bu memlekette harp vergisi, temettü vergisi ve tebaayı asliyemizin irtibat ettiği noktalar vardır. Elemle temas etmek istediğim cihet burasıdır. Memaliki müstahlasadan firar ve mütegayyip bir vaziyette bulunmuş olan Rumlardan matlubatı olan bir çok harikzedeler mahkemelere müracaat etmişlerdir. Bir çok masraf mukabilinde ilâm istihsal etmişlerdir. Bu ilâmat Maliye Vekâletinin vermiş olduğu bir emirle tenfiz edilmemiştir. Fakat bunda istisnaî vaziyetler ihdas edilmiştir.

Ziraat Bankasının matlubatı kısmen tesviye edilmiştir. Buna mukabil tebaayı asliyeye emvali metrûke matlubatından on para verilmiş değildir. Halbuki arkadaşlar bu para ilâma müstenit bir paradır. İlâm kanun gibidir. Kanunun gösterdiği bir şeyi hiç bir zaman Maliye Vekâletinin bir emri ile kaldıramazsınız, kanun hiç bir zaman emirle ref edilmez.

TİCARET VEKİLİ HASAN BEY (Trabzon) — İlâmın tenfizi için bütçede para ister, on para vermediniz, para verilmediği için icra edilmedi, mesele bundan ibarettir.

ÂBİDİN BEY (Devamla) — Burada refiki muhteremim Adliye Vekili Necati Beyin nazarı dikkatine arz edeceğim.

YAHYA GALİB BEY (Kırşehir) — Refik refik diyorsunuz ve böyle refiklerinizi tenkit ediyorsunuz.

ABİDİN BEY (Devamla) — Tenkit iki manayı ihtiva eder. Taktirde bazan tenkittir, bazı samimiyetle söylenen sözler de tenkittir.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Yerden yere vurmak da tenkittir, takdirdir.

ABİDİN BEY (Devamla) — Esasen ona terbiyem müsait değildir. Mahkemelerden sâdır olan ilâmat, elimizde mevcut olan ahkâm ile, kanun ile doludur. Bilmiyorum ki, Adliye Vekâletinde; hiçbir tadilât üzerine, yemin üzerine ve sair vesâiki tasarrufiye üzerine, yeminden nükûl üzerine yapılmış olan ilâmatın ahkâmı tenfiz olunmaz diye bir kanun mevcut olsun (Var sesleri)

Müsaade buyurunuz efendim; şiddetle var denilen şey yalnız yemininden nükûl eden kısımdır. Efendiler! Şurasını arz etmek isterim ki, kâtibiadillikten resmen musaddak olan ve Rumların borçları bulunan ilâmat infaz edilmiş değildir. Hulâsa arkadaşlar kanunla emir taarruz etmiştir. Kanun ve ilâm susmuştur. Maliye Vekâletinin emri yürümüştür.

Sonra arkadaşlar! Çok şayanı dikkat bir noktayı, maliye zihniyetçiliği münasebetiyle kayıt ve işaret etmek isterim.

Dairei intihabiyemi teftiş ederken kasabaya uğramıştım. Maliye Vekâletinden verilen emir mucibince emvali metrukeye ait olan arsalar satılmakta idi. Ve bilmüzayede satılmış ve dört adam bunlar için müracaat etmiş. Birisi dörtyüz, diğeri buna yakın bir miktar üzerinden bu arsaları kendileri üzerine teferrû etmek istemişler. Bu sırada Maliye Vekâleti, emvali metrûke arsaları satılamaz diye bir emir vermiş. Bunlar paralarını istemişler. Paralarını da vermemişler.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Kim istemiş de, kim vermemiş? Ben bilmiyorum.

ABİDİN BEY (Devamla) — Beyanatıma imar siyasetinden de bahsetmek üzere hitam vereceğim. İmar deyince hatırladığımız ve mühim gördüğümüz memaliki müstahlesadan Aydın vilâyeti vardır. Arkadaşlar! Aydın vilâyetinin ehemmiyetini iki cümle ile ifade etmekliğime müsaade buyurunuz. Aydın vilâyeti müstakil bir Türkiye Devleti doğurmuştur. Fakat Aydın vilâyeti imarı için zavallı harikzedeler bu devletin bütçesinden on para alamamışlardır. Ve oradaki harik zade ahalinin kurtarılması için bu devletin bütçesinden on para alınmamıştır.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Almayan vilâyetler de pek çoktur.

ABİDİN BEY (Devamla) — Gerçi vilâyatı Şarkiye ve diğer bazı vilâyetler baştan başa. Fakat Saruhan vilâyetinin yalnız üzüm mahsulü olan altı milyon lirayı söylemiş olursam bu vilâyetin imar ve nelere kadir olduğunu işaret etmiş olurum.

MALİYE VEKİLİ ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Hükümete ait mi?

ABİDİN BEY (Saruhan) — Devamla - evet altı milyon lira Aydın vilâyetinin üzüm varidatıdır. Muhterem efendiler! Devlet ve Hükümetin memaliki müstahlasadan bilhassa harikzede olan mahallere ev yapmamasından dolayı, bazı müşkülât ihdas edilmesinden dolayı bazı nukat arz edeceğim. Bundan da bahsetmediğim zan ve zehabında bulunmuş olan muhterem dairei intihabiye arkadaşım Vasıf Beye cevap vermiş olacağım. Yalnız Manisa'dan İzmir ve Akhisar'a iltica eden 30 bin nüfus vardır. Bunlar tamamen harikzede ve müstahsildir. Manisalılar, Manisalı hemşerileri, bunların hariçte ötede beride kalmalarından memnun değildirler. Bu adamlar da İzmir'in ötesinde berisinde kalmaktan tabiatiyle memnun değildirler. Çünkü bunlar bizatihi müstahsildirler. Bağları var, arsaları var. Bunları işlemek için memleketlerine geldikleri zaman yalnız tiren parası verdik dediler. Yalnız nefsi Manisa'da kavaflık sanatı vardır. Bu nüfusun gelmemiş bulunmasından dolayı o sanat değilmıştır. Arkadaşlar! Bu çok elîm bir vaziyettir, çok elîm bir neticedir. Alaşehir'de bu görmüş olduğum vaziyeti iktisadiyeyi; imar siyasetinin yapılmamasından, imarın yapılmamasının neticesini arz edeyim :

Arkadaşlar : Gittim. Arkadaşlarla beraber gezdim. Her gün bir iki çocuğun hilâliahmer'in yaptığı barakalarda öldüğünü gördüm. Minhaysilmecmu 300 - 400 çocuk olmuştur. Bunları öldürmeye sebeb olan şey sefalettir ve bu evlerin yapılmamasıdır. Muhterem arkadaşlar: Beyanatıma hitam veriyorum. (Teşekkür ederiz sesleri) Ben de teşekkür ederim. Yalnız Vasıf Bey arkadaşıma bir sual tevcih edeceğim. O sualime cevap versinler. (Burada yok sesleri) Yok ise zabıtta okusunlar. Suali bir Cumhuriyetçi gibi soracağım (Cumhuriyetçi gibi mi? Sesleri).

İHSAN BEY (Cebelibereket) — Abidin Bey! Cumhuriyetçi gibi mi soracaksınız?

ABİDİN BEY (Saruhan) — (Devamla) Tam Cumhuriyetçi, kanlı, canlı Cumhuriyetçi olarak soracağım.

ALİ SAİP BEY (Kozan) — Aması yok mu?

ABİDİN BEY (Saruhan) — (Devamla) Maarif Vekâleti tarafından muhtelif suretle kitaplar neşredilmiştir. Ve fakat arkadaşlar, bu memlekette neşredilmesi lâzımgelen kitapları neşre Maarif Vekâleti mecburdur. İtaata mahkûmdur. O da hanedanı saltanat irticaı tarihidir. Bunun ne için neşretmemiştir? (Bravo sesleri)

MAHMUT ESAT BEY (İzmir) — Arkadaşlar! Vaziyet bendenizin görüşme ve anlayışıma göre bir izah ve istizah meselesi olmaktan, bir hükümet ve hele bir sual meselesi olmaktan çoktan çıkmıştır. (Bravo sesleri) Vaziyeti olduğu gibi açık ve sarih olarak görmek lâzımdır.

Çünkü günlerden beri devam etmekte olan münakaşata ve henüz neticesi gelmiyen müzakerata ne inkilâbın ve nede milletin tahammülü vardır. Vaziyeti duyduğum gibi samimiyetle ve sarahatle söylüyeceğim, beni bu hususta vaziyeti bütün açıklığı ile söylüyeceğim için mâzur göreceğinizi ve haklı göreceğinizi ümit ederim. Herhalde muvaffakiyet, samimiyet ve sarahattedir arkadaşlar. (Bravo sesleri) Arkadaşlar! Temin ederim, eğer vaziyet yalnız sual ve istizah meselesi olmaktan ibaret olsa idi ve yalnız bir hükümeti tenkit veyahut iskat gibi bir meseleden ibaret olsaydı; inkilâp namına, inkilâbı ileri götürmek namına ıskat kelimesinden ibaret olsa idi ben müşteki arkadaşlarımdan burada daha çok büyük savletle hükümete hücum edecektim. Vakıa bir çok noktalara iliştiler, bendeniz bu noktaları ehemmiyetsiz ve bimanâ bulanlardan değilim. Yalnız hakikî vaziyeti hepimizin ve hepinizin gördüğü vaziyetin haricinde bulduğum için noktai nazarlarına iştirak etmiyorum.

Arkadaşlar! Hükümeti inkilâp namına tenkit etmek lâzım gelse idi; her şeyden evvel kendisinden sorulacak şeyler vardı. İnkilâbı ileri götürmesi için yapacağı işler vardı. Arkadaşlar! Bir Adliye Vekâleti vardır, Vekili çalışmıştır. Adliye Vekâletini bir takım yeni şekillere koymuştur. Fakat unutmayınız ki içindeki kanunlar onüç asır evvel Bağdat Çöllerinde yazılmış ve onüç asırdan beri Türkün mukadderatını idare eden kanunlardır hâlâ. (Bravo sesleri)

Arkadaşlar! Bunların bir kısmı yüz senelik veyahut yüzon senelik Fransız kanunlarıdır ki onlar da Frenk kokmaktadır. Şu halde kanunlarımızın bir kısmı arap bir kısmı Frenk kokmaktadır. (Bravo sesleri) Arkadaşlar! Biliyoruz ki inkilâbımız memleketin muhtaç olduğu bütün noktalara parmağını basmamıştır. Bence büyük işler yapmıştır, beş asırlık bir tarihin alamıyacağı vakayı beş senenin içine sokmuştur. Bunda şüphe yok. Bununla beraber inkilâbın her noktasına parmak basmış değildir. Yalnız siyasi sistemlerini değiştirmiştir. Yalnız unutmamak lâzımdır ki yüz seneden beri, tanzimattan beri tanzim edile, edile nihayet şu son şekli, şu güzel sistemi almıştır. Yüz sene sarfetmişizdir. Bunun için pek çok zaman sarfetmişizdir. Daha ne iktisadî sistemimize ve nede ictimai sistemimize inkilâp parmağını basmamıştır. Ben isterdim ki inkilâp kabinesini bu noktalardan, bilhassa bu noktalardan tenkit edeyim ve hiç şüphesiz hesap vermekten âciz de değildir ve hesapları millet huzurunda dinliyeyim. Fakat heyhat! Mesele bu safhalardan dışarı çıkmıştır. Efendiler! Bendenizce kabinelerden bahsedildiği zaman, Büyük Millet Meclisi Kabinesinden bahsedildiği zaman ne bir Rauf Bey kabinesi, ne Fethi Bey kabinesi ve ne de bir İsmet Paşa Kabinesi vardır. İnkilâp kabineleri vardır. Ve inkilâpçı olmağa mecbur ve mükellef kabineler vardır ve onlardan bunları sormak benim hakkımdır. Fakat tekrar ediyorum; bu dakikada artık bu noktaya temas imkânı yoktur.

Efendiler! Vaziyeti sarih görelim. Mesele inkilâp ve inkilâbı idare etmek safhasına girmiştir, değildir diyenler de vardır; hepimiz bir düşünüyoruz diyenler de vardır. Fakat hepinizin vicdanına, hepinizin izanına, hepinizin idrakine terk ve havale ediyorum. Vaziyet böylemidir? (Değildir sesleri) İki yol vardır. İki yoldan gitmek istiyenler vardır. Meclisi günlerden beri izah ve istizah ve sual takriri namı altında işgâl etmekten ise her şeyden ve her şeyden ziyade uğraşılacak iş, meclis içinde değil, dışarı çıkarak vaziyeti halletmek, yolları tayin etmek ve ondan sonra meclisin içine gelerek memleketin işlerini takip etmektir. Vakıa arkadaşlar, halihazırdaki hükümete hak veriyorum. Bir takım sualler karşısında bulunmuştur. Bunların cevabını vermek ve efkârı umumiyeyi tenvir etmek ister. Bunda şüphe yok. En küçük noktaları da silmek ister ve hakkıdır ve yaptığı işler de vardır. Fakat mesele çok büyümüştür. Vaziyetin buna tahammülü yoktur. Vaziyetin tavazzuh ve inkişafı lâzımdır. Çünkü milletin ve onun büyük işlerinin, ve onun kutsî inkilâbının bir aydan beri burada toplanıp hiçbir iş göremiyen meclisi beklemiye vakti yoktur efendiler. Samimiyetime itimat etmenizi bir kere daha bu vesile ile rica ederim (Doğrusun sesleri) her halde yollar taayyün etmeli ve muayyen yollardan gidilerek milletin ve onun inkilâbının işleri daha süratle intaç edilmelidir. Ve o vakit daha samimiyetle yürüyeceğiz. Daha kati yürüyeceğiz ve işler daha süratle neticeye vasıl olacaktır.

Arkadaşlar! Tahattur buyurursunuz ki bendeniz fesih salâhiyatinin mecliste kalmasını kabul eden arkadaşlarınızdan birisi idim. Dün Rauf Beyefendi Hazretleri bu kürsüde hakimiyet ve cumhuriyet meselesinde o noktaya iliştikleri için noktai nazarımı arz etmek isterim. Rauf Beyefendiye göre hakimiyeti milliye

cumhuriyetin tekâmülüdür. Bendeniz bunu - itiraf edeyim - esaslı bir surette anlıyamadım. (Kimse anlamadı sesleri) hakimiyeti milliye başka bir meseledir. Cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakiyeti idare, istibdat, gene başka birer meseledir. Efendiler! Bir kısmı eşkâli hükümettir. Diğeri milletin idaresinin infaz ve tatbikidir. Bu dört şekil içinde muhtelif şekilde hâkimiyeti milliyenin tatbik edildiğini görmekteyiz. Hâttâ istibdatta bile bir parça vardır. Meşrutiyette biraz daha fazla, cumhuriyette daha fazla, binaenaleyh bu noktadan bu iki şeyi karıştırmamak lâzımdır. Hakimiyeti milliye cumhuriyetin tekâmülü demek değildir. Çünkü hakimiyeti milliye şekil değildir. Ruh ve esas meselesidir. Ne biliyoruz ki ilim yarın daha ileri gitmiyecek ve cumhuriyetten daha iyi bir şekil ortaya koymayacaktır. Bendeniz muhterem Rauf Beyefendi Hazretlerinden daha vazıh, daha sarih bir surette bunu ifade etmelerini isterdim. Ancak bir noktaya daha ilişmek isterim, hakimiyeti milliyenin bilâkaydışart olabilmesi için yani bilâkaydışart hakimiyeti milliye fesihsiz ve vetosuz bir hakimiyeti milliyedir. Ancak efendiler, şu noktaya nazarı dikkati âlinizi celbederim ki cumhuriyetin feshi ile mukayyet olması yani bir şahsın elinde kalması demek; Türk Milletinin ortada hiç hüküm ve mânası yok demek değildir. Bir Reisicumhur fesih hakkını alabilir. Almaması daha iyidir. Benim kanaatime göre, fakat aldığı takdirde her şey bitmiş, mahv olmuş mudur? Hakimiyeti milliye bir reisin lütûf ve ihsanı veya onun elden alıvermesi ile ortadan merfu olacak bir şey midir? Bunu kabul ettiğimiz takdirde Türk İnkilâbının ve Türk Milletinin hiçbir manâsı yoktur. Yalnız bir şahsın manâsı vardır demektir. Bunu kabul edemem. (Bravo sesleri) Efendiler! Her halde benim görüşüme göre ve anlayışıma göre dâvâ yürümektedir. Türk inkilâbı yükseliyor, yürüyor ve yaşıyor ve yaşıyacaktır. Ancak bu inkilâbı fazla tevakkuf ettirmemek ve süratle hedefine, bizce malûm ve muayyen olan hedefine ve milletçe beklenilen hedefine isâl etmek için biran evvel hakikî vaziyetin tavazzuh etmesi lâzımdır. Türk Milleti ortada demokrasi namına çekilmiş bir kılıç gibi bunu beklemektedir efendiler. (Alkışlar)

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY — Arkadaşlar! Devlet Adliyesinin vaziyeti umumiyesi hakkında Feridun Fikri Bey bazı tenkidatta bulunmuştur. Malûmu Âlinizdir ki müstakil olan hakkı kazanın memlekette kuvvetle ve muntazaman devamı meselesi, bir gün bile yanlış bir zehap husule getirirse, yani memleket adliyesinin vaziyeti umumiyesi efkârı umumiyede bir gün bile yanlış bir telakkiye mâruz kalırsa, âdliye kuvveti için zarar teşkil eder. Bendeniz bu itibarla bütün hükkâmın vekili olmak ve Heyeti Celilenizin müntehap Adliye Vekili bulunmak dolayısıyle Feridun Fikri Bey kardeşimin suallerine cevap vereceğim. Bir defa Heyeti Celileden şunu derhatır buyurmalarını rica ederim ki, geçen devrede devlet teşkilâtı adliyesinin şekli mevzubahis olmuş ve bu teşkilâtın diğer bir şekle kalbiyle, memlekette adaletin süratle tatbiki esası Heyeti Âliyece karargir olmuştu. Bu kararlara ittibaan Heyeti Âliyenize bazı kavanin takdim edilmişti. Ve bu kavaninde bilhassa tesrii muhakemat esasını teminen teşkilâtı adliyeyi diğer bir şekli mahsusa koymak ve Muhamat Kanunu ile memleketteki Avukatlığı bir şekli intizama sokmak esasatını ihtiva ediyordu. Acaba bu kavanini Heyeti Âliyeye biran evvel takdim etmek ve biran evvel tatbikatını icra etmek memleket için müfit olmuş mudur, olmamış mıdır?

Efendiler! Heyeti Âliyenizin kanaatlarına ve efkârı umumiyenin bu hususstaki telâkkilerine bakılacak olursa ve aynı zamanda icraatın aldığı şekil nazarı dikkatten geçirilecek olursa, mevzu esasat tam manası ile halkın arzusuna muvafık ve devlet teşkilâtı adliyesinin muntazam ve esaslı teşekkülüne bais olmuştur. Bu itibarla bunun üzerine söz söylemiyeceğim. Yalnız arkadaşımızın üç nokta hakkındaki itirazatına kısa bir surette cevap vermek suretiyle vaktinizi israf etmiyeceğim.

Arkadaşlar! Feridun Fikri Bey kardeşimizin gûya her sözleri bizce bir eseri husumet talakki olunuyormuş ve daima vekiller üzerinde bu tarzı talâkki mevcut imiş! Kemali samimiyetle arz ederim ki gerek hayatı hususiyemde, gerek hayatı resmiyemde bir meseleyi husumetle telakki etmedim ve etmem. Bilhassa devlet mesailinde, millet mesailinde husumet telakkisi hiç bir sahibi vicdana yakışmaz ve hatırımdan geçmez. Onun için arkadaşımıza hiçbir suretle eseri husumet fikri mevcut olmadığından kendisinden bu zehabın tashihini rica ederim.

Üç nokta hakkında itiraz buyurdular. Dedilerki muhakim teşkilâtı iyi olmamıştır. Efendiler, Adliye Vekâletini deruhte ettiğim zaman ilk iş olmak üzere yeni bir teşkilâtı adliye meydana getirilmiştir. Acaba bu teşkilâtın esasını teşkil edecek olan memurin sicillâtı nedir? Bunu görmek ve buna başlamak icabederdi. Evvelâ buna başladım. Heyeti Âliyenize kanunları tevdi etmezden evvel sicillâtı adliyenin muntazam ve gayrı muntazam olup olmadığını ve teşkilâtı tetkik

etmekte icap ediyordu. Osmanlı Teşkilâtı Adliyesinin asırlarca devam eden hayatı zamanında maatteessüf devlet teşkilâtı adliyesinin esasını teşkil eden sicil esasatı bile gayrı muntazam idi. Bunun bir numunesini Heyeti Âliyenize arz etmekle asırlardan beri devam etmiş olan Osmanlı Devletinin ve sultanlar saltanatının nasıl yaşamış olduğunu ısbat edeceğim ve onun için arz ediyorum. Efendiler! İşte Adliye sicili denilen şey, (Bir zarf göstererek) bir zarf derununa konulan beş on kâğıt parçasından ibarettir. Üzerinde isim yazılıdır. Hulûsi Efendi, Ahmet Efendi, Mehmet Efendi. Bir kaç Hulûsi Efendilerin evrakı bunlara karışır. Bu sicilde mâsum olan adam mahkûm görünür. Bunların içinden çıkamadık. Binaenaleyh bu teşkilâtta esas teşkil eden sicilin esaslı bir surette kuvvetli bir halde olması için şimdiye kadar bu sicil ile uğraşan ve Adliye Erkânı arasında, bütün adliye memurlarının ve hükkâmın kanaatleri üzerinde hüsnü tesiri olan Adliyecileri topladım. Cinayet Mahkemesinden, Mahkemei Temyizden gelen yirmi tane adliyeci arkadaşlarım bir ay kadar çalıştılar. Bu sicillere baka baka bana bir kitap yaptılar. Dedilerki şu adam şu tarihte başlamıştır, bu olmuştur. Bu adam şu tarihte başlamıştır, şu olmuştur. Hepsi hakkında birer fikir verdiler, ve tasdik ettiler. Binaenaleyh insan olmak itibariyle yapılacak başka bir çare yoktu. sicili muntazam bir hale getirmek için yapılacak tedbir bu idi. Bunu yaptım, kanun mucibince derhâl bir teşkilâtı adliye yapmak lâzım geldi. Feridun Fikri Bey diyorki; bir mayısta bunu yapmak hatadır.

Efendiler! Devlet idaresinde yapılacak işi biran evvel yapmak katiyen lâzımdır. Bir mahkeme teşkilâtını lâğvediyorsunuz, ve bir mahkeme teşkilâtını başka bir şekle kalbediyorsunuz ki aynızamanda da o mahkemeler ifayı vazife ediyorlar. Bu doğru değildir. Teşkilâtı Adliye Kanununun biran evvel tatbik olunmaması ve bir Mayısa kadar tehiri olunması bile zararlı olmuştur. Kendi vazifesinin lâğv olunacağını işiten bir mahkeme reisi ve azası tam ve esaslı ve saf bir karar veremez, bunun emsali görülmüştür. Onun için teşkilâtı derhâl yapmak icap etmiştir ve derhâl yapılmıştır. Fakat biraz müşküldür. Bir devletin teşkilâtı adliyesini biranda kaldırıp başka bir şekle kalbetmek zordur ve buna kolay kolay gidilemez, ve hatta burada bulunan eski adliyeci arkadaşlarımız geldiler, bana dedilerki; Necati, bir Mayısta bunu yapmanın ihtimali yoktur, bunlar zordur. Fakat efendiler, devlet işinde, müşkülât vardır diye tehir etmek cihetine gitmek doğru olamazdı. Onun için, teşkilâtı bir Mayısta yapmak doğru idi ve icabederdi. Binaenaleyh bu kitabı elime aldım. İşe başlamak istedim. Vicdanım razı olmadı. Bir Heyetin tetkikinden daha geçirelim dedim. Bütün Türkiyede bulunan adliye müfettişlerini topladım, her biriyle ayrı ayrı istişare ettim, gene ayrıca verilen kararlar üzerine not aldım. İçinizde bunu görenler vardır. Ramazan içerisinde tabesabah Samsun Mebuslarından Ali Rıza Bey, İhsan Bey, bütün bu alâkadar olan adliyeciler gelip benimle beraber çalışırlardı. Binaenaleyh teşkilâtı adliye bu tarzda yapılmıştır. Lâalettayin yapılmış değildir.

Dünyada bir sahibi insaf, kabul edermisiniz ki senelerce çalışmış bir adliyeciyi ikinci sınıfa indirsin. Ben buna gidemezdim. Benim vicdanım buna mani idi. Yapabileceğim tetkikatı yaptıktan sonra bu teşkilâta başladım. Onun için bilhassa vicdanlarınızda ben bütün hükkâmı elime almışta lâalettayin serpiştirmişim gibi bir ukde kalmasın. Ben bunu yapmadım ve yapamazdım. Bu heyetlerin kararından sonra bu netayice vasıl oldum, yapılan iş heyetlerin kararından ve müfettişlerin nazarı tetkikinden geçtikten sonra yapılmıştır.

Bu teşkilât doğru olmuş mudur, olmamış mıdır? Bunu izah edeyim. Memleketi gezdiniz ve gördünüz, her biriniz bu hususta birer kanaat aldınız ve bu teşkilâtın ne kadar faydası olduğunu anladınız. Bu teşkilâtta hiç hata olmamış mıdır? Efendiler, elde böyle bir sicil bulunursa bu teşkilât tam manasiyle bilâkaydüşart hatasız olmuştur. Denilebilir mi? Denilemez, ben bu kadar insafsız değilim. Bu teşkilâtın hataları olmuştur. Fakat gece emirleri verdiğim zaman hakimlere tebligat yaptım. Dedim ki «Hata olmak ihtimali vardır. Bir teşkilâttan başka bir teşkilâta geçiyoruz. Bu büyük bir iştir. Fakat şuna imâl edinizki hata olmuş ise tashih edeceğiz. Derhal verdiğim vazifeyi ifa ediniz. Memleketin adliyesi bir gün dahi düçarı teehhür olmasın» dedim ve hakikaten faziletkâr arkadaşlarım, bu emri ifa ettiler. Vazifelerine başladılar. Türkiye Adliyesi bir devirden diğer bir devire geçerken bir gün fasılasız geçmiştir. (Bravo sesleri) Bu hakikaten hükkâm için takdire lâyık bir hadisedir. Böyle Feridun Fikri Bey gibi sahibi ihtisas olduğunu iddia eden bir arkadaşımız hükkâma bu takdiri lâyık görsün.

Sonra arkadaşlar, bu vaziyette ifayı vazifeye başlayan hükkâmdan kendileri hakkında hata yapılanlar iddia ettiler, dedikler ki benim hakkımda hata olmuştur. Dosyasını gönderdi, sicilini gönderdi. Tetkikat yaptık, Hata olmuş ise tahsis ettik. Bu gibi mü-

racaat etmiş zevat varsa tashih etmekteyiz. Hata yapılmış ise hatanın tashihine çalışılmıştır. Aynızamanda bu hataları tashih için sicilâtı adliyeyi tanzim etmek lüzumu hâsıl olmuştur.

Efendiler! Asırlardan beri devam eden adliye teşkilâtının sicillâtını altı ay içinde tam manası ile muntazam bir hale vaz'a çalışmakla iftihar ederim. Altı ay içinde bu adliye teşkilâtının sicilleri yapılmıştır. Bu teşkilât yapıldıktan ve bu şekil hâsıl olduktan sonra daha esaslı intizamı temin kolaylaşacaktır. Adliye Teşkilâtının esasları kurulmuştur. (Bravo sesleri)

Tunalı Hilmi B

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Çok gezdik ve çok gördük; hiçbir şikâyet yok, daima takdir var.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY (Devamla) — Efendiler! Sabrınızı suiistimal etmek istemem. Fakat bazı nıkat vardır ki memlekette tecelli etmesi lâzım gelir. Bunların meskût kalması doğru değildir. Geçen sene bazı zevât, teşkilâtı yaparken haklı olarak dediler ki: Bir devlette teşkilâtı adliyenin bir kısmını kaldırıyoruz, İstinafı kaldırıyoruz. Mahakimi bir dereceli hale koyuyoruz. Bu zordur dediler. Kanaat meselesidir, ictihat meselesidir. Bu kararları verirken de yaparken de fikri zatiim ile hareket etmedim. Devlet teşkilâtını başka bir şekle sokarken yalnız kendi kafamla hareket edecek değildim. Memlekette asırlarca devam etmiş olan bir teşkilâtı tebdil etmekte hot be hot hareket eder bir adam değildim. Heyetleri topladım, onlardan aldığım kararda, istinafın lâğvının doğruluğu tasdik olundu. Acaba bu tasdik iyi mi oldu, fena mı oldu? Efendiler! İyi olmuştur. Geçen sene adliyeye beş milyon lira verdiniz bunun 2,5 milyon lirası İstinaf Mahkemelerine verildi. İkibuçuk milyon lira ile görülen davanın yekûnu dört bin tanedir. Bu dört bin davadan iki bini rûyet edilmiş ve iki bini de bu seneye bırakılmıştır. İkibuçuk milyon lira ile iki bin davaya bakılıyordu. Geçen seneye bakacak olursak yüzüç bin davaya bakılmıştır. Binaenaleyh bütçesi müsait olmayan ve hakimlerinin teşkilâtta enderliği neticesi olarak ikinci bir teşkilâta gitmek imkânı olmayan bu memlekette teşkilâtta tam mânası ile muvaffak olunmuştur.

Sonra buna mümasil bir şey daha arz edeyim. Kemali şükranla arz ederim ki Mahkemei temyiz azası gece gündüz çalışmışlardır. Güya bu işler mahkemei temyizde kalacakmış gibi bir iddia vaki olmuştu. Bu iddiaya cevap verebilmek için azami sarfımesai etmişlerdir. Ve efendiler! Bugün Mahkemei Temyize giden bir evrak ertesi günü oradan çıkar. Şimdiye kadar Osmanlı Devletinde böyle bir tecelli görülmemiştir. Mahkeme Sivastan Eskişehir'e giderken binlerce evrak birikmişti. Bir taraftanda istinaf evrakı mahkemei temyize verilmişti. Bu istinaf evrakı içinde öyle evrak vardı ki babalarından evlâtlarına intikâl etmiş idi. 25 senelik otuz senelik davalar vardı. Bu davaların hepsi görülmüş ve herkesin hakkı teslim olunarak bu ihtilâfatın hepsi halledilmiştir. Binaenaleyh teşkilâtta istinafın lâğvından dolayı fayda vardır ve memleket bir sükûnu adliye mazhar olmuştur. Bu hususta vicdanlarınız müsterih olabilir.

Bir noktada Feridun Fikri Bey arkadaşımızın Heyeti Âliyeye vaki olan sözlerini tashih icapeder. Dedilerki: Bu teşkilât yapılırken bir çok zevat incinmiş ve kaçmış, müsteessir olmuşlardır ve bunun telâfisi lâzımdır. Hiçbir adliyecinin kalbinde teessür yaşamasını arzu eden bir adam değilim. Kendilerinden geldim rica ettim. Ama adliye hakkında bir şeyler biliyormuşsunuz, izahat verirseniz herkes için ayrı ayrı düşünürüm dedim. Gelmediler söylemediler. Efendiler! Geçen seneki adliye teşkilâtı (1 700) hâkimden müteşekkil bir teşkilât idi. Bu teşkilâtta üçyüz hâkim münhal kalmıştı. (1 400) adliyeci ile devlet adliye işleri görülüyordu. Kabul ettiğiniz teşkilât mucibince bu işin görülmesi için (2 400) adliyeci bulmak icapediyordu. Binaenaleyh her hangi bir Adliye Vekili bu mesuliyeti deruhte ederken «Acaba bu bin kişiyi nereden bulacağım» diye düşünmüştür, düşünmemiş değildir. Bir mesleğe kuvvet ve kudret vermek için o mesleğin mensupları arasında kalbî rabıta tesis etmek, o mesleğin teâlisi için yegâne esastır. Ben derhal bu yoldan gittim ve bugün efendiler (2 400) kişiden mürekkep olan teşkilâtı adliye tam manası ile olmasa bile kısmen ve ekseriyetle itmam edilmiş ve bugün (130) kişilik münhâl kalmıştır. Ve bu vazaifin ekserisi de ihtiyaten kullanılmakta olan aza mülazimlerindedir. Binaenaleyh devlet teşkilâtı adliyesi kurulmuş işliyor ve işliyecektir. Şu halde bunu mikyas olarak kabul edecek olursak göreceğiz ki teşkilâtı adliyenin bu şekle girmesi meslektaşlar arasında mesleğe olan derin rabıtanın tecelliyatıdır. Herhangi biriniz, gerek mahkemei temyiz heyeti ile gerek diğer hükkâm ile görüşmüş iseniz derhâl size itiraf etmişlerdir ki; ve hüsnüniyetle söylemişlerdir ki adliyede yeni bir hayat başlamıştır. Adliyeciler kuvvetleniyor. Hakikaten bu eseri hayatı gözleriyle gören eski adliyeciler aranızda vardır. Böyle bir tezahürat görmediniz mi? «Tasdik

sedaları» Lâalettâyin, adliyeciler arasında ika edilen bir teessür sözü doğru değildir.

Sonra ikinci esasa itirazları vardır. Muhamat meselesi ve avukatlar meselesi. Efendiler! Heyeti Âliyeniz; Muhamat Kanununu neşretmekle Türk Adliyesini ihya etmiştir. Devletin adliye teşkilâtında mahakim; ne kadar muntazam olursa olsun ve ne kadar muntazam çalışırsa çalışsın muhamat mesleğine intisap etmiş olanlar, faziletkârane çalışmaz ve kendi müekkillerinin hukukunu muhafaza ve müdafaa etmek için davaları sürüncemede bırakırlar, ve kazancı için hakkı gözetmezlerse o devlet teşkilâtı adliyesi muntazam olmaz. Binaenaleyh; devlet teşkilâtı adliyesini yaparken muhamet mesleğine ehemmiyet vermek ve onları da bir intizam altına almak lâzımdır. Diyorlar ki «Serbest meslektir.»

Efendiler! Serbest meslek.. Kabul ederim. Fakat hakkı çiğneyen bir meslek haline geldiği gün devletin hemen faaliyete geçmesi lâzımdır. Avukatlar ne halde idi? Sorarım size..

Avukatlar; o halde idi ki giderler, ecnebi devletler mahkemesi huzurunda dava vekilliği yaparlardı; avukatlar, o halde idiki: Bağrına taş sararak yaşayan hükkâmın rüşvet aldığını iddia ederek ecnebi müessesattan para alırlardı. Beşbin liralık bir dava alır ve güya üç bin lirasını hakime vereceklerini söylerdi. Ve Avrupada, mehafili ecnebiyede de kanaat getirirlerdiki Türkiye Adliyesi, rüşvetsiz iş görmez. Bunu yapanlar, adliye teşkilâtını yıkmak isteyen ve Türkiye Adliyesinde samimi olmıyan adamlardır ve bunlar meydana çıkmıştır. Bunları temizlemekle bütün dünyaya karşı gösterdik ki Türkiye Adliyesinin çehresi temiz ve paktır. Türkiye Adliyesi; vicadanları temiz olan adamlardan mürekkeptir ve bunu kemali iftiharla söylüyorum ki arkadaşlar; dünya adliyesi arasında, Türk Adliye Memurları kadar saf ve temiz adamlar enderdir. (Bravo sesleri, alkışlar) Onun için bunların haysiyet ve şerefi ile oynayan adamlar; muhamat mesleğinde kalamazdı. Bunlar var mı idi? Vardı efendiler! Meydana çıktı. Saçı bitmedik yetimlerin hakkını çiğneyenler, zavallı bir adamın davasını uzatmak için, onun hakkını çiğnemek için asıl davacı ile iştirak eden avukatlar görüldü. Şu halde Muhamat Kanununu çıkarmak lâzımdı. Şimdiye kadar onbeş seneden beri bu kanun çıkarılmamıştı. Bunu çıkarmak size nasip olmuştur. Büyük Millet Meclisine nasip olmuştur. Bununla iftihar edebilirsiniz. Onbeş seneden beri çıkmayan bir kanunu biz çıkardık. Tasfiye yapılamamıştı. Biz; tasfiyeyi de yaptık. Tasfiye yapmak zordur efendiler! Kolay şeymidir? Bin tane avukatın ağzından ekmeğini alacaksın ve alınan suişöhret erbabındandır diye damga vuracaksın. Bu kolay şeymidir? Bir adamı idama mahkûm etmek kolaydır. Fakat böyle bin kişinin ağzından ekmeğini almak çok güç bir şeydir. Biz; bunda vazifei vicdaniyemizi yaptığımıza kaniiz. Efendiler! Ben; bunları lâalettayin yapmadım.

Türkiye'de Muhamat mesleğini şerefli bir mevkiye sokmak için, şerefli, namuslu adamlardan bir kütle vücuda getirebilmek için bütün Anadoluda bu kanu, tatbike başladık ve bütün anadoluda bu kanun tatbik olundu. Kimse ses çıkarmadı. İstanbul' da tatbik ettik. Kıyamet koptu. Memleketin bir tarafını başka türlü düşünüpte diğer tarafını başka düşünmek yoluna gidemeyiz. Memleketin her tarafını müsavi düşündüm ve acaba neden bütün Anadoluda itiraz olunmuyor da İstanbul'da kıyamet kopuyor? Çünkü: İstanbul'da hakikaten çıkarılması lâzım gelenlerin adedi çoktu. Fakat tehlikè; ne kadar büyük olursa olsun, bu tarzda yaşıyanlar ne kadar çok olursa olsun ellerinden vesikayı almak ve «Sen muhami olamazsın, suişöhret erbabısın» demek lâzımdı. Komisyon teşkil ettim bunlar ifayı vazife ettiler. Bütün dosyaları aldılar, okudular. İcap eden malûmatı devletin diğer şubelerinden sordular. Bununla da kanaat getirmediler. Yirmidört tane hakim getirdiler. Ontane de muhami olmak üzere otuzdört kişiden mürekkep bir (Jüri) Heyeti teşkil ettiler. Bunlar içtima ettiler ve bunlar hakkında da kararlarını verdiler. İlân ettiler. Benim hakkı temyizim vardı. İş başına geldi, elime aldım. Yalnız başıma bu işin ağırlığını yüklenemezdim. Bunların hata etmek ihtimali vardır. Bir adam için, ölünceye kadar, suişöhret erbabıdır, demek ve öyle yaşatmak zordur. Bunun karşısında ne yapayım dedim. Mahkemei temyiz Heyetinden bir kaç zevattan mürekkep olmak üzere ikinci bir istişare heyeti yaptım. Bu heyeti yapmağa mecbur değildim. Fakat hataya gitmiyeyim diye bu heyeti teşkil ettim. Bu evrakı, bu heyetten geçirdim, ondan sonra bunlar hakkındaki kararları tatbik ettim. Muhamat Kanunu çıkmış, Avukatlar tasfiye edilmiş, Avukatlar muntazam bir hale gelmiş, bu kabahat midir efendiler? Her birinize bunu sorarım. Bundan büyük ve zor iş yoktur. Yapmak lâzım olan bu idi. Bunu yaptım. Feridun Fikri Bey arkadaşımız bir noktaya ilişiyorlar. Burada diyorlarki: «Mebuslukla Avukatlık içtima eder.»

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Bir noktaya cevap vermediniz. Hakkı müdafaa vardır. İstimal ettirilmemiştir.

Cevap isterim.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY (Devamla) — Güzel! Aklıma geldi. Diyorlar ki: «Hakkı müdafaaları istimal ettirilmemiştir.» Çıkardığımız adamları niçin çıkardık? Diyoruz. ki: Suişöhret erbabındansın, bu ne demektir? Suişöhret erbabındansın dedikten sonra daha ne diyeyim? Müsade ediniz diyorlar ki: «Bir avukatın cinayetini ararken delaili maddiye arayınız!»

Arkadaşlar! Güya ben, avukatları işten çıkarırken evvelâ delaili maddiye ele geçecek, ondan sonra hüküm vereceğim ve işten çıkaracağım. Meselâ: Filân Avukat; bütün mahkemelerin şerefini kullanmış, ücreti vekâlet almış, ben bunu öyle yakalayacağım ki.. Para verirken.. Efendiler Ben bunu bu halde yakalasam mahkemeye veririm, işi hallederim. Binaenaleyh bu işi böyle halledemezdim. Bir adama suişöhret erbabındansın dedikten sonra hakkı müdafaa vermişiz dir. Bununla beraber bir çoklarına da «Şundan şundan, şundan dolayı çıkarılmışsınızdır» demişizdir. Yani Feridun Bey, itirazınız kanuni değildir.

Mebus Avukatlar meselesine gelince: Efendiler! Türkiye Adliye Vekili ve Dünyada her adliye Vekili vazifesini ifa eder. Onun mahkemeler üzerinde yalnız nezareti adliyesi vardır. Adliye Vekili emredemez. Nezaret eder. Emrettiği gün onun yeri; burası değildir mahkemedir. Mahkemeye emretmek hatadır. Böyle bir hataya gidemeyiz. Heyeti Âliyeniz bir karar verdiniz, tefrik komisyonu yaptınız. Mahkeme mahiyetindedir, salâhiyattardır. Diyorsunuz ki, böyle bir kanun yaptınız. Tefrik komisyonu toplanmış, Meclisi Âlinin kararı sabıkı veçhile karar vermiş, «Mebuslukla avukatlık içtima edemez.» Bu karar bana geldi. Feridun Fikri Bey arkadaşımız da itiraz ettiler. Telgraf yazdılar, hatta telgrafları biraz amiranedir. Mebus avukatları barodan çıkarmak gayri kanunidir. Baroya emrediniz mealindedir. Telgrafı elime aldım. Adliye Encümeni mazbata muharriri Feridun Fikri Beyin telgrafı biraz amirane olmakla beraber, bir taraftan da gayri kanunî idi. Çünkü ben baroya emir veremezdim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Mebusların avukatlık edebileceği kanunen kabul edilmiştir.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY (Devamla) — Baro müstakil bir heyet olarak kabul edilmiştir. Kimse emir edemez. Ve emir edemeyiz. Bana diyorlar ki: «Baroya emir veriniz» o bir heyettir. Ona emir verilemez ve Adliye Vekili de emir veremez, kimse veremez. Bakınız Feridun Fikri Beyin Telgrafını okuyayım.

Ankara'da Adliye Vekâleti Celilesine

Mebusların barodan ihracı tamamen gayri kanumidir. Binaenaleyh yeni baroya kaydımın emir buyurulması.

İstanbul Barosunda
Muhami Dersim Mebusu
Feridun Fikri

Verdiğim cevap da budur.

İstanbul Cinayet Müdeiumumiliği vasıtası ile Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyefendiye :

28 Ağustos 1340 tarihli telgrafnameleri cevabıdır. Barolara tarzı müracaatı mübeyyin olan Muhamat Kanununun sekizinci maddesine göre İstanbul Barosuna kaydınızın icrası için emir itasına imkân yoktur. Müracaatınız tefrik Komisyonu kararına karşı itiraz mahiyetinde ise esbabı mucibesiyle birlikte iş'arı halinde usulen tetkik edileceği arz olunur efendim.

Arkadaşlar! İstanbul'daki muhami Feridun Fikri Bey, Mebus Feridun Fikri Bey diyemezdim. Vekâletin bir vasıtası vardı. Onun vasıtasıyle yazdım. Mahkeme huzurunda mebus ve fert ayrı olamaz. Bu itibarla darılmış iseniz kızmayınız Feridun Fikri Bey!. İstanbul'da diğer mebus avukatlarda vardır. Bu avukatlar hakkında verilen kararlar bana geldi. Bu itirazlar arasında bilhassa Yusuf Kemal Beyefendinin ve diğer rüfekamızın çok ilmi, çok esaslı itirazları vardı. Ve Muhamat Kanununundan, diğer mevaddan bahs ederek hiç olmazsa tefsir mahiyetinde Meclisi Âliye teklifi düşündüm. Bunun üzerine o heyete danıştım. Dediler ki : Meclisi Âlinin böyle bir kanunu olmakla beraber Teşkilâtı Esasiye Kanununda buna dair sarahat olmadığından Meclisi Âlinin tefsirine arz edilsin. Bende aldım Meclisi Âlinin tefsirine arz ettim. Şimdi bunda benim kabahatım var mı? Tefrik heyeti; müstakil bir heyettir. Bu heyet vazifesini muayyen bir daire dahilinde yapar. İtirazen bana gelmiş, bende tetkik etmişim. Bundan sonra tefsir etmek üzere Meclisi Âliye sevk etmişim. Yaptığım iş bundan ibarettir. Binaenaleyh mebus olupta henüz hiç bir kimse ifayı vekâlet etmemiştir. Ne baroda ve ne de Muhamat Kanunu çıkmazdan evvel arkadaşlarımız arasında mebuslukla beraber avukatlık edenler görülmemiştir. Bunu söylemek istemiyorum. Fakat doğrudan doğruya bu, Meclisi Âlinize gelmiştir. Bundan başka bir şey yoktur.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Kanaatinizi; kanun mucibince, maddei muvakkate mucibince arz ediniz.

ADLİYE VEKİLİ MUSTAFA NECATİ BEY (Devamla) — Efendiler! Kanaatimi arz edeyim. Türkiye'de mebus bulundukça avukatlık yapmayacağım.

Efendiler! Bu kolay iştir. Ben buna giderim ve derdim ki : «Avukatlık ile mebusluk içtima eder» bu gayet kolay bir şeydir. Ve derhâl Adliye Vekâletinden çekildiğim gün herkesin yaptığı gibi «Adliye Vekili Sabıkı» diye lâvhamı asar ve avukatlık yapardım, ve mebus olarak burada otururdum, ve bir gün gelirde âtide belki gene Adliye Vekili olur diye düşünenler mevcut bulunurdu. Buna gitmedim. Buna gitmemek fazilet midir? Değil midir? Buna gitmemek fazilettir. Fazilekârlıktır. (Bravo), (Kâfi sesleri) Sonra efendiler; bir mesele daha mevzubahs ettiler ve müdafaaî hukuka mensup olanların affı meselesinden bahsettiler.

Arkadaşlar! Heyeti Âliyeniz kabul ettiniz ki müdafaai hukuka mensup olanlar affolunacak ve bu bir vesikayı mahsusla ispat olunacak. Benden evvel bir talimatname yapılmıştır. Tetkik ettim, o talimatnameyi muvafık buldum. O talimatname ahkâmı tatbik olunmuştur. Bunun hakkında diyecek başka hiç bir şey yoktur.

Âbidin Beyefendi de bazı ilâmların infaz edilmemesine itiraz ettiler. Teşkilâtı Esasiye Kanunu muayyendir. Devletin mahkemesinden geçen ve mahkemei temyizden geçen bir ilâm Türkiye'de infaz olunur. Bu hususta vazifeyi kanuniye ifa olunur. Buna emin olabilirsiniz.

Bir de Mahmut Esat Bey arkadaşımız hakikaten çok büyük bir vukuf ve hakikaten çok büyük bir heyecanı millî ile Adliye Vekâletinden temenniyatta bulunmuştur. Mahmut Esat Bey arkadaşımızın arzularını biran evvel mevkii fiile getirmek; benim en büyük emelimdir, en büyük vazifemdir. Efendiler! Şunu kabul etmek icabeder ki : Kanunları vazetmek için biraz zaman beklemek; uzun bir zaman tetkik etmek ve heyetlerin ayrı ayrı kanaatlerinden geçirerek Heyeti Âliyenize arz etmek icap eder. Bilhassa milletin ve devletin hayatına taallûk eden bu kanunlarda istical etmek doğru değildir.

Bunun için ne yaptım? İstanbul'da heyetler yaptım. Bu heyetlere ayrı ayrı vazife verdik. Ticaret Kanunu, Ceza Kanunu, Mecelle tadilâtı diğer Müfarekat Münakehat Kanunu, bunlar hakkında ayrı ayrı heyetler vardır. Ve bu heyetleri her gün çalıştırmaya ve her gün işlerini biran evvel çıkarmaya, azami mesai sarf etmeye teşvik ettim. Kemali şükranla arz ederimki mahkemei temyiz heyeti muhteremesi, ki bu sene teşekkül eden komisyonda azami mesaiyi sarf etmişlerdir. Heyeti Âliyenize bu sene derhal takdim edilecek kanunlar şunlardır. Mufarekat ve Münâkehat Kanunu Heyeti Celilenize takdim olunacaktır. Memleketimizin hayatı düşünülerek bütün devletlerin kabul ettikleri esaslar dahilinde ve hayatı umumiyemize mutabık bir şekilde esaslarla Heyeti Âliyenize takdim edilecektir. Heyeti Vekiledir.

Sonra efendiler! Mecellemiz hakikaten küflenmiş bir halde idi. Bunun bazı esasatı vardıki bunlar bu asıra mutabık, muvafık değildir. Bu asra mutabık olan esasatı derhal tespit etmek lâzımdır. Çünkü mecelleyi ve kanunu medeniyi hazırlamak dört beş seneye mütevakkıftır. Bununla ayrıca bir heyet uğraşıyor. Fakat çıkıncaya kadar derhal bazı esasları kanun haline getirmek lâzımdı. Yüzseksen maddeden ibaret olan bu esasat Heyeti Vekiledir. Buraya arz olunacaktır.

Sonra efendim Ceza Kanununda bazı tadilât yapmak lâzım geliyordu. Bu tadilâtı yaptım. Heyeti Vekiledir. Bundan başka en esaslı olan kısımda hükkâm için yapılan kanundur. Bilhassa Osmanlı saltanatında hâkimlerin mevkii yoktu. Hâkimler lâalettayin vekillerin keyif ve arzusu ile oradan buraya naklolunan adamlardı. Buna nihayet vermek Cumhuriyetin vazifesi idi. İlk iş olarak hâkimlerde bu vaziyetin teminini düşündüm. Ve bir hükkâm kanunu yaptım. Ve bu kanunda hâkimlerin lâyenazilliği esası tespit olunmuştur. Bir hâkimin bir yerden diğer yere nakli için usuller, esaslar konmuştur. Bir hâkimin vazifeye başladığı günden itibaren geçireceği safahat, geçireceği hayat muntazam mükemmel bir hale ifrağ olunmuştur. Heyeti Âliyenize takdim olunacaktır.

Bundan başka Ticaret Kanunu gibi esaslı kanunlar da ihzar edilmektedir. Heyeti Âliyeye gelecektir. Şunu da kemali şükranla arz ederimki Mahmut Esat Bey kardeşimizin arzuları hakikaten yerindedir. Ben onu bir an evvel yapamadığım için müteessirim. Fakat bu kanunları bir an evvel Heyeti Celilenize takdim etmek en büyük emelimdir. Bana sorulan suallere cevap verdim. Adliyede yaptığım daha bir çok şeyler vardır. Hükmü Heyeti Âliyenizin vicdanına terk ediyorum. (Şiddetli alkışlar)

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Saruhan) — Muhterem arkadaşlar! Bir çok muhterem rüfeka hu-

zuru âlinize ve efkârı umumiye muvacehesinde şimdiye kadar yapılan işler hakkında izahat vermek fırsatını bendenize bahşettiklerinden dolayı çok bahtiyarım. Çünkü bilmiyorum, hangi esbabın tahtı tesirindedirki maksadın esası, yapılan işlerin esası, mahiyeti esasiyesi anlaşılmadan hariçte hatalar vardır, kanunsuzluklar vardır, yolsuzluklar vardır diye muhtelif vesilelerle tekrar etmişlerdir. Hattâ alelimya sözlerle hiçbir esasa ve hiçbir delile istinat etmeyen ve etmek ihtimali olmayan sözlerle Maarifin batırıldığını bile iddia edenler vardır. Bütün bunlara karşı hakikatin mâkesi olan millet kürsüsünden cevap vermek. İşte benim için arzu edilecek bir şeydir.

Heyeti Âliyeniz üç günden beri uzun izah ve istizah ile meşgul olduğu için çok dikkat edeceğim, sabrınızı suiistmal etmeyeceğim. Vereceğim cevaplar daima umumî hatlar üzerinde ve çok muhtasar olacaktır. Eğer muhterem rüfeka daha çok izahat verdirmek arzu ederlerse daima cevap vermeye hazırım.

Muhterem arkadaşlar! Meclisi Âlinin itimadına mazhar olarak işe başladığım zaman memleketin hayatı, memleketin ruhu esasisi namına bana tahmil edilen ve yapmaya mecbur olduğum bir vazife vardı. Bunun vuzuh ile katiyetle yaptım. Ve Meclisi Âlinizin huzurunda bütçe münasebetiyle verdiğimiz izahat, Heyeti Âliyenizin umumu tarafından tarafından tasvip edildi. Ve yapılan icraat tamamen makûl ve kanunidir. Bendenize tahmil buyurduğunuz bu yıkıcı vazifelerden sonra elbette gözümün önünde açılan yeni ufkun, yeni şehrahın tahmil ettiği yapıcı vazifeler vardır. Onlarıda bütün vusumla ve bütün kabiliyetimle çalışarak yaptım.

Efendim, Türkiye Maarifinde, Türkiye Hükümeti Milliyesi teşekkülünden beri yapılan tedris, eski Osmanlı zihniyetiyle alûde idi. Eski Osmanlı İmparatorluğunun icat ettiği şekilde idi. Tasavvur edersiniz ki mekteplerin bütün programlarını tâdil ve islâh etmek pek müşkül bir işti. Bundan iştinap etmedim. Fakat hiçbir zaman şahsi bir şeyde iddia etmedim. Memleketin kıymetli muallimlerinden müteşekkil kırküç kişiden mürekkep bir heyet yaptım. Bunlar yirmidört gün çalıştılar. Ve memleketin bütün programlarını ve bütün ders programlarını Cumhuriyetin esasına göre, Cumhuriyetin ruhu aslisine mutabık bir halde yeniden vücuda getirdiler.

Efendiler! Bu da kâfi değildi. Bu programlara muvafık olarak kitap yoktu. Çok iyi hatırlarsınızki Cumhuriyet ilân edildiği halde okunan kitaplarda, Osmanlı hakanlarının menakıp ve kahramanlıklarından bahis fıkralar vardı. Yeni yetişen nesle buna mümasil kitap ve eser okutamazdım. Ve buna ehemmiyet atfettim ve ehemmiyeti mahsusa verdim. Şunu arz edeyimki memleketin liselerinde, büyük mekteplerinde kitap yoktu. Ve dersler kitaptan okunamazdı. Elbette işitirsiniz ki bir çok mühim dersler muallim tarafından takrir edilir ve talebeye dikte edilirdi. Efendiler! Bu çok mühim bir işti. Bana dedilerki bunu yapamazsınız. İlân ve tamim ettim, senei dersiye iptidasına kadar bütün kitapları hazırlayacağım diye ve liselerin ondokuz büyük kitabını, kimisini telif kimisini tercüme suretiyle hazırladım. Ve bugün çocukların ellerinde yeni esaslara, yeni zihniyetlere ait kitaplar vardır. Eski iptidaî kitapların hepsini yeniden hazırlamaya imkân yoktu, bazı millî eserlerimiz, millî tarih kitaplarımız vardı ki, onların içindeki Cumhuriyetin ruhu esasisine muhalif fıkralar kaldırıldıktan sonra bu sene için yetişecekti. Bunun için onsekizi mütecaviz komisyon teşkil ettirdim ve bu esasları en sahibi salâhiyet arkadaşlar hazırladılar, bitirdiler. Bugün Türkiye Cumhuriyeti mekteplerinde bu esaslar dahilinde hazırlanan kitaplar okunmaktadır.

Feridun Fikri Bey dedilerki bu kitaplar mahallerine gitmemiştir. Efendiler Şunu size katiyetle ifade edeyimki üç dört vilâyete Elâziz; ve buna mümasil uzak mahallere bir ay evvelisine kadar gönderilememişti. Yani Feridun Fikri Bey bazı gazetelerden mülhem olarak demiştirki o kitaplar gitmemiştir. Fakat bugün Türkiye'nin her tarafına bu kitaplar gitmiştir. Teşkil ettiğim birçok komisyonlarda şimdiye kadar suiistimal fırıldaklarına sebep olacak mesaile nihayet vermek için bazı esaslar tespit ettirdim. Kemali iftiharla söylüyorum efendiler, ilk defa olarak mektep kitapları büyük komisyonlar tarafından tedvin edilmiştir. Şahsım üzerime almadım. Bu kitap işi büyük bir ticaret işi idi. Bu ticaret işinin altında şahsi suiistimal yapmak melhuz idi. Onun için komisyonlar teşkil ettim ve o suretle tertip ettirdim.

Efendiler! Memleketin mektep meselesi düşünüldüğü zaman bana verdiğiniz vasaiti düşünmek mecburiyetinde idim ve çok düşündüm. Muhterem arkadaşlar ve şu neticeye vardım ki, elimdeki parayı ve elimdeki vasaiti ve memlekete lâzım olan bütün ihtiyacı nazarı dikkate alırsam hiçbir şey yapamayacağım. İşleri teksif etmek mecburiyetinde idim. Bu sene programında Erkek Muallim mekteplerini, Kız Muallim mekteplerini esas ittihaz ettim. Vasaiti maddiye ve mâneviyeyi bu meseleler üzerinde teksif ettim. Şimdiye kadar takip edilen siyaset gibi her mektebe beş-

yüz kuruşla muallim vermek siyasetine giremezdim. Muallimleri yetiştirecek olan müesseselerin, mekteplerin kadrolarını tezyit etmek lâzımdı. Buna muvaffak oldum. Arkadaşlar!! Bizzat çalıştım. Uzun sicilleri, kadroları meşhudatı tetkik ederek liselerin, erkek muallim mekteplerinin, kız muallim mekteplerinin kadrolarını elimizdeki vasiti irfana göre âzami bir kuvvetle tertip ettim, ve nüfuzu nazarlarına ve büyük zekâlarına hürmet ettiğim Reisicumhur Hazretlerinin sene başı nutuklarında bu hususu ifade etmesi benim için mucibi iftihar olmuştur.

Efendiler! Mekteplerin bir de maddiyatı vardır. Ondört senedir mekteplerimize icabeden levazımı dersiye verilmemiştir. Elimizdeki bütün parayı sarf ederek birçok mekteplere vasait aldık. Buna delil olarak yalnız bir şey arz edeceğim efendiler, herhangi bir arkadaş teşrif ederse görür. Bana tesisat için, levazımı tedrisiye için ve diğer hususat için verdiğiniz paradan bir tek para kalmamıştır. Yapabileceğim şey Meclisi Âlinin verdiği tahsisatı tamam sarfetmek ve sarfiyatı tamam yapmaktı, ve bunu altı ay zarfında yaptım.

Efendiler. Ben bu vekâleti deruhte ettiğim zaman vekâletin bu teşkilâtını teftiş edecek yalnız üç müfettiş buldum. Teftişin kıymetini ve ehemmiyetini bilirsiniz ve şimdiye kadar ayrı ayrı esaslar dahilinde ayrı ayrı fikirlerle, mütehalif bir manzara göstererek ayrı ayrı yollardan yürürlerdi. Cumhuriyet ve demokrasi esasına istinat eden bir Hükümetin terbiyeyi umumiyesi, bir fikirden ve bir dimağdan idare edilmesi zarurî idi. Onun için teftişe çok ehemmiyet verdim. En kıymetli unsurlardan mürekkep olmak üzere ondokuz kişiden mürekkep bir heyeti teftişiye teşkil ettim, ve kemalî şükranla söylüyorumki bu altı ay zarfında memleketin her tarafı teftiş edilmiştir. Ve şimdiye kadar bana gelen raporların miktarı 398'i tecavüz etmiştir.

Efendiler! Mektepsizlikten bahsedildi. Meclisi Âlinizin kabul ettiği yirmi Leylî İptidaî vardır. Bunlar tamamen ve hepsi açılmıştır. Hoca Esat Efendinin sual takririne verdiğim izahatta bunları izah etmiştim.

Sonra efendim diyorlarki vilâyatı şarkiye ihmal edildi. Efendiler bu kadar hilâfı hakikat bir sözü burada söylemek ayıptır. Heyeti Âliyenize burada arz ettimki açtığım yirmi mektebin ondört tanesi vilâyatı şarkiyededir. Memleketin harap olan yerlerinde, memleketin idarei hususiyesi idare etmeyen yerlerinde, ama Dersim Mebusu Feridun Beyin hatırı için Dersim'de açamazdım. Bazı prensipler koymuştum, vilâyetlerle muhabere ettim. Yetmişaltı vilâyet içerisinde yalnız yirmi mektep vardı, ve o koyduğum prensiplere göre mektepleri açtım. Gelecek sene tekrar tahsisat verirsiniz daha ziyade açarım. Sonra muhterem arkadaşlar elimde yeniden açılacak olan dört muallim mektebi... Bunları geçen defa da arz etmiştimki Elâziz'de açtım, Kayseri'de açtım, ve Ordu'da açtım. Memleketin hakikaten şimdiye kadar irfan ve ilmin inkişaf etmediği yerlerinde açtım. Çünkü işe başladığım zaman da açık beyanat yapmıştım. Memleketin şimdiye kadar harap ve mühmel olan kısımlarına daha fazla ehemmiyet vereceğim demiştim. Bu sözümde kemalî sadakat ve ehemmiyetle kaldım ve ifa ettim. Bundan başka muhterem arkadaşlar, memleketin bu son zamanda maarife karşı hakikaten şayanı şükran bir alâkası vardı. Bunu tatmin etmek mecburiyetinde idim. Fakat ancak elimdeki paraya göre memlekette mektep açabilirdim. Yalnız vâki olan mütemadi taleplere cevap vermek mecburiyetinde idim. Onun için kadro tasarrufatından istifade ederek birçok memleketlerde yeniden şubeler açtım. Bu şubelerde memleketin mümkün olduğu kadar arzuyu tahsilini tatmin etmeye çalıştım. Diyorlarki efendiler, etrafımda birtakım gürültü varki Maarif Vekâleti mektep açmadı ve Maarif Vekili birçok çocukların tahsiline mani oldu. Arkadaşlar! Geçen seneki tam devreli erkek liselerinin mevcudu (2 767) idi. Bu seneki mevcudu (3 069)'dur. Efendiler! Orta mekteplerin geçen seneki mevcudu (2 950) idi. Bu seneki (3 540)'dır. Efendiler, geçen seneki kız ortamekteplerinin mevcudu (733), bu sene (1 133)'tür. Binaenaleyh muhterem arkadaşlar; yalnız eski teşkilât ile yalnız verdiğiniz kadro ve tasarrufatından yaptığım şubeler ile geçen seneden çok fazla talebe kabul etmişimdir ve çok talebenin tahsilini temin etmişimdir.

Mektepler ve maarif hayatı bahsedildiği zaman elbette muallim unsuruna fevkalâde ehemmiyet vermek mecburiyetinde idim. Ve bunu kemalî sarahatla ifade edeyimki kanaatımca Türkiye'de maarif meselesi, her şeyden evvel muallim meselesidir. Muallim ve muallime olmadıktan sonra bana milyonlarca para verseniz gene mektep açamam. Takdir buyursunuz ki mektep açmak köprü yapmak demek değildir. Para ile vasait ile olmaz. Bunlar öyle feyyaz meselelerdirki bunların manevi anasırı vardır. Bunları temin etmeden mektep yapmağa imkân yoktur. Bu hususstandır ki arz ettim. İptidaî muallim mekteplerinin adedini tezyit ettim ve İstanbul'da yüksek bir muallim mektebi açtım.

Feridun Bey dedilerki, muallimlerin hakkını ve hukukunu müdafaa etmedi. Efendiler! Geçen sene çok iyi hatılarsınızki Maarif Encümeninizin Mazbata Muharriri idim. Bin türlü meşgûliyet içinde Orta Tedrisat Kanununu müdafaa ederken ve bugün kemal iftiharla söylüyorumki ve Meclisi Âlinizin hâkikî kadirşinaslığına güvenerek söylüyorum ki, geçen sene Türkiye Cumhuriyetinde muallimlerin aldığı en çok maaş ikibin kuruş idi. Bu sene efendiler beşbin kuruş maaş alan muallimlerimiz vardır ve iddia ediyorumki muallimlik memleketimizin sunufu içtimaiyesi arasında en müreffeh bir sınıf haline gelmiştir. Tabidir ki şunu tasrih edeyim, İlk Tedrisat Muallimleri buna tabi değildir ve bunu taktir buyurursunuz ki bunlar idarei umumiyeye değil idarei hususiyeye tabidir.

Etrafımda yapılan tenkidatta muallimlerde birçok tebeddülât yaptın, birçok adamları şuradan buraya kaldırdın dediler. Efendiler! Buna yalnız bir cevap vereceğim. Geçen sene Harcırah Kanununda yüzde kırk olmadığı halde harcırah miktarı kırkbeşbin liradır. Bu sene efendiler! Yüzde kırk dahil olduğu halde sarfedilen miktar yirmibeş bin liradır. Nerede fazla nakit yapılmış ve nerede fazla tebdil yapılmış ve nerede muallimler tecdit edilmiş, bunu anlamağa imkân yoktur.

Efendiler! Bu umumî ve muhtasar izahatı verdikten sonra bana atfedilen yüzlerce kanunsuzluk arasında nihayet tebarüz eden bir tek kanunsuzluk vardır. Gerek Rauf Bey ve gerek Feridun Fikri Bey tedrisatı iptidaiyeyi beş sene yapmakla benim muhalifi kanun bir harekette bulunduğumu iddia ettiler. Efendiler! Bir kere ilk tedrisatın beş sene olması benim şahsî kararım değildir. Arz ettiğim gibi burada bir Heyeti ilmiye toplanmış ve dört rey muhalife karşı 36 - 37 rey ile bu kararı vermiştir. Ve bu kararı verirken çok musip hareket etmiştir. Çünkü, size sorarım. Köylerinizde, kazalarınızda, merkez vilâyetlerinizde altı senelik tahsili iptidaiyi temin eden kaç mektep vardır? Efendiler! Memleketimizde dört sene, hatta üç seneyi temin eden mekteplerimiz yoktur. Yalnız muhtelif vilâyetler arasında bir iki zengin vilâyet vardırki orada altı senelik iptidaî tahsili temin edilebiliyordu. Bilhassa İstanbul ve İzmir gibi;... Fakat şunu da arz edeyimki : Memleketin umumî maarif sistemini düşünürken yalnız bir iki vilâyeti düşünemezdim. Memleketin umumî vaziyetini düşünmek mecburiyetinde idim.

Bir de efendiler; şimdi size söyledimki, Maarifin inkişafını bizden fazla temin eden mütemeddin memleketlerde meselâ, Avusturya'da tahsili iptidai beş senedir. Tahsili iptidainin beş sene olmasını kabul eden memlektlerde zaten okumak yazmak bilmeyen yoktur ve artık bu kadar yüksek bir mertebeye irtika eden milletlerde beş sene az geliyor. Fakat ekseriyeti azime bizde çok daha tahsile muhtaçtır. Keşke bizde Türk vatandaşlarına beş sene tahsil temin edebilelim.

Bir fecia söylüyeceğim efendiler, kırkaltı bin köyümüz vardır. Buna mukabil ikibin dörtyüz köy mektebimiz vardır. Vaziyet fecî olmakla beraber mesele budur. Ve bu esas üzerine heyeti ilmiye bu kararı verdi. Tedrisatı İptidaiye Kanununun bir maddesinde mekâtibi iptidaiyeyi umumiyenin altı sene olması esası vardır. Onun üzerine bu meseleyi tetkik ettim. Efendiler! Tedrisatı İptidaiye Kanunu takdir buyurursunuzki bir kanunu muvakkattir ve bunun bir çok maddesi tatbik edilememiştir. Zaten benim kanaatimce tedrisatı iptidaiyeyi böyle bir harabiye sevk eden bu kanun olmuştur, onu değiştiriyorum. Heyeti Vekileye sevk ettim. Derdesti takdimdir. Bu kanunu muvakkatin bir çok maddeleri tatbik edilmediği gibi bir çok maddeleri de hilâfında tatbik edilmektedir. Meselâ, tedrisatı iptidaiye kanununda muallim maaşı bin kuruştan fazla olmayacaktır, diyor. Halbuki efendiler; bugün beş altı seneden beri bir çok Meclisi Umumiler bin ikiyüz, bin dörtyüz üzerinden maaş kabul ediyorlar ve bu maaşı tespit ediyorlar. Aynı zamanda bu kanunun yetmiş yedinci maddesinde her çocuk yedi yaşına vasıl olduğu senenin Eylülünden itibaren onaltıncı senenin Haziran nihayetine kadar mektebe devama mecburdur. Zükûr ve ünasın muhteliten tedris olunduğu mekteplerde bu mecburiyet yalnız ünas için kaza Maarif Encümenleri tarafından takdir olunur. Ve hatta kaza Maarif Encümenleri kızlar için bir sene taksir edebilir. Mecburiyetin daha ziyade taksiri vilâyet Maarif Encümeninin kararıyle ve Maarif Nezaretinin müsaadesiyle olur.

Bu maddeden anlaşılıyorki : Tedrisatı İptidaiye Kanununda kabul edilen altı sene müddet muhakkak mecburî değildir. Altı sene mümkün olan yerlerdedir. Olmayan yerlerde kaza Maarif Encümenine salâhiyet verilmiştir. Kaza Maarif Encümeninin salâhiyattar olduğu bir şeyi elbette Maarif Vekâleti ihtiyacı umumiyi görerek şiddetle tatbik etmeye mecburdur. âlelhusus burada kız ve erkek ayrılmıştı. Türkiye Cumhuriyeti Maarifi için kız ve erkek ayrılamazdı. Kız ve erkek tahsili iptidaî için aynı esasat dahilinde aynı yola gitmeye mecburdurlar. Bundan başka efendiler! Biliyorsunuz ki: Bizim liselerimizin iptidaî sınıfları

beş senedir. Ne Rauf Bey ve ne de Feridun Fikri Bey ve bilhassa dört seneden beri İcra Vekilleri Riyasetinde bulunan ve elinden bir çok bütçeler geçmiş Rauf Bey liselerin tahsili iptidaisi beş senedir diye bir itiraz yapmamıştı. Hatta bilhassa kendisi hazırlanan bütçeleri tasdik etmişti. Bu kanunun bir maddesinde altı sene olduğu vaki iken ta (1326) (1327)'den yani memlekette sultanî teşekkül edelidenberi tahsili iptidaî liselerde beş sene olarak kabul edilmiştir. Ve bu sekiz on seneden beri böyle devam etmektedir ve her sene Meclisi Âliniz bütçeyi bu tarzda tasdik etmektedir. Binaenaleyh fiilen mürtefi olan ve bütçelerde tahsili iptidaî beş sene olarak kabul edilen esasata göre Maarif Vekâletinin bu hareketi mugayiri kanun değil, bilâkis muvafıkı kanun bir harekettir.

Efendiler! Feridun Fikri Bey şehit çocukları meselesini sormuştu. Ona cevabımı Hoca Esat Efendinin sualine cevap verirken söylemiştim. Bu hassas bir meseledir. Bunun etrafında gürültü yapılmak isteniliyor. Tekrar edeyim efendiler; Maarif Vekâletine müracaat eden bütün şehit çocukları tamamı ile kabul edilmiştir. Hepsini liselere alamazdık. Biliyorsunuzki : Liseler Leyli ücretli talebeyi bile alamamak vaziyetinde idi. Bir çok çocuklar paralarını verdikleri halde mektebe girmek için yer bulamıyorlardı. Tahsisat olmadığı halde yüz tane daha lise açamazdım ve efendiler bütün şehit çocuklarının meccanen kabul edilmesi esasına gidersek daha otuz lise lâzımdır. Buna imkân yoktu. Binaenaleyh baktım. Tahsili müsait olanların Darülmualliminlere aldım, Bir kısmını darülitamlara aldım. Bir kısmını da, zeki olanlarını liselere aldım. Başka bir şey yapmak imkânı yoktu. Yalnız bazı aileler mektep müdürlerine doğrudan doğruya müracaat etmişlerdir. Kanunen, mektep müdürlerinin meccani çocuk kabul etmek salâhiyeti yoktur. Bana müracaat edenleri almışımdır. Fakat demiyorumki : Memleketin bütün şehit çocuklarını aldım. Efendiler! Bunu bütün almağa imkân yoktur. Bunu benden istemek muhali talep etmektir. Buna imkân yoktur.

Muallim mekteplerinin beş seneye iblâğı meselesini karıştırdılar. Efendiler! Tahsili iptidainin ehemmiyeti üzerine kuvvetli muallimleri yetiştirmek için dört senelik tahsil kâfi değildi. Memleketin en sahibi salâhiyet mütefekkirleri, muallimleri bu esası tamamen ve müttefikan kabul etmişlerdir. Şunu da ilâveten arz edeyim ki : Medeni memleketlerdeki ekolnormallerin sınıfı yedidir, sekizdir ve hatta dokuzdur. Efendiler! Biz bu kadar yüksek gitmedik. Beş sınıf olarak yaptık. Ve bunu yapmak bir zarureti ilmiye idi. Talebe şikâyet ediyormuş, Mebus arkadaşlardan rica ederim. Hiç olmazsa talebeyi bu yola sevk etmesinler. Talebenin yapılan program üzerinde itiraz etmeye hakları yoktur. Ve Maarif Vekâleti o yola giremez. Verilen bir kararın ilmi olduğuna ve memleket için müfit olduğuna kanaat ettikten sonra yaparım ve takdir buyurursunuz ki Maarifin ilmi programlarını yapmak, ilmi teşkilâtını yapmak doğrudan doğruya Maarif Vekâletine ait bir hak ve salâhiyettir.

Muhterem arkadaşlar, geçenlerde bir sual takriri tevcih edildi ve bendenize gönderildi. Bunda deniliyor ki : «Bütün kanun ve nizamlar ayak altına alınmıştır bir, iki, Maarif Bütçesine verilen tahsisat israf edilmiş ve hilâfı kanun mensubine tevzi edilmiştir. Üç, programlar tadil ve tashih edilerek yüzlerce evlâdıvatan tahsilden mahrum edilmişlerdir.» istirham ederim efendiler! Böyle bir suale cevap vermekte mazurum. (Sahibi sual kimdir sesleri?) Zeki Beyin suali efendiler! Muhalifi kanun hareketler olmuş. Ne olmuş? Nedir Zeki Bey bu muhalifi kanun hareketler?...

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Söyleyeceğim.

MAARİF VEKİLİ VASIF BEY (Devamla) — Bütçede israfat yapılmış. İstirham ederim efendiler! 16 ncı madde hükmiyle bütçede elimizdeki parayı bile sarf etmeye salâhiyettar olmuyoruz. Nerede kaldı ki : İsraf etmek salâhiyetine mâlik olacağız? Buna imkân varmıdır? Binaenaleyh Zeki Bey suallerini tavzih edinceye kadar elbette Meclisi Âli buna cevap vermekte beni mazur görecektir ve cevap vermeye imkân yoktur.

Muhterem arkadaşlarım! Gerek Rauf Bey ve gerek Feridun Fikri Bey son bir esasa temas ettiler ve beni muhatap tutmak istediler. Dediler ki : Maarif Vekâleti Muallimleri Siyasete karıştırmıştır. Hatırlarsınız; ismini bahsetmeye bile tenezül etmeyeceğim bir adam, memlekette mevcut olan bütün ahlâkı kaideler ve esaslar haricinde bana taarruz etmek cüretinde bulunmuştur. Efendiler! Yapılan bütün taarruzda, ben cahil imişim, ben dürüst Türkçe söylemesini bilmiyormuşum. Şu ve bu gibi malâyani ve budalacasına şeylerdi. Şahsıma vaki olan bu taarruza karşı doğrudan doğruya hükmü kanuna itaat ettim ve mahkemeye müracaat ettim.

Fakat efendiler! Genç muallim arkadaşlarım bu tecavüz karşısında kaldığım zaman meseleyi daha başka cihetten gördüler. Evvelâ şunu size sarahaten

söylüyeyim ki efendiler, hiç bir muallim, hiç bir müdür ve hiç bir mektebe bu mesele hakkında ne bir tebligat yaptım, ne de bir hissi arzu izhar ettim ve ne de tenezzül edecek adamım. Fakat arkadaşlar, genç muallimler fikir adamlarıdır. Memleketin ve Cumhuriyetin kutsî esasatını bütün aşklarıyle, heyecanlarıyle kabul etmiş ve bu umdelere karşı azimle yürümeye karar vermiş münevver bir kütledir. (Yaşasınlar, alkışlar). Benim şahsıma vaki olan bu taarruzun menşeini tetkik ettiler.

Efendiler! Yalnız o paçavra olan gazeteden madâ muhtelif matbuat bana muhtelif vesilelerle hücum ettiler. Efendiler! Hiç gördünüz mü ve işittinizmiki o gazetelere karşı muallimler harekete gelsinler? Hiç gördünüz mü? Diğer gazeteler bana taarruz ederken onlara hücum etsinler, onları muatep ve tahtıe etsinler! Öyle şey yoktur. Efendiler, öyle bir gazeteye vaki olmuşturki memlekette ölmeye mahkûm olan bir zümrenin ihyası ve mümessilliği iddiasındadır. Öyle bir gazeteye bu tahtıeler vaki olmuşturki ve öyle bir gazeteye bu hücumlar vaki olmuşturki, memleketin ruhundan ve başından doğan bir inkilâbı hazmedemeyen ve bu inkilâbı yıkmak istiyen bir zihniyet taşıyan bir gazetedir. O gazeteye karşı genç muallimlerin bu hareketi, meselenin şumülünü bu tarzda idrak etmelerindedir.

Efendiler! Bununla iftihar ediyorum. Benim şahsım herhangi bir şekilde müdafaa edilsin edilmesin bunun kıymeti yoktur. Fakat benim için müdafaai vakıa memlekette yaşayan ve müebbeden yaşayacak olan fikri inkilâbın, genç kalplerde bıraktığı heyecan ve aşk dolayısıyle olmuştur. Bunun için takdis ve tebcil ederim. (Bravo sesleri) Bütün memleket bilsinki genç muallimler - ki onları temsil etmekle müftehirim - Memleket müdafaası ve inkilâbı karşısında herhangi bir müzmin bir fikir izhar ve ihsas edildiği zaman her şeyi feda eder ve onu ezmek için ve onun kafasını koparmak için müttehit bir kütle olarak hareket eder. (Bravo sesleri, alkışlar) Efendiler! Bu siyaset değildir. Hangi muallimin siyasete karıştığını gördüğüm gün emin olunuz evvelâ tecziye edecek benim Efendiler, siyaset bizim bildiğimiz memnu olan siyaset demek değildir. Feridun Fikri Bey ve Rauf Bey mugalâta yapmasınlar;

Memlekette millî ve vatanî tezahürat siyaset demek değildir. Memleketin siyasetiyle herkes alâkadardır. Muallimlerde bu siyaseti takip etmek vazifesiyle mükelleftir ve bu millî ve vatanî siyasete karşı fikirleri vardır, kanaatleri vardır, imanları vardır. Ve bu kanaatler, imanlar, fikirler haricinde herhangi bir meselede icabında canlarını, hayatlarını feda edecekler, fakat bu inkilâba karşı gelen zihniyetleri yıkacaklardır. (Bravo sesleri, alkışlar).

Muhterem Efendiler! Dedilerki niçin sendika teşkilâtına müsaade ediyorsun. Feridun Bey! Muallimler Birliği, Muallimler Derneği üç seneden beri, dört seneden beri devam eden mükemmel ve şuurlu bir teşkilâttır. Muallimler bu teşkilâtı yapmakla bazı şahsi ve Siyasi makasıtı istihdaf etmemektedirler. Bütün siyasi memleketlerde olduğu gibi kendi mesleklerinin teâlisi için çalışmak vazifesini deruhte ederek yapmışlardır. Ve bunların hakkıdır, ve hakkı sarihidir, ve memleketin dahilinde bulunan genç muallimler teşkilâtı şuurlu hareket etmektedirler. En kuvvetli bir teşkilâtla bir aşk ve iman ile inkilâba doğru koşarken ve inkilâba doğru yürürlerken bu teşkilât, daima bu gençlerin elinde kuvvetli bir vasıtadır ve bununla iftihar edebiliriz. Ve bunu yıkacak hiç bir Maarif Vekili yoktur. Feridun Fikri Bey buna emin olsun! Benim vazifem bunu takdir etmektir. Hiç bir muhalefet yıkamaz.

Efendiler! Maarif Vekilinin emriyle memleketin en münevver kütlesini teşkil eden muallimlerin kendi hakkı sarihleri olan teşkilât yapmaktan feragat edeceklerini zannetmek gafletten başka bir şey değildir. (Çok doğru sesleri) Muallimler fikir ve gayelerine doğru hareket ederlerken hiç bir zamanda Maarif Vekilinin emirlerine tabi değildirler. Onlar azimle gayelerine doğru yürürler. Onları durduracak kuvvet yoktur. Feridun Fikri Bey istediği kadar tepinsin.

Onlar kemali aşkla yürüyeceklerdir. Muhterem efendiler, arz ettim. Muhterem rüfekanın suallerine icabeden cevapları verdim. Sizden kemali sarahat ve vuzuh ile istirham ediyorum. Ben Maarif Vekâletinde ancak Meclisi Âlinin itimadına mazhar olarak muvaffak olabilirim ve iş görebilirim. Tezahür ve tebarüz edecek olan reyiniz herhangi bir tesir altında olmayacağına ve vicdanınızdan kaniim. Ve ben o reylerin neticesine göre bundan sonraki saha-ı faaliyetimi tanzim ve tespit edeceğim. (Bravo sesleri, alkışlar)

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Muhterem arkadaşlar. Bendeniz maatteessüf evvelâ Rıza Nur Beyefendinin zabıtta söylediği bir kaç cümlenin izahını istiyeceğim. Kendileri cevap verdikten sonra maruzatta bulunacağım. İstanbul civarına ve en iyi bir yere, sanki hiç Türk yokmuş gibi Arnavutlar iskân edilmiştir. Sonra İzmir Arnavutlarla dolmuştur demişlerdir. O Sıhhıye Veki-

li iken aramızda ceryan eden muhaberat vardır. Ne türlü hareket etmişimdir ve ne yolda cevap vermişimdir ve kendileri ne cevap vermiştir. Ayrıca istediğiniz vakit onu da mevzubahis ederiz ve izah ederiz. Birinci fıkradan maksatları nedir? İkinci fıkradan maksatları nedir? Lütfen izah buyururlarsa uzun uzadıya maruzatta bulunmağa hazırım. Lütfen söylermisiniz doktor beyefendi? Pendikteki Arnavutlardan maksadınız kimlerdir?

DOKTOR RIZA BEY (Sinop) — Yanyalılardır.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — O halde açık söylüyeyim. Beni mâzur görünüz. Arkadaşlar! Bendeniz şimdiye kadar hiç bir kimsenin şahsından bahis etmeyi düşünmemişim. Beni bilen arkadaşlar bilirlerki şahsiyat mevzubahis olduğu zaman oradan kaçınırım ve hiç bir şey söylemem. Fakat maalesef Doktor Bey bendenizi buna mecbur etmiştir.

Taaccüp ediyorum. Kırkseneden sonra vaziyetim değişiyor. Altıyüz sene evvel Arnavutluğun bir kısmından olan Yanyaya giden ecdadımızın orada bıraktıkları ensali başka bir töhmetle ittiham ediyor. Hem kim? Maalesef öyle muhterem bir arkadaşım ki altı seneden beri müteassıp bir milliyetçi olmuştur. Daha evvel değildi. Kendileri daha iyi bilirler. Bendeniz ve o... Yanyalı dedikleri adam Türklük için Arnavutlukta silâhla mücadele ederken kendileri bilâkis Arnavutları isyana teşvik etmiş ve onların silâhla, harpla orada kırılmasına sebebiyet vermiştir. Arnavutları kendi taraftarlarıyle hürriyeti ve itilâf fıkrasında bulunmaya teşvik etmiştir. (Bravo sesleri) İkincisi efendiler! Kendileri bu meseleyi biraz daha tetkik etselerdi Yanyalıların böyle olduğunu söylemezlerdi. Arnavutluk ne vakit feth edilmiştir ve Yanya ne vakit feth edilmiştir ve kimler gidip feth etmişlerdir ve Türklük orada nasıl teessüs etmiştir? Kendileri tarihşinastırlar; Pekalâ bilirler.

İkinci meseleye gelince : İzmir'de iken bendenize müracaat etmiş, yazmış. O ne türlü yazmıştır. Ben ne türlü hareket etmişim. Hatırlıyamıyorum. Ne türlü yazmıştı. Fakat biraz aklımda kalmıştır. Bir telgraf veya tahrirat yazıyor ve diyorki : Sizin Harbi umumide kendi imzanızla milliyet meselesine ve lisan meselesine çok ehemmiyet verdiğinize dair tamimleriniz vardır. Siz aynı adam değil misiniz? Ve ne suretle orada % 10 dan fazla diğer Türkçe konuşmayanlara ve bilhassa giritlilere müsait davranıyorsunuz?

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) — Müsadenizle tashih edeyim. Harbı umumide böyle yaptığımız yoktur. Giritlilerin ve Arnavutların kesir bir halde yerleştirilmesinin aleyhinde idim. Açık söylüyeyim bilhassa arnavutlar meselesi idi. Lozandan döndüğüm zaman haber aldım. Arnavutlar İzmir'e dolmuşlar ve her taraftan akın akın oraya gidiyorlardı. Hattâ Konya'da 20 - 30 sene evvel iskân edilmiş Arnavutlar dahi öteden beriden yerlerini bırakıyorlar ve İzmir'e doğru koşuyorlardı. Konya'da da böyle bir hadise oldu. Bir kaç yüz kişinin yerlerinde kalması için emir verdim. O vakit Masunuyeti Şahsiye Kanunu çıkmıştı. Masuniyeti Şahsiye Kanunu ile Polis bir şey yapamamıştı. Sonra efendim, Zatı Âlinize yazdığım şeyde böyle bir şey vardır dedim. Yazdınızki Arnavutlar gelmemiştir. Ben haylice tahkikat yaptım. Vardı ve daima geliyorlardı, hakikaten her taraftan oraya gidiyorlardı. O vakit Zatı Âlinize yazdım ki bu devlet; Türkten gayri anasırın kesif surette bir mahalde iskân edilmesinden dolayı - Arnavut olsun, Çerkes olsun hep dahildir - Ne kadar zararlar çekmiştir. Zannederimki bir derece arnavutlar oradan dağıtıldı. Fakat tamamiyle dağıtılamadı. Ben artık meşgûl olamadım, Lozana gittim. Mesele bundan ibarettir.

Sonra şunu söylüyeyim. Arnavutları teşvik etmiştir dediler. Onbeş senedir bu memleket 150 senelik vukuatı tarihiye ve siyasiye görmüştür. Arnavutlar o vakit bu memleketin eczasından idi. Basra'dan İşkodra'ya kadar 15 - 20 türlü anasır mevcut idi ve ben hakikaten o vakit Türklük siyasetini yapmaya gidemezdim. İttihadı anasır bilirsinizki nasıl bir moda idi. Hakikaten başka bir şey yapılamazdı. Ondan sonradırki Türkçülüğe başlamışım.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Evvelâ son noktalarını tashih edeyim. O zaman kendileri Arnavutları teşvik ederken biz Türklük için çalışıyorduk, Türklük için ölüyorduk. Burada şahit olan, dışarda şahit olan arkadaşlarda vardır. Beratta, Ergeri'de mutasarrıf iken ben silâhımla çalışıyordum. (Alkışlar) O telgraf yazıp arnavutları teşvik ediyordu.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) — O telgrafları malûmdurki ben yazmadım. Bilâkis bana yazmışlardı.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — İkinciye gelince : Dedilerki, İzmir'e Konya'dan bir takım eşhas geliyor. Hürriyeti Şahsiye Kanunu mucibince geriye iade edemiyorlar. Yani vilayetten hilâfı kanun iş yapılmasını istiyorlar. Di-

yorlarki harbı umumide şöyle bir şey yazdım; tahriratı çıkarsınlar orada diyorlarki : Siz böyle şahsınız bunu değiştirdiniz mi? Bendeniz değiştirmezdim. Çünkü duyduğum zamandan itibaren Türklük için mücadeleye mecburdum. Cemaiayı Osmaniye büyük iken Türklük aleyhinde bir meslek takip edemezdim. Doğduğum günden itibaren rumlarla mücadeleye mecburdum, rumluk ortasında kalmıştım.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) — Onbeş sene evvel bu memlekette türkçülük varmı idi?

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Türkçüyüm, kalûbelâdan beri.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Sonra İzmir'den kendilerine cevap vermiştim; Okusunlar. İzmir'e o aralık hiç Girit'li gelemiyordu. Burada mevcut olan giritliler 1312'den beri yerleşmiş olan giritlilerdi. Bunları hiç bir kanun, hiç bir hükümet çıkaramazdı. Bilhassa bendenizin mesleğinde olanlar hilâfı kanun hiç bir vakit hareket edemezlerdi. Ben de etmedim. İzmir'de yirmi otuz seneden beri yerleşmiş olan giritlileri ne hakla, ne salâhiyetle dağıtabilirdim? Eğer dağıtsa idim o zaman bendenizi Meclisin Vekili olan Dahiliye Vekili hilâfı kanun hareket etmiştir diye mahkemeye atar ve orada tecziye ettirirdi.

Âbidin Beyefendinin suallerini bir kaç defa sordum. Tasarrufatı tabiiye ile açığı kapatacaktır buyurdular. Bendeniz böyle bir şey hatırlamıyorum. Bütçe için uzun uzadıya münakaşa ederken böyle bir şeyi belki dördüncü olarak söylemişimdir.

Evvelâ dedimki ümit edilen fazlai varidattan, ondördüncü madde mucibince satacağım emlâki emiriye ve yapacağım avanslarla pek cüzi olarak belki tasarrufatla... Böyle yalnız tasarrufatla diye hiçbir kelime söylememiştim. Bir Maliye Vekili bunu söyleyemez. Varidat ve masarifat kısımlarının tahminatından bahsediyorlar. Biz bütçelerimizi açık olarak takdim ettik. Bu seneki bütçemizde ne suretle mütalaa dermeyan ettiğimizi görürler. Biz tahminde aldanmışız. Biz eski tahmini almışız. Hemen rücu ettik. Gerek buyurdukları kısımdan ve gerek telgraf kısmından olmak üzere dedik ki burada bu varidatı alamadık, bunun için yerine şunu koyduk. 2 milyon noksan aldık, elinizdeki 1341 bütçesi bunu tamamı ile irae eder.

Emvali metrukeden, firar ve tagayyüp edenler hakkında birçok ilâmat tenfiz edilmemiştir denildi. Bilmiyorum Abidin Beyefendi birinci cildin 407 nci sayfasındaki emvali metruke kanununu okumuşlar mıdır? Onu okurlarsa hangi ilâmatın kabili tenfiz olduğunu ve hangilerinin kabili tenfiz olmadığını görürler. Mamafih sonra buyurdular ki Maliye Vekili bir emir ile bir ilâmı icra etmemiştir. Maliye Vekili hiçbir vakit bir emirle bir ilâmı tenfiz ettirmemek kuvvetini haiz değildir. Abidin Beyefendi! Maliye Vekilinin elinde bir bütçe kanunu vardır. Bütçeye konulmamış bir parayı Maliye Vekilinin Meclisi Âliden salâhiyet almayınca tediye edemez, buna imkân yoktur. Ne vakit bütçeye tahsisat konursa o zaman tediyeye mecburum. Yoksa birçok ilâmat gelir, bana onların tediyesi için para vermezseniz tediye edemem, bütçe kanunu hilâfında hareket ederek para sarf edecek olursam o zaman bendenizi burada tutamazsınız; ne Mecliste, ne Vekâlette...

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Canım, Âbidin Bey, size nazar değmesin diye o sualleri sordu.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Erkamda Âbidin Beyefendi biraz mübalâğalı söylüyorlar görüyorum. Manisa vilâyetinin 6 milyon lira varidatından bahsettiler. Üzümden 6 milyon lira; bu hükümetin aldığı varidat mı?

ÂBİDİN BEY (Saruhan) — Hayır efendim.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Devamla) — Hükümetin değilse bir şey diyeceğim yoktur. Bütün üzüm varidatı herkes biliyor ki geçen sene 8 milyondur. Bu sene ümit ediyorum ki 11, 12 milyon lira olur. Hükümetin varidatı kendileri de bilirler ki öşürdür. Bu erkamı yanlış olarak 6 defa tezyit ederek söylemek doğru değil zannederim.

ÂBİDİN BEY (Saruhan) — Hayır Beyefendi, yanlış tashih ediyorum.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — O halde hiçbir şey söyleyeceğim yoktur. Sonra kendileri emvali metrukeden bahsederken 1339 senesi emvali metrukei menkule hasılatı 19 milyon lira buyurdular. Bendeniz Meclisin huzurunda Meclisin müsaadesiyle zatılinize yüzde on ikramiye veririm. Böyle bir varidat varsa... (Handeler) Böyle bir varidattan bahsettiler; şaşırdım, acaba Maliye Vekâletinin bütün kuyudatı tamamiyle bozuk mudur Âbidin Beyefendi 19 milyon lira emvali metrukei menkûleden 1339 senesinde varidat iddia ediyordu. Maliye Vekâleti bunun sülüsünü bile bulamıyor. Nasıl olur dedim, tetkik ettim böyle bir şey yoktur. Müsaade buyururlarsa

kendilerine yüzde on tamamiyle takdim ederim. Sonra Âbidin Beyefendi gayet sert bir ifade ile Maliye Vekili, inşaat için Saruhan'a ne verdiniz buyurdular. Eğer Meclisi Âli bendenizi tarafgirlikle ittiham buyurmazsa o zaman diyeciğim ki aldığım tahsisatın humusundan fazlasını vermişim. 418 bin lira tahsisatım vardı 300 bini bu seneden, 118 bin geçen seneden idi. Saruhan'a bundan (85) bin lira vermişimdir. (Fena etmişsin sesleri, alkışlar)

ZİRAAT VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY — Muhterem efendiler! Eskişehir'in Muhterem Mebusu Ârif Beyefendi istizahlarında en çok tenkidi, tarizi, ve hattâ taarruzu Ziraat Vekâletine tevcih ettiler. Vakıa ben vekâlete yeni geldiğim için bu tenkitlerden beni vikâye ettiler. Fakat sözlerinde durmadılar, tekrar sırası gelince ufak, büyük taşlar attılar. Efendiler: Bir mebus vekâlet mesuliyetini kabul ettikten sonra uzaktan yakından, o vekâlet hakkında vukubulacak istizahlara, suallere cevap vermesi zaruridir. Hususiyle ol vekâletlerde vukubulan icraat muvafıkı hal ve maslahat olur. Ve elde edilen semereler imkân dairesinde iktitaf edilmiş bulunursa, o zaruret geçenki arkadaşlar için, selefler için bir vazife teşkil eder. Efendiler! Bendeniz muhterem seleflerim için bu şerefli vazifeyi ifa etmeye mecbur bulunuyorum. Hem efendiler, ziraat işleri öyle güzel cümlelerle, güzel ifadelerle, güzel mantıklarla gizlenecek bir şey değildir. Bu, toprağa yazılan bir eserdir. Onun sayfaları açık ve herkes okumaktadır. Ve sonra Türkiye nüfusunun onda sekizi çiftçidir. Meclisi Âliyi teşkil eden zevatı âliyenin onda sekizi bizzat çiftçi değilse bile muhakkak çiftçi çocuğu ve torunudur. Efendler! Hiç kalkıp da Meclisi Âlinin huzurunda şöyle yapıldı, böyle yapıldı gibi mugalâta yapabilir mi? Bu ne cürettir?

KILIÇ ALİ BEY (Gaziantep) — Çizmeden yukarı çıkmıştır.

ZİRAAT VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY (Devamla) — Hayır efendim, yalnız çizmeden yukarı çıkmadı, çizme ile bu kürsüye çıktı. Hakikati çiğnedi. Elinde istiklâl gazetesi vardı, ondan bazı şeyler okudu, o da; tıpkı Refet Beyin (Lâtakrabu) sı gibidir. Ben de aynı vezindeki cümleyi okuyayım. Dedi ki Ziraat Vekâletinin geçen seneki işlerinden bütün millet müştekidir, hiçbir şey yapılmadı, tohumlar bitmedi, hayvanlar verilmedi, hulâsa Eskişehir'de bu sene bir ot bile bitmedi, yağmur yağmadı rüzgârlar sam esti.

Biliyodmusunuz ki bundan mesul olan kimdir? Ziraat Vekâleti. Bakınız efendiler fakat millet böyle düşünmüyor. Türk Milleti doğruyu çok iyi gören bir millettir. Bakınız bu gazete ne diyor. (Kolordu muaveneti, Kemalettin Sami Paşanın Eskişehir Köylüsüne bir hediyesidir. Tohumluk işlerini ceffelkalem taş ve toprak diye mütalaa etmek doğru değildir. Tohumluk meselesinde bazı idarei yolsuzluklar görülmüştür. Köylü kendilerine yapılan bu bipayan muavenete karşı daima büyük minnet ve şükran izhar etmektedir. Çünkü bu muavenetler olmasa idi geçen sene şüphesiz aç idik ve akıbetimiz ölümdü. Hükümet vaziyetimizi nazarı dikkate alarak şu ve şu iyilikleri yaptı) diye sayıyor. Demekki Eskişehir'e bir muavenet yapılmış ve iyi semereler elde edilmiştir. Uzağa gitmeye ne hacet, geçen sene bu vakitte Eskişehir'de ve başka vilâyetlerde açlıktan ve kıtlıktan korkuyorduk. Meclisi Âli tedbiler ittihaz ediyordu. Bu sene aynı yerler binlerce vagon zahire ihraç etmektedir, bunlar gökten mi yağdı? O köylünün sayı ile ve Ziraat Vekâlttinin muavenetiyle oldu.

Sonra Efendiler; ziraat işlerini hakkıyle tenkit etmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin bu şubei faaliyete nasıl tevarüs ettiğine dikkat etmek lâzım gelir. Her şubei faaliyet gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi ziraat sahasını da harap ve bitkin bir halde bulmuştur. Uzun seneler devam eden Cihan Muharebeleri, İstiklâl harbinin bütün mezahimi, bütün fedakârlığı köylünün üzerine yüklenmiştir. Vergiyi veren, vesaiti nakliyeyi temin eden, kan ve can vergisini veren köylülerdir. Ve sonra istila orduları, düşman orduları en ziyade tahribatını köylüler üzerinde yapmışlardı. Şehirliler bir dereceye kadar mahfuz kalıyorlardı. Fakat köylüler biçare ve bikes bir halde Yunan sürülerinin, canavarlarının zulmü altında kurban olup gidiyorları. Cumhuriyet geldiği vakit, zafer geldiği vakit, Cumhuriyetin en birinci vazifesi, kendi amili istiklâli olan köylüsüne muavenet etmekti, hizmet etmekti ve kendilerini bundan kurtarmaktı. Cumhuriyet bunu yapmıştır. Ziraatın ehemmiyetini ve lüzumunu seleflerim bütün ehemmiyet ve dikkatle takdir ve takip etmişlerdir. Efendiler! Bunu huzuru âlinizde alelen söylemeye mecburum.

Efendiler! Bir çiftçi ne kadar çalışkan ve gayyur olursa olsun tohumu toprağa attıktan sonra, tabiatın hüsnü tesadüfüne tevdi etmek mecburiyetindedir. Her ziraat vekâleti, en medeni memleketlerde dahi bu vaziyettedir. Orada da çiftçi daha me-

sut bir halde değildir, yağmurları vaktinde yağdırmak ve kızgın rüzgârlar estirmek için henüz fenni vasait keşfedilememiştir. Efendiler! Geçen sene tohum tevzi edilmeyen yerlerde dahi zamansız yağan yağmurlar tam tezehhür zamanına tesadüf ettiği için fiilî ilhak yapamamıştır. Efendiler! Öyle tarlalar vardı ki hiç tohum tane bağlamamış ve bırakılmıştır. Ve haliyle kalmıştır. Buna sebep vakitsiz yağan yağmurlar ve sam rüzgârlarıdır. Efendiler! Buna mani olmak Ziraat Vekâletinin elinde midir? Ziraat Vekâleti büyücü ve sihirbaz değildir. Orada akıl, ilim ve tecrübe lâzımdır. Sonra efendiler bu afet umumidir. Bütün cihana şâmildir. Roma Beynelmilel Zirat Enstitüsü bü seneki mahsulü, (400) milyon kadar az bulmuştur. Fransa'nın şimal arazisinin ambarlarına bir tane tohum girmemiştir. Bu afet umumidir. Buna rağmen efendiler! Geçen sene tek vagon çıkarmayan bu memlekette bu sene binlerce vagon ihracaat yapılmaktadır. Şimdiye kadar Konya ve havalisinin üç kazasından İstanbul'a, İzmir'e, sevkedilen buğday (900) vagondur ve daha (2000) vagon mevcuttur. Ankara ve civarında rençberler ve mültezimler elinde beşbin vagon vardır.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Her yeri ihya ettin, Allah razı olsun. (Handeler)

ZİRAAT VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY — Fakat bazı kazalar vardırki dolu yüzünden mahsül alamamışlardır. Yani mahsülleri kâmilen denecek derecede mahvolmuştur. Bunları ayırıp muavenet etmek lâzımdır ve hükümet bu muaveneti yapmaktadır. Efendiler! Bu vekâlet, bütçenize bar olmuyarak kabine arkadaşlarımın himmeti sayesinde bir buçuk milyon lira tevzi etmiştir. Ve elan beşyüz bin lira tevzi etmek üzeredir. Ve bu suhuleti gösteren Maliye Vekâletine de alenen teşekkür etmek mecburiyetindeyim. Ve bu zahmete katlanan ziraat bankasına dahi keza alenen teşekkür ederim. Efendiler! Bu para tevzi edilmektedir ve edilecektir. Fakat Ârif Beyin gösterdiği rakamlara istinat etseydim bu iki milyonu Eskişehir'e vermekliğim lâzım gelirdi. Bereket versinki, Eskişehir'de daha - âkil mebuslar vardı, onlar gelmişler bendenizi ikaz etmişlerdi. Ve dediler ki, hayır Ârif Beyin yaptığı doğru değildir. Onbeşbin veyahut yirmibin lira kâfidir tahkikatım da onu ispat etmiştir. Ârif Beyefendinin bu suretle erkamı izam ederek göstermesine beynelmilel siyasette (Demagoji) derler. (Ne demek sesleri) Yani avanfirip siyaseti demektir. Biz buna kapılamayız, hakikati görürüz efendiler.

Tecili düyun meselesine gelince: Efendiler! Dünyanın bütün iktisatçıları istihlâkâtı ikiye ayırırlar, biri istikraz istilâkâtıdır. Bundan ne müstakriz istifade eder ne mukriz istifa eder. Köylümüzü bu istihlâk istikrazına alıştırmak istiyoruz, tuttuğumuz siyaset bu istihlâk siyaseti olmalıdır. Ve köylü, bunun borç olduğunu ve iade edeceğini bilmelidir ki, ona göre çalışsın. Eğer efendiler ondan aldığı vergilerle zürraa ettiği yardım geri alınmıyacak olursa o vakit o memlekete zirat memleketi demezler darülaceze derler. Ve o devletin adıda müessesatı hayriye olur, devlet olmaz.

Sonra hayvanlardan bahsettiler. Efendiler! Deminde arz ettiğim gibi, Cumhuriyet, ziraati bitkin bir halde bulmuştur. Tohumlar hasta, hayvanlar hasta, çiftçi sermayesiz, bunların nesillerini ıslah etmek, tohumlarını ıslah etmek, itibarı zirailerini takviye etmek lâzımdı. Buna Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti başlamıştır ve yapmaktadır. Efendiler! Şimdiye kadar Osmanlı İmparatorluğunda da ziraat nezaretleri vardı. Bunların yaptıkları usül dahilinde olmadığı için tuz ve biber gibi olmuştur. Alacağımız boğalar eğer köy köy dağıtılacak olursa her köye yarım tane bile düşmez.

Maksadımız mıntıkalara ayırıp oraların hayvanlarını ıslah etmektir. Yoksa Ârif Bey gibi demagoji yapan mebusanı kiramın keyifleri değildir.

Ârif Bey (Eskişehir) — Rus buğdayı..

ZİRAAT VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY (Devamla) — Rus buğdayını arz ettim zannederim. Efendim! Bir memleketin mecmuayı kavaninine mükemmel denemez. Eğer bir memleketin mecmuayı kavanini mükemmel olsaydı teşri mecalisine hacet kalmazdı. Orman Kanunlarının fenalığından bahsettiler Tabiidir ki, Orman Kanunları da ıslah edilecektir. Kanunların fenası tadil edilecektir ve hatta bu hususta bir maddei müzeyyele de taktim etmek üzereyim.

O zamandan bahsederken Rauf Beyefendininde bir endişelerini takviye etmek isterim. Bolu'da Karadere ormanları diye maruf ormanları bundan on sene evvel Romanya'lı bir zengin istiyordu, mütarake bidayetlerinde hemen hemen neticelenmek üzere imiş. Fakat mütareke gelmiş yapamamış. Geçen sene gene müracaat etmiş, Ziraat Vekâleti ile uzun pazarlıklar neticesinde görüşmüşler. Bronkroder bir kâğıtta imzalamış, fakat o sırada Zekâi Bey Londra'ya Sefir tayin edildiği için halefine bir tetkik meydanı bırakmak üzere imzalamamış. Ben geldiğim vakit

tetkik ettim. Mevadını şayanı kabul gördüm. Yalnız iki orman vardır. Orada köylünün alâkası vardır. O alâkayı kesmek istedim. Dedimki bu iki ormandan köylülerin hukukunu muhafaza etmek üzere ayıralım. Bir hafta sonra, vekili buradan gitmeden bir mektup aldım. Dolayısıyle hakkımda yapılan fena propagandan çekileceğim diyor. Cevap vermeye zaman kalmadan ikinci bir protesto aldım. Şimdiye kadar meselenin uzatılmasından mütessir olarak çekildim.. Diyor.

Efendiler! Oniki seneden beri bu işi takip eden bir baron böyle birden bire vekâleti terk eder mi, buna inanırmısınız? Bu kabil mi? Elbette bir şey vardır. Ve elbette başka şeyler var. Bu esbabı öğrenemedim. Öğrendiğim vakit Meclisi Âlinize arz edeceğim Eğer bu şeraiti haiz bir müşteri çıkarsa Ziraat Vekâleti bu ormanları vermeğe hazırdır.

Eefndiler! Sözlerime nihayet vermezden evvel Ârif Beyefendinin gözlerinde ve sözlerinde daima müsadif olunan bir manayı istihzaya işaret etmek isterim. Ârif Bey, söze başlarken «Köylü Efendilerimiz» demişler ve gülmüşlerdi. Bu tabirlerini bir kaç defa tekrar ederek tebessümlerine devam ettiler. Efendiler! Yukarıda da arz ettim: Bu memleketin onda sekizini köylüler teşkil eder. Kezâ Meclisi Âlinizinde onda sekizini onlar teşkil ediyor. Bu memleketin en kıymetli ve en aslî bir kütlesiyle bu suretle istihza etmek - en hafif tabirle - nimetnaşinaslık olur.

Kanunların tadili meselesi hakkında Âbidin Beyin suallerine de bu cevaplarım dahildir. Yani kanunları tadil etmek üzereyiz. (Alkışlar)

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Ziraat Vekâletine ait bir takririm vardır, okunsun.

REİS — Lütfen sualinizi söyleyiniz.

TUNALI HİLMİ BEY ZONGULDAK (Devamla) — Meclisin şerefine taallûk eden gayet mühim bir noktadır. Matbuat serbetisine zannımca sizin kadar ve bir çoklarından daha ziyade âşıkım. Fakat burada hariçten biri gelip de nasıl söz söyliyemezse, söylemek icabettiği zaman da nezahat lâzımdır. Bu nezahat gösterilmemiştir. Matbuatımızında lisanı nezih olmak icabeder. Eskişehir'de çıkan bir gazete burada okundu. Ve Ziraat Vekâleti kördür denildi. Binaenaleyh Ziraat Vekâleti kör müdür, görür müdür? İspat etsin. (Handeler).

ZİRAAT VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY — Efendiler! Türkiye Cumhuriyetinde matbuat hür ve serbesttir. Bilâkaydüşart hürdür. İnsanların söz ve kalemlerini ancak terbiyeleri takyit edebilir. (Bravo sesleri, alkışlar).

TİCARET VEKİLİ HASAN BEY (Trabzon) — Muhterem arkadaşlarım, günlerce ve bugün saatlerce devam eden izah ve istizahtan sonra kesel gelmiş ruhlarınızı daha ziyade tasdi etmekten ihtirazen müsaadenizle burada vekâletimin bütün icraatı hakkında bir tablo yapmayacağım. Yalnız bana taallûk eden mesaile gayet kısa cevap vermekle iktifa edeceğim. (Çok güzel sesleri.)

Efendim, not ettiğim mesailin başında Ticaret Vekâletine ait olarak Eskişehir Mebusu Ârif Beyefendinin bir iltifâtı münderiç bulunuyor «Bu çok vaat eden ve fakat hiçbir şey yapmayan vekil...» Ticaret Vekâleti çok vaat edermiş, hiçbir şey yapmazımış. Bu iltifatın manasını tahlil ettim. Kendimi yokladım.: Ben hakikaten bu vaziyette miyim? Veyahut bunun muarızı vaziyetindemiyim? Bütün arkadaşlarımın benim hakkımdaki kanaatlerine yakından vakıf olduğum doğru ise vaziyet tamamen bunun aksidir. Hiç vaat etmez ve daima sözüyle vaziyeti ifade eder. (Handeler) Olmaz sözüyle vaziyet ifade eden bir vekil. (Handeler) (Alkışlar) Herhangi bir mesele dolayısiyle arkadaşlarım benden bir şey istizah ettikleri zaman (Bu iş olmaz) cevabını alırlar. (Daima sesleri) Ve hatta bir arkadaş günün birinde «Trabzon Mebusu (Hasan)'ın mesuliyetini idare ettiği vekâlete (Olmaz vâkeleti denilebilir» demiştir. (Handeler) Şu halde vaziyet tamamen Ârif Beyefendinin izah ettiklerinin aksidir. Fakat efendiler! Ben bunu kendim için gayet iyi ve mucibi iftihar olarak kabul ediyorum. Zira ben aciz arkadaşınıza tevdi ettiğiniz mesuliyet, tevdi ettiğiniz meselelerin mahiyeti öyle şeylerdir ki bunlar bu memlekette yüzde doksan daima olmazla karşılanmaktadırlar. Herhangi bir arkadaş bir meseleye ait bir iş için olmaz cevabını aldığı vakit bana hak vermiştir. Deruhte ettiğim işlerde öteden beri bu memleketin düştüğü hatalara düşmemek için çalışmışımdır. Tarihen bilirisniz günün birinde işi anlamaz şuna kapılır, bana kapılır vebâli mesuliyeti yüklenmiş çok işler vardı. Ben size şunu arz edeyim ki, herhangi bir zaman mesuliyetini deruhte ettiğim vekâletten ayrıldığım vakit, işlerimi atiyen dahi ruhumun muatep ve rencide edilmeyecek vaziyette bırakacağım.

İşte çok defa iktisadî ve sair teklife olmaz cevabını verdiğimin sebebi budur. Ticaret Vekili olmak itibariyle gerek yerli, gerek ecnebi bir çok erbabı ticaretle temasta ve her gün mühim müzakereler yapmaktayım. İşte arz ettiğim gibi bunların yüzde doksanı de-

ğilse bile mühim bir kısmı çok defa bir neticeye varmaksızın bitmektedir. Bunun esbabını benim zihniyetimde değil, teklif edilen şeylerin mahiyetinde aramak lâzımdır. (Bravo sesleri) Size bir misal söylemek isterim: Müzakere ettiğim mesail içerisinde milyonlarla yapılması iktiza eden işleri için sahibi teşebbüs diye vekâletin karşısına gelenler meyanında, lokantacı Fireskoya borcunu tesviye etmeden kaçan adamlar vardır. Sahibi teşebbüs diye vekâletin karşısına böyle adamlar çıkarsa Trabzon Mebusu (Hasan)'dan alacağı cevap tabiîdir ki (Olmaz) dır efendiler.

Mezvu suallere rücu ediyorum. Arif Beyefendinin vaat eder, yapmaz diye bana iltifat ettikten sonra bana teklif ettiği şey Eskişehir'in lületaşıdır. Malûmu âliniz Eskişehir'de bir taş çıkarki bunun birçok sanayide istimal ederler. Bunun başlıca talibi Viyana idi. Son zamanlarda da Amerika talip olmaya başlamıştır. Fakat doğrudan doğruya bizle değil, Viyana ile bu mübayaatı yapmaktadır. Bendeniz ta İktisat Vekâletinden beri bu işi deruhte ettiğim zaman bu lüle taşı nazarı dikkatimi celbetmiştir. Gerek bunun imar ve istihsalâtını ilmî, fenni bir şekle sokmak, gerek hariçte pazarlarda satışını temin etmek için bir teşkilât yapılması lüzumuna kani oldum. Rüfekayı muhteremelerden bazıları Abdullah Azmi Efendi ile birlikte müteaddit defalar teşrif ettiler. Görüştük. Abdullah Azmi Efendi bu meseleyi elân takip etmektedir. Mesele bunun için bir teşkilât yapmak lâzım olduğudur. Ve vekâletim buna müzaheret edeceğidir. Bunda hilf edilmiş ve vaitten sarfınazar edilmiş değildir. Ârif Beyefendi; refiki muhteremenin Abdullah Azmi Efendi elyevm bu meseleyi takibetmektedir. İki üç gün evvel gelmiş bu meseleyi konuşmuşuzdur. Fakat bu vaadin merbut olduğu bir şey vardır. Ârif Beyefendi onu ifade etmediler. Evvel be evvel bu işe Hükümetin muavenet edip para koyabilmesi için oradaki ocak amillerinin birleşip bir şirket haline gelmesi meşrut idi. Abdullh Azmi Efendinin şahsi mesaisine rağmen Eskişehir ocak amilleri bu şirketi vücuda getirememişlerdir. Elân intizar ediyorum ve vekâletin bunlar için vermiş olduğu vait devam ediyor. Ne vakit şirket yapıp gelirlerse azamî muaveneti yaparsak bu işi deruhte ederim, vazifem icabatıdır.

Seyri Sefain işlerinde temas ettiler. Seyri Sefainin eski haline nispetle daha iyi bir şekilde yürüdüğünü ifade buyurdular. İdare hakkında gösterdikleri takdirkârlığa teşekkür ederim. Yeni alınmış vapurlardan bahsettiler, Karadeniz vapurundan bahesttiler. Mesmuatları olan şeylere nazaran bu vapur masraflı, fena bir vapurmuş. İhtiyaca salih değilmiş. Bu vapurun mubayaası için teşkil edilen komisyona bendenizin teklifim ile ve Heyeti Celilenin muvafakatıyle rüfekayı muhterememizden İstanbul Mebusu Hamdi Beyi memur ettik. Hamdi Bey, bizim iftihar edeceğimiz bahriyeli arkadaşlarımızdandır. Ve azamî faaliyetle bu işe çalışmış ve isabeti mutlaka göstererek gerek bu vapuru ve gerek bundan sonra aldığı vapuru, fiyat itibarıyle olsun ve vesaiti fenniye noktaî nazarından olsun muvaffakiyetle halletmiştir. Vapurun kömür noktaî nazarından masraflı bir vapur olduğunu söylediler. Hakikat şudur. Tonaj itibarıyle beşbine yakın olan ve rüfekayı muhteremden, bu vapuru ziyaret etmek ve bu vapurla seyahat etmek fırsatına nail olan arkadaşların gördükleri şekle nazaran vapurun tertibatı mükemmel (mükemmel sesleri) bir vapurdur. Yaktığı kömür 24 saatte 24 ilâ 30 tondur. Halbuki sistemi ve sürat tonajı itibarıyle yaktığı kömür miktarı katiyen fazla ve masraflı olmayan bir vapurdur. Binaenaleyh rüfekadan birisinin himmetiyle vasaiti nakliyeye ilâve ettiğimiz bu vapur hakkında belki Ârif Beyefendiye şuradan buradan, söylenen sözlerin hakikat olmadığını ve kumpanyanın bu vapurdan fevkalâde memnun olduğunu ve hizmete girdiği andan itibaren muntazaman seferlerini yapmakta olduğunu Heyeti Celileye söylemek suretiyle bu şayıayı sureti katiyede tekzip etmek isterim.

Seyri Sefain hakikaten gayesini anlamağa başlamıştır. Hangi hedefe doğru gideceğini tayin etmiştir. Yalnız memleketin sahilleri, limanları arasındaki kabotaj hizmetini yapmakla değil, yavaş yavaş daha uzak sahillere doğru tevcihi faaliyet ederek memleketimizin mahsûllerini, pazarları olan memleketlere kadar götürmeyi programına ilâve etmiştir. Fakat Ârif Beyefendinin müsaadeleriyle diyeceğim ki bu uzak olan hedefleri derhal kat etmek imkânı yoktur. Bunlar vapur hususunda, teçhizat hususunda daha ziyade zenginleşmeye muhtaçtır ki bu hususta 1341 bütçesinde teklifatta bulunacağım. Gerek eski vapurların idareye almak suretiyle tanzim etmek tertip etmek suretiyle gerek yeniden alınan vapurlarla kabotaj hidematı tanzim edilmiştir. Ve bugün her sahilimizde, gerek Akdeniz'de ve gerek Karadeniz'de muntazaman işleyen vapurlarımız vardır, seferlerimiz vardır. Diğer millî bayraklı vapurlarımıza seyri sefainin zarar iras ettiğini, ve bunlarla adeta rekabet sahasına vasıl olunduğu mahzurunu ileri sürdüler. İdare ve Vekâlet bu meseleyi nazarı itibare almıştır. Bütün emelimiz, gayemiz millî bayraklarımıza da para kazandırarak ye-

tiştirmek ve tutmaktır. Seyri sefainin bunlarla rekabete girişmesi varit değildir. Bunun delili olmak üzere Heyeti Celilenize arz ederimki son zamanda bunları bir araya toplattım, tarife hususunda müzakere ettiler ve muayyen bir program tespit etmişlerdir. Seyri sefain gerek yolcu ve eşya tarifesinde diğer millî bayraklara nazaran daha yüksek bir tarife yapmıştır. Çünkü Seyri Sefain ile diğer vapurlar arasında rekabet olmasın. Diğer vapurların kemmiyet ve keyfiyet itibariyle aralarındaki fark mütefavit vaziyetler teşkil etmekte iken bu dahi tanzim edilmiştir. Yavaş yavaş başka gayelere doğru faaliyetimizi tevcih ederek eğer millî bayraklarımız kabotaj hidematını ifa edebilecek bir hale gelirse buralardan seyri sefain faaliyeti haddi asgariye indirilerek daha uzak hedeflere teksifi faaliyet etmek cihetini ihtiyar edecektir. Fakat şunu da itiraf etmek mecburiyetindeyimki; sahillerin ihtiyacatı, kabotaj hidematı böyle sahillerde millî bayrağımızla ikmal edilecektir. Henüz seyri sefain idaresi bu sahillerde muntazaman posta yapmaktan müstağni olacak derecede değildir. Arz ettiğim gibi millî bayrağımızı taşıyan hususi tüccar vapurları, şirket vapurları bu boşluğu dolduracak dereceye varmış değillerdir.

Onun için bu ihtiyaç devam ettiği müddetçe seyrisefain muntazaman sahillerimizde çalışmak mecburiyetindedir.

Ârif Beyefendinin bendeniz müzakereye iştirak etmezden evvel Eskişehir'in tohumluğu münasebetiyle, bendenizin zamanına ait olan mütalâalarını zabıtlarda gördüm. Bendeniz bugün Ticaret Vekilinizim. O zaman İktisat Vekili sıfatiyle gerek ziraat, gerek ticaret umurunu birlikte idare ediyordum. Fakat bugün kanunen bunlara cevap vermek vaziyetinde değilim. Yalnız zamanıma taallûk ettiği için, zamanıma taallûku itibariyle birkaç noktada ben de söz söylemek isterim.

Geçen sene efendiler; Heyeti Celileniz malûm olan ahvali ziraiye neticesinde erbabı ziraate vası mikyasta muavenet etmek ihtiyacını duymuştu. Halef ve selefi muhteremim Mahmut Esat Beyefendi zamanında, Meclisi Âlinizin kabul buyurduğu dokuzyüzbin liradan mâdâ bendenizîn teklifimle iki milyon lira daha tahsisat verildi. Üç milyon liralık bir ziraat muaveneti, faaliyeti yapıldı. Eskişehir'in, bütün bir mücadele harbinin harabisi içinden çıkmış, felâket görmüş gayyur ve faal zürra olan halkı, zirai hakikaten pek ziyade muavenete arzı ihtiyaç ediyordu. Bendeniz de bu paranın ehemmiyetli bir miktarını gerek ayniyat, gerek nakdî bir şekilde Eskişehir erbabı zürraına tahsis etmekten çekinmedim. Nispet itibariyle geçen seneki muaveneti ziraiyeden Eskişehir halkı kadar hisse almış hiçbir vilâyet yoktur. Bunun sebebi zahirdir. Çünkü Eskişehir fevkalâde ziraat memleketi ve ahalisi gayyur bir memleket olduğundan bütün nadasları hazır olmakla beraber felâketten çıkmış bir memleket olduğundan istihsalâtı ziraiyeyi tezyit etmekteki gayelerimizden biri olan memleketin ihtiyacını, İstanbul'un ihtiyacatını dahilden tedarik etmek hedefine de Eskişehir gibi şimendüfer hattı ile, mesafe itibariyle İstanbul'a en yakın olan bir yer olmak itibariyle en yakın yerlerde faaliyeti ziraiyeyi teksif etmek kanaatine ve lüzumu iktisadisine tevafuk eden bir mevkide olmak itibariyle ehemmiyetli bir surette muavenet ettik. Vukubulan muavenetin büyük bir kısmı nakdendir.

O sırada dahildeki istihsalâtı ziraiyenin ahvali havaliye dolayısiyle fevkalâde fena olması, memlekette kıhıt bulunması dolayısiyle hariçten memlekete tohumluk ve hattâ yemeklik celbine lüzum hâsıl olmuştu. Rusya'dan, Romanya'dan bendenizin teşebbüsümle, hattâ burada doğrudan doğruya Rus sefaretiyle bu meseleyi konuşmak suretiyle - Ticari bir şekilde de değil - fiyat itibarıyle gayet müsait olmak şartiyle bilâhara Romanya'dan da o suretle zahire mubayaası suretiyle memlekete sekizbin ton mal geldi ve bu sekizbin ton ayniyat memleketin muhtelif yerlerine tevzi edildi, arpa ve buğday olarak. Malı mahallinde tesellüm etmek ve lâzımgelen intaş tecrübelerini yapmak için lâzımgelen heyeti fenniye beraber gitti, bunlar bugün Ziraat Vekâletinde mevcuttur. Ziraat Mektebi Âlisinde yapılan tahlil ve tecrübelerin kâffesi mevcuttur.

Arkadaşlar! Sizi temin ederim ki oradan aldığımız mal kuvvei imbatiye ve ziraiye itibariyle katiyen memlekette mevcut olmayan derecede bir maldır. Bunları gerek Eskişehir'e ve gerek diğer mahallere tevzi ettik. Abdullah Azmi Efendi Hazretlerinin geçen sene Eskişehir erbabı ziraatinin ihtiyacı dolayısiyle bu kürsüden irat ettikleri beyanatlarını göz önüne alır ve onun bazı parçalarını hatırlarsa, Eskişehir halkı geçen sene ot otluyorlardı, vaziyetinde idi. Bittabi kendisine tevzi edilen gerek ayniyat, gerek verilmiş olan para ile tedarik ettikleri zehairin kısmı mühimmi bu zavallı fakir halkın ihtiyacatı zatiyesine sarf edilmiştir.

Tohumların iyi olan ve fevkalâde netayiç veren kısmından Ârif Beyefendi hiç bahis buyurmadılar.

Verdikleri erkâma, gösterdikleri vüsata rağmen bu ayniyat olarak tevzi edilen zehairin sekizde biri, onda biri fena netayiç vermiştir. Bitmemiş. Evet Ârif Beyefendi; gelen tohumlar için de şu veya buraya ekilenlerden bitmeyenler vardır. Fakat onun yanıbaşında memleketimizin kendi tohumundan ekilip bitmeyen de vardır. (Çok sesleri) Çanakkale'de vardır, İzmir'de vardır, Konya'da vardır. Memleketin her tarafında kendi tohumundan ekilip de bitmeyen yerlerde vardır. Aynı zamanda yalnız getirilen tohumun keyfiyetine ve iklim itibariyle olan kısmına değil, bir de memlekette cari olan ahvali cevviyye ve şeraiti tabiiyeye de atfetmek lâzımgelir. İfadelerimde gördüğüm veçhile istihdaf eyledikleri gaye; Eskişehir halkına - bu münasebetle - Meclisi Âlinin yeniden bir muavenetini talebetmek ve Eskişehir'e yeniden muaveneti ziraiyede bulunmak ciheti ise bu lüzumu tabiî Meclisi Âliniz nazarı dikkate alacağı gibi hükümetinizin dahi buna bir itirazı yoktur. Ârif Beyefendi tarafından sual buyurulan ve bendenize ait olarak gördüğüm yalnız bu kısımlardır. Bunlara vermiş olduğum bu cevaplarla iktifa ediyorum.

Ergani madeni meselesinde Rauf Beyefendi Hazretleri işaret buyurdular. İki kelime ile onu da ifade edeyim.

Meclisi Âlinin 1340 Ticaret bütçesine; Ergani madeninin işletilmesini deruhde edecek olan şirkete iştirak için, bir milyon lira sermaye koydu.

Heyeti Celilenin malûmudur ki; bu maden harbi umumî içerisinde yapılan bir mukavele ile otuz sene müddetle işletilmesi İtibari Millî Bankasına verilmişti. O mukaveleye istinaden İtibarî Millî Bankasını ifayı taahhüde davet ettik. Banka geldi, icabeden teşebbüsü yaptı, lâzımgelen devir ve teselüm muamelesini yaptı. Hariçte faaliyette bulundu. Nihayet bir neticeye vardık.

Mukavele mucibince bu madeni işletmek için İtibari Millî Bankasıyle tamamen muvafık kalarak üç milyon lira sermayeli bir şirket teşkil ettik. Eğer arada - Ergani hattı - ki yapılması takarrur etmiştir. Nafıa Vekâletiniz buna çalışıyordu. Orada maden işlemeye başlarda başka bir vasıtai nakliye ile istihsalâtını nakletmek mecburiyetinde kalırsa, bu işi de deruhte ve icra etmek icap ederse Erganiden Arişe kadar tesisatı havaiye ile, ve Arişten itibaren Cerablus'a kadar, yani şümendifer güzargâhına kadar Fırat nehrini takiben gelerek nakliyatını bu suretle temin edebilmek için o şirketin nizamnamesine mevadı mahsusa koyduk. Bunun içinde şirketin sermayesine bir milyon lira daha ilâve etmek icap ederse tezyit etmek lâzım gelecek ve üç milyon liraya - nispeti iştirak ne ise - bu bir milyon liraya da nispeti iştirak öyle olmak lâzım gelir. Bu husus için bendenize vermiş olduğunuz bir milyon lirayı bendeniz sermaye olarak koydum. Beş yüz bin lirasını da İtibarı Millî Bankası deruhte etti. Birbuçuk milyonunu da - Doyçebank dâhil, - bir banka grupu iştirak ederek üç milyon liralık bir şirket teşekkül etti.

Heyeti Muhteremenize şunu arz etmek isterim ki; sermayesinin nısfı ecnebi olduğu halde ve bu sermaye gelip bizim memleketimizde toprağa, kalôriye, binaya inkilâp ederek çalışacak olduğu halde hâkimiyeti milliye hâkim olacak bir surette ilk mukaveleyi bendeniz imza etmişimdir. (Bravo sesleri)

Mukavelenin ahkâmı esasiyesi mucibince; bunun Meclisi idaresinde riyaset ve ekseriyet Türklere aittir. Bu muamele tamamen intaç edilmiş ve Maliye Vekâletine de teşekkür borçluyum. Bu bir milyon lira hükümet sermayesini hükümetin emrine, İtibarı Millî Bankasına tevdi etmiş bulunmaktadır.

Bu maddenin biran evvel işletilmesi için lâzım gelen çareleri, zaten öteden beri Ergani'nin muhterem mebusları tahkik etmektedirler. Biliyorsunuz, bunun her safasından malûmat aldılar. Bu sual doğrudan doğruya kendilerinden tevcih edilmedi. Mamafih bunu Rauf Beyefendiye berayı malûmat arz ederim. (Kâfi sesleri)

Âbidin Beyefendi bendenize biraz sarih olmayan ve memleketin ithalât ve ihracat siyaseti gibi belki Heyeti Celilenizi burada saatlerce işgâlime sebep olacak olan bir mevzu verdiler. (Aman yeter, kâfi sesleri) Evet, Heyeti Celilenizinde dinlemeye tahammülünü görmüyorum, (Kâfi sesleri) Yalnız şu kadar söyleyeceğim ki, ithalât ve ihracat hakkında bendenizce ne yapmak imkânı varsa bunları âzami derecede yaptım ve yapmağa çalışmaktayım.

Suallerin bir kısmı mühimmi gümrüğe ve Hariciye Vekâletine temas ettiği için müsaadenizle cevap vermeyeceğim. Çünkü bu mevzu öyle mevzudur ki; Heyeti Celilenizi günlerce işgâl edebilirim. Fakat zamanınızı tasarruf etmek elimde değildir. (Kâfi sesleri, alkışlar) İcraatı saireden bahsa lüzum görmüyorum. O icraata yakından alâkadarlık göstererek takibatta bulunan mebusu muhteremlerin malûmudur. Bu hususta bendeniz hakkındaki kanaatlerini izhar etmek dakikasında gösterecekleri vaziyetle icraatım hakkındaki hükümlerini vermiş olacaklardır. (Müzakere kâfi sesleri)

NAFIA VEKİLİ SÜLEYMAN SIRRI BEY (İstanbul) — Bendenize sual soran iki mebus idi. Ancak Rauf Beyefendinin sorduğu sualler sekizdir. Ve bu sualler hakikaten esbak nafıa vekili ve belki de müstakbelen yeni Başvekile lâyık olacak derecede çok şümullüdür. Ancak diyebilirim ki bu sualler bütçe zamanında sorulacak suallerdir. Fakat Heyeti Celilenizde görüyorum ki çok yorgundur. Onun için müsaade buyurursanız kısa söyleyeceğim. Eğer kendileri başka bir sual sormak isteyecek olurlarsa onları da izah edeceğim. Birincisi : Anadolu hattına onbeş milyon lira verilmiştir. Bununla ne yapıldı.

Bununla yapılan şeyleri muhtasaran arz edeyim : En ziyade muhtaç olduğumuz alât ve edevatı müteharrike kıt idi. Az idi. Balast yoktu, bir çok raylar tahrip edilmişti, köprüler yıkılmıştı. Bildiğimiz gibi bazı fabrikalar ve istasyonlarda haraptı. Bunlara mukabil en müstacel olanlar, köprüler ile rayın bir kısmı ve edevatı müteharrike idi. Edevatı müteharrikenin müstacel olmasını hepimiz kabul edersiniz. Bu kere en evvel düşünülen şey seyahat meselesini mümkün mertebe istirahatle yapmak, ikincisi de memlekette yetişen zahireyi harice ihraç edebilmek, memlekette zahire olmayan yerlere zahire yetiştirmek idi. Bunun için yiribeş tane lokomotof getirebildik. Vagonlara gelince; onu eskilerden tamir ederek ve daha vasi yerlerden topluyarak zahire nakliyatını temin ettik. Bugün İstanbul'a tamamen zahire nakledilebilecek bir haldedir. Bir kısmı da İzmir'e gidiyor. Bazılarında hatta fazla olarak istasyonlarda kalıyor.

Zahire hususunda Meclisin hasasiyetini bildiğim için ikinci bir meseleyi de hallettim. Oda mavuna meselesidir.

Malûmu Âliniz İstanbul'da, Haydarpaşa'dan İstanbul'a kadar nakliyat hususunda mavunacıların yapmakta oldukları ihtikârın önünü almak için mavuna hususatını da deruhte ettik. Binaenaleyh bunlar mavunalarla da İstanbul tarafına naklolunabiliyor.

İkincisi : Köprülerdi. Köprüler için bir komisyon teşkil ettik. Hangilerinin demir, hangilerinin kârgir olması lâzım gelir.

Erbabı ihtisasın vermiş olduğu karar üzerine bunların bazıların nıkâgir, bazılarının demir olması teayyün etti. Demirleri ısmarladık. İnşallah önünmüzdeki Martın veya Nisanın sonuna kadar demir köprülerimizde yapılmış olur. Bunlardan en ziyade nedense alâkadar oldukları büyük bir ahşap köprü, başköy köprüsü vardır. Bu ahşap köprü için her nasılsa, insanlar hata edebilir, oranın heyeti fenniyesi bir hata etmiş. Bunu iki katlı kâgir olarak tespit etmiş. Halbuki iki katlı kâgir hem masraflıdır ve hem de böyle iki katlı kâgirleri artık Türk Milletinin yapması yakışıksızdır. Bunu tetkik ediyoruz. Fakat işi tehir ettirmemek için temellerini filân yaptırmağa devam ediyoruz.

Binaenaleyh gelecek sene son bahara dağru bu köprüde bitecektir ve bunu da yapacak gene bizim Türk evlâtlarımızdır. Öztürk Vatandaşlarımızdır. (Bravo sesleri)

Yunanlılar buradan def olup giderlerken biliyorsunuzki rayların bir çoğunu attılar. Bunun en ziyade - acele olarak - yapılması lâzım gelen kırk kilometrelik bir ray vardır. Bunu ısmarladık ve bugün ilk vapurla derinceye gelmiştir. Yakında döşemeye başlıyacağız.

Tahrip edilen istasyonlar, malûmu âliniz olduğu veçhile hepisi bitmiştir. Geriye kalan hangarlardı, hangarların da bir kısmını itmam ettik ve diğer kısmında itmam etmek üzereyiz.

Eskişehir Fabrikası; hepimizin bildiği gibi bugün artık hattın faaliyetine göre lâzım gelen tamiratı yapamıyacak derecededir. Bunun projesi mühim olduğu için - ayrıca bir ihtisas işi olduğu için - projesini mütehassıslarına yaptırdık. Tetkikatını yapacağız ve inşallah gelecek sene burasının da tamiratını bitireceğiz ve badema büyük tamiratda Avrupaya muhtaç olmaksızın orada yapacağız ve tabiidir ki; tedricen tatbik edeceğimiz imalât ile Ankara, sahile 18 - 20 saate inecektir. Belki beş altı sene sonra onaltı saatede inecektir. Fakat bunlar tabii tedricidir. Suallerin ikincisi; hatta kömür suiistimalidir. Bu, hakikaten cümlemizi teessüre sevkeden bir meseledir. İşin hulâsası; her ne şekilde olursa olsun, karaelmas tabir edilen bu kömür bir çoklarının elini, yüzünü kirletir. Bu suiistimali Müdürü Umumi haber almış, bendeniize geldi, haber verdi. Fakat tabiidirki; bir mülhak müdüriyet, bu gibi bir malûmatı aldığı gibi takibat yapar, işin neticesini haber verir. İşte bunun neticesinden evvel bana malûmat verdi ve bugün mütecasirleri pençeyi adalete teslim olunmuştur. Bununla da iktifa etmedim. İhtimalki her ne suretle olursa olsun - belki şumüllü bir suiistimaldir - diyerek meclisi idareye ihbar ettim ve bu işle alâkadar olunuz dedim. Malûmu Âliniz hat, şirket suretiyle idare olunuyor ve bunun bir meclisi idaresi var. Meclisi idare işe vaziyet etti ve ilk icraat olmak üzere raşinin dahi emlâkine haczi ihtiyati koymuştur. Binaenaleyh

her iki tarafında mütecasirleri pençei adalete teslim edilmiş demektir. Hiç birimiz bu suiistimalin olmasını istemeyiz ve meşrutiyetin bize en büyük nimeti bu suiistimalin kalkması idi. Fakat harbı umumide hepimiz hatırlarız. Suiistimaller oldu, ihtikârlar oldu, ihtikârı kaldırmak için men'i ihtikâr komisyonları yaptık, fakat men'i ihtikâr komisyonları kendi menfaatleriyle meşgul oldular ve ihtikârı men'e değil celbe içtisar ettiler. Halâ da onlar kumarhanelerde meşgûldürler, sefahetleriyle meşgûldürler, bunlarda her halde pençei adalete tevdi olunacaktır. (Bravo sesleri)

KILIÇ ALİ BEY (Gaziantep) — Hüseyin Cahit;.

NAFIA VEKİLİ SÜLEYMAN SIRRI BEY (Devamla) — Suallerinin üçüncüsü; Samsun - Sivas hattıdır. Meclisin en ziyade hassas bulunduğu ve en ziyade yapılmasını arzu ettiği bu hatlar hakkında çok arzu ederdimki uzun tafsilât vereyim. Fakat vaktinizi, sabrınızı suiistimal etmek istemem. (Teşekkür ederiz sesleri) Müsaade buyurursanız bunlar hakkında kısacık ve umumî surette arzımalûmat edeyim, Ve inşallah hepiniz yakın zamanda birer birer giderek hattı ve Türk Milletinin faaliyetini göreceksiniz. (Bravo sesleri)

Samsun - Sivas hattının baş tarafı maattessüf çok arızalıdır. Yüzüncü kilometresine kadar işe başladık. Yüzüncü kilometreye kadar onsekiz tane tünel, ona yakında büyük köprü ve büyük yarmalar vardır. Takati beşer her türlü aleti kullansa da tünel gibi manialar kolay kolay delinmiyor. Onun için buradaki faaliyetimiz kısa bir yerde üzücü bir vaziyettedir. Fakat her türlü tedabiri fenniye ittihaz edilmiştir. Ve ümit ederim gelecek sene son baharında Havzaya kadar hattı tamamı ile işleteceğiz. Ondan sonra hattın arızası kalmaz ve süratle ilerleriz.

Ankara'dan Sivas'a giden hattın, hepimiz biliyoruz ki, bir kısmı dekovil olarak işliyordu. Dekovil 85 nci kilometreye, Yahşihan'a kadar gidiyordu. Fakat büyük hattı döşerken önünde en büyük manialardan beş altı tünel ve büyük Kızılırmak köprüsü vardır. İlk büyük işimiz, yalnız nakitle değil, vakitle bitecek olan tünellere başlamak oldu ve başladık.. Ellinci kilometrede olan tünel ay sonunda bitecektir. Kızılırmak köprüsü de bu ayın sonunda bitecektir. Yetmişinci kilometredeki tünel, Kânunuevvel nihayetinde bitecektir. Onbeşinci tünel de bu ayın sonunda bitecektir. 125 nci kilometrede İzzettin tüneli vardır, oda zannedersem senenin sonunda bitecektir. Hattın 204 kilometresi şimdiye kadar müteahhitlere ihale edilmiş ve inşaat devam ediyor. 204 den 238 nci kilometreye kadar olan kısmı da müteahhide ihale edilmiştir, yakında işe başlıyacaktır. O halde bu sene 240 ncı kilometreye kadar işe başlamış olacağız. Fakat ne olursa olsun, Efkârı umumiye, böyle büyük imalât yapmakla, tüneller delmekle mesaiyi ölçmüyor. Bunun istediği, mutlaka geniş hattın düdüğü ötsündür. Samsun'a da gitseniz bu, hangi köye de gitseniz budur. Şimdi Kayaş'ın bahçeleri arasında büyük düdük dağlarda taninendaz olmaktadır. Ümit ederim ki bu hafta sonunda Meclisi Milli de arzu buyurursa 27 nci kilometreye kadar hattı işleterek hepimiz görebiliriz. (Bravo sesleri) Bundan sonra da büyük ve fevkalâde karlar veya ahvali fevkalâde mani olmazsa senenin sonuna kadar 175 nci kilometreye kadar varacağız.

İşitiliyor ki arkadaşlar, bu hat eskiden de vardı, Millet Meclisi ne yaptı? Ufak bir rakamın vereceği beliğ hesabı size arz edeceğim. Büyük hattın keşfi 68 100 000 liradır. Yapılmış olan eski imalâtın keşfî 3 100 000 lidarır. İkisini yekdiğeriyle mukayese ederseniz yapılacak olan işin ehemmiyetini görürsünüz. Ancak yüzde dördü yapılmıştır. Fakat zannederimki bazı baykuş gözlüler bu dahi yapılmadı, yoktur diyeceklerdir, Sivas'a varacağız, yapılmadı diyecekler. Erzurum'a varacağız vaktiyle yapılmıştı diyecekler. (Onlar kördür sesleri) Fakat rakamlar beliğdir. Mühendislerin keşif raporları meydandadır. Sorulan sual ne sarfedildi, acaba tahsisat sarfedilecekmidir? Hakikaten sual pek mahirane tertip edilmiştir, çünkü biz hattın başlanmasına karar verdik ama, bir de bütçe vardı. Martın yirmisinde muvakkat bir bütçe verilmiştir. Hepinizin malûmudur ki böyle büyük bir işe başlamak evvelâ zaman kaybettirir. Şirketlerde lâakâl üç aydır. Vasati olarak altı aydır. Sonrada itiraf buyurursunuz ki, Nafıanın sabık teşkilâtı o eski ufak makinenin haline göre üç beş kişiye münhasır idi. Hatta başlıyacağımız zaman bizim demiryollar Müdürü Umumisi de dahil olduğu halde üç mühendis vardı. Üç de dekovilde vardı. Bu kadar ufak teşkilât ile bu işlere başlamak biraz cür'et idi. Bunu bendenizin kabul etmemde hakikaten süret sayılabilir.

Bir çokları yalandır diyorlar ve buraya gelemiyorlar, gelemezlerde.

ALİ RIZA BEY (İstanbul) — Onlar istedikleri kadar yalancı desinler, sen işine bak;...

NAFIA VEKİLİ SÜLEYMAN SIRRI BEY (Devamla) — Bana cüret veren bir şey vardır efendiler,

bu Millet Meclisi Kürsüsünde gürleyen herhangi bir karar mutlaka tatbik edilir. (Alkışlar)

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) — Teşekkür olunur Sırrı Bey.

NAFIA VEKİLİ SÜLEYMAN SIRRI BEY (Devamla) — Gözümün önünde bir numune vardıki onu kimse ümit edemez, o numuneye kimse inanamazdı. Yunan mahv oldu, geberdi, denizde boğuldu, ben bunu gözümle gördükten sonra herhalde bu milletin, bu Meclisin azim ve imanı, ruhaniyeti bu işi yaptıracaktır dedim. Ve nisan evailinde işe başladık.. Bugün arzettiğim gibi 27 nci kilometreye vardır. Hattın inşaatı intizam haline girmiştir, Mühendisleride buradan aldıkları ruhaniyet ile ne sıtmaya, ne hastalığa bakmıyarak, 40 derece rahatsızlıklarını düşünmüyerek vazifelerine bakarlar. Başından ayrılmazlar, yürürler orada çalışırlar. Resmi küşat olur. Ona gelmezler, her türlü merasim olur, hiç birisine gelmezler, çünkü yalnız elleriyle değil dilleriyle de Türk milletinin izzeti nefsi millisidir, dediler. (Bravo sesleri) sual çoktur, birisi Âbidin Beyindir. Fakat muhtasaran arzedeyim. (Uzunu nasıl olacak sesleri), (Kâfi sesleri), (Alkışlar).

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZIM PAŞA (Karasi) — Efendiler! Başvekil Paşa Hazretleri rahatsız oldukları için gelemediler. Hariciyeye ait bazı sualler vardır, onlara muhtasaran cevap arz edeceğim. Hükümetin Heyeti Umumiyesinden de bazı istizahat vardır, onu da arz edeceğim.

Siyasiyatı hariciyemiz hakkında Saruhan Mebusu Âbidin Bey bazı istizahatta bulundular. Ezcümle orru ile kazandığımızı siyasetle temin edemedik ve siyasetle kendimizi zayıf gösterdik, tarzında ifade buyurdular. Bunun açıkcası budur. Sebep olarak da Kayalar ve Kozana ve civarındaki ahalinin düçar olduğu tazzikata karşı hükümetin bir tedbir ittihaz etmemiş olduğunu beyan ettiler.

Efendiler! Mübadeleye tabi olan Yunanistandaki ahali, filhakika bazı yolsuz muamelâta hedef olmuşlardır. Fakat hiç zannolunurmu ki hükümet, bunlara yapılan fenalıklara müsamaha etsin ve bu tecavüzat için iyi yapıyorsun desin. Efendiler! Hükümet hemen teşebbüsatta bulunmuş ve derhal tedabir ittihaz etmiştir. Azami derecede de teşebbüsatı siyasiyede bulunmuştur. Bu teşebbüsat neticesinde oradaki ahali düçar oldukları tazzikten kurtulmuşlardır. Ve daha vasi tedabir ittihazına bittabi lüzum hasıl olmamıştır. Lozan muahedenamesinin onaltıncı maddesini okudular. Ve buna istinaden her iki taraf mübadiller hakkında hüsnü muamele etmeyi ve vaktinden evvel bunları çıkarmamayı vé tazyik etmemeyi taahhüt etmiştiler. Binaenaleyh hükümet muahedenin bu maddesini tatbik ettirmedi, ettiremedi demek istediler. Mübadele mesailini takip ve intaç için bir mubadele heyeti vardır. Bu heyet vazifesine başladığı tarihten itibaren hükümetimizin oradaki memurları ve murahhasları hükümete ait bütün teşebbüsatı ve bütün tedabiri ittihaz etmişlerdir. Ve muahedenin Yunanlılar tarafından hüsnü tatbik edilmesini temine çalışmışlardır. Bu hususta vereceğim cevap bundan ibarettir, tabiî daha büyük tedabir ne olabilirdi. (Harp sesleri) Bu gibi tedabire şüphesizki hükümet lüzum görmemiştir ve lüzum kalmamıştır.

Hariciye hakkında vereceğim cevap bu kadardır. Başka bir sualde yoktur.

Hükümetin Heyeti Umumiyesi hakkında Rauf Beyefendi bir iki sualde bulundular. Şurayı Devlet Kanunu ne oldu, İcra Vekiller Heyetinin vazife ve mesuliyetine dair olan Kanun ne oldu dediler. Meclisin evrakı arasında olduğunu zannediyorum. Bunu sualden evvel sorup öğrenebilirlerdi. Şurayı Devlet Kanununda, İcra Vekillerinin vazife ve mesuliyetine ait kanun da, eski şekle göre Meclisi Âlidedir, Meclisi Âli ne vakit müzakere eder ve çıkarırsa tabiî o vakit mer'i olacaktır.

Efendiler! İki üç günden beri hükümetten vaki olan istizah üzerine bir çok mebus arkadaşlarımız lâzım gelen müteaddit sualler sordular ve müteaddit istizahatta bulundular. Vekil arkadaşlarımızın hepsi vaki olan bu sual ve istizahlara birer birer cevap verdiler. Meclisi Âlinin Heyeti Umumiyesi; gerek sorulan bu sualleri ve gerekse verilen cevapları istima buyurdular ve bu suretle bittabi Meclisi Âli tenevvür etmiş oldu. Hükümetin, Heyeti umumiyesinin bir ahengi tam dairesinde ve Meclisi Âlinin yaptığı kanunlara muti olarak vazifesini bihakkin yapmak için geceli gündüzlü çalışmış olduğunu ve çalışacağını kemali iftiharla arz ederim. Hükümet, Meclisi Âlinin, her iki tarafın beyanatını dinledikten sonra kendisine karşı itimat veya ademi itimadının izharına intizar ediyor. Burada vicdanınıza müracaat ederek ve dinlediklerinizi istimal etmenizi rica ediyoruz.

REİS — Efendim! Daha lehte ve aleyhte söyleyecek arkadaşların sözleri vardır.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) — Reisbey! Müsaade buyurulursa bir şey arzedeceğim. Benim şahsıma ait söz söylenmiştir. Zaten Nizamnamei Dahili mucibince cevap vermeye hakkım vardır.

REİS — Efendim, Nizamnamei Dahilide; bu mesele hakkında üç fıkra vardır.

Birisi isnat olunan bir fikrin müdafaa mecburiyetidir. Binaenaleyh şöyle söylemedim böyle söyledim gibi tashih hakkında istenilen sözü vermek riyasetin salâhiyeti haricindedir. Eğer israr ediyorsanız Meclisi Âlinin reyine müracaat ederim.

Binaenaleyh son fıkraya tevfikan Heyeti Celilenizin reyine müracaat ediyorum. Yani kifayeti müzakere takriri varken Rıza Nur Beyefendiye söz vermek isterseniz bunu reyinize koyacağım.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) — Efendim, benim şahsım mevzubahis olmuştur. Mazimden bahsetmişlerdir.

REİS — Müsade buyurunuz efendim! Zatı Âliniz israr ettiğinizden dolayıdır ki kifayeti müzakere takriri olduğu halde nizamnamenin son fıkrası mucibince Heyeti Celilenin reyine müracaat ediyorum.

Kifayeti müzakere takririni tehir ederek Rıza Nur Beye söz verilmesini kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsınlar... Aksini Reyi Âlilerine koyuyorum. Kabul etmiyenler ellerini kaldırsınlar... Kabul edilmiştir efendim.

Buyurunuz Rıza Nur Bey.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop) — Efendim, müzakere görüyorumki haddi kifayeye varmıştır ve bütün rüfeka hakikaten yorulmuştur. Ve teessüf ediyorum ki benim söz söylemekliğim böyle yorgun bir zamana gelmiştir.

Bir İmar ve İskân istizahı çıkmıştır. Sonra müzakeratın hâl ve şekline bakıyorum mesele büsbütün başka bir şekil aldı. Düşünmediğim anlamadığım bir şekil aldı. Ben meselenin bu şeklini bildiğim yoktu. Ben ne münabbadan idim, ne de muhammesten, hiç bir şeyden değildim. Cidden böyle bir şey hatırlamıyorum. Ben bir Mübadele ve İskân meselesi görmüşümdür ve bununda hatiatı vardır. Onu arz ettim ve onu arz ediyordum.

Sonra gördüm mesele öyle bir şekil aldı ve öyle bir hale geldiki! İki Vekil Beyefendi bana hücum ettiler. Sanki ben istizah ediliyorum zannettim. Ne yapayım. Peki diyelim ve biran için farzedelimki ben çok hatalı bir adamım, fakat benim hatam bilmemki başkalarının hatalarını örter mi? Bilmemki ukubette niyabet caiz mi? Hakikaten buna da hayret ettim. Benim hatamı hata saymışlardır. Peki, kabul ediyorum. Meselâ, şöyle bir isnat vaki olmuştur. 118 çocuğu öldürmüşüm. 700 çocuğun gözünü oymuşum, kör etmişim. Vallah hazırım efendim, tahkik etsinler, tahkik ediniz, mesele tenevvür etsin. Vallahi böyle bir şey yoktur. Trahom meselesini ilk tetkik eden benim. Beykoza kadar gidip bu işi tahkik eden benim. Bu hastalık altı yedi aym işi değildir. Bir senenin iki senenin işi değildir. 7 - 8 senelik bir iştir. 7 - 8 senedir ben Sıhhıye Vekili değilimki. Rica ederim soruyorum. Ben 7 - 8 senedir Sıhhıye Vekâletinde miyim? Hakkımda bazı şeyler söylenmiştir. Onları tasrih etmiye mecburum. Meselâ Necati Beyefendi söylüyorlardı. Emvali metrukeyi harap etmişim. Halbuki pek güzel bilinirki bu iş bana ait değildir. Maliyeye aittir, benim işim değildir.

Eski muhacirler meselesinden bahsedildi. Evet bunları yollamışımdır. Dosyaları mevcuttur. Bunları sıkıştırmışımdır, muhacirler bunu sanat ittihaz edinmişlerdir. Çünkü askerlik muafiyeti vardır. İşte bu muafiyetten istifade etmek için bir yerden başka bir yere gidiyorlar. Baktım ki olmayacak. Kat'i emir verdim. Uğraştım ve bunda biliyorum ki dahlim vardır.

Sonra efendim, çok memur istihtam ettiğimden bahis ettiler. Bunun da delili, İstanbul Sıhhıye Müdürüyetine sormuşlar. Sıhhıye Müdürüde 250 kişi demiş. Bana bundan ne efendim. Ve bu mesele benden sonra olmuştur. Benim zamanımda bir Müdür vardı. İki mümeyyiz ve iki kâtip vardı. Bütün Türkiye'de ise belki ya yedi veya sekiz kişide kâtip olarak istihtam ediliyordu.

Sonra efendim, benim bir şey hazırlamadığımdan bahis buyurdular. Halbuki efendiler! Epeyce bir şeyler hazırlamışımdır. Bunu Refet Beyefendide söylediler. Hazırladığım şeyler hep proje halinde idi. Kati bir şey yoktu. Pekiyi bilirsinizki ben muhacir meselesi, mübadele meselesiyle hatta Sıhhıye Vekâletiyle pek fazla meşgûl olamadım, çünkü Rusya'ya gittim geldim, Lozan'a gittim geldim. Mübadele meselesini niçin hazırlamadı diyorlar. Mübadele meselesini biliyorsunuz ki mübadele mukavelenamesi bütün muahedenin tasdikine merbuttur. Ve ondan sonra mer'idir. Ben Lozan'da dokuz ay durduktan sonra geldim. İki ay kadar vekâlette kaldıktan sonra çekildim. Ondan da bir müddet evvel zaten Sıhhıye Vekâletinden alınmışımdır. Bu vaziyet karşısında ne yapabilirdim. Bana bundan ne (Kısa söyle sesleri) Vallahi, gene kısa kesiyorum. Tafsil ettiğim bir şey yoktur. Kısa söylüyorum. Halbuki söylemek istediğim şeyler çoktur. (Kısa kısa sesleri).

CEVDET BEY (Kütahya) — Vazifesine dair söylüyor. Şahsına dair söylemiyorlar.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop - devamla) — Tafsil ettiğim yok. Bana isnat edilen şeyi ben reddediyorum.

MUSTAFA BEY (Tokat) — Aczini itiraf ediyor.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop - devamla) — Mustafa Bey! Sen ne söylüyorsun, hangi aczimi? Sen her şeye burnunu sokarsın...

Efendim! Arnavutlardan bahsedildi. Bunu Celal Beyefendi pek güzel buyurdular. Mübadele mukavelenamesinin zabıtnamelerinde Arnavut kaydı vardır. Eğer muhtelif Mübadele Komisyonu bunlara Türk dediyse; fuzuli hükmetmiştir. Halbuki bu kayıt orada sarihtir. Ve bu mesele düşünülerek konmuştur. O zaman mübadele işlerini İsmet Paşa Hazretleri bana havale buyurmuşlardı. Bununla ben meşgûl oldum. Ruhunu biliyorum. Arzettiğim gibi eğer komisyon Türktür diye hükmetmiş ise fuzuli hükmetmiştir. Şimdi Yanyalılar meselesi kalıyor. Bunlar Türk mü? Değil mi?

Ben bu yaşa geldim ve bu yaşa kadar bütün kulaklarım, yanyalıların kendilerinin Arnavut olduklarına dair iftiharlarıyle doludur.

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDÜLHALİK BEY (Kângırı) — Hangi Yanyalı? Bir tanesini söyleyin!

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop - devamla) — Başka bir şey bilmiyorum. Şimdide bu moda olmuştur. Bunlar evlâdı fatihana dönmüşlerdir. İnşallah hepside böyle olur. İşte mesele budur.

Beyefendi! Bir şey buyurdularki o da benim Türkçülüğüm beş seneden beri imiş.

Evet efendiler! Ben Balkan harbi nihayetinden beri Türkçüyüm (Handeler) Türk deyince hepimiz Türküz. Fakat Türkçülük başkadır. Bu memlekette 15 sene evvelinden beri Turan kelimesini bilen bile yoktu. (Nasıl nasıl sesleri).

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Efendiler! Ben doğduğumdan beri Türkçüyüm.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Sinop - devamla) — Öyle ya.. Rica ederim efendiler. Hepimiz bunu biliriz. O vakit ki ahvâl ne idi? Bana, Arnavutları teşvik ettiniz, telgraf yazdınız dediler. Güya efendiler, telgrafı bana yazmışlar. Belli bir şeyki bunu da yapan Üsküplü Hoca Sait Efendidir. Bunun başka türlü söylenmesindeki yanlışlık o zamanın tıynetinin mahsulâtı malûmesindendir. O öyle yapar ve el'anda yapmaktadır. Şimdide bir taşla iki kuş vuruyor. (Kâfi sesleri) (Kısa sesleri). Peki peki hepisinden vaz geçtim. Yalnız bir şey söyliyeceğim. Buna tahammül edemem. Benim mazimin bozukluğundan bahis ettiler. Ona her vakit ve her suretle cevap vermiye hazırım. Bunu bütün millet bilsin. Yalnız ve yalnız buna tahammül edemem. (Kâfi kâfi sesleri).

Peki peki! Hakikat tavazzuh etsin kâfi! Anlaşıldı ise kâfi.

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Reis Bey! Müzakerenin ademi kifayesi hakkında söz istiyorum. (Kâfi kâfi sesleri). Kifayet aleyhinde söyliyeceğim. (Gürültüler).

REİS — Efendim! Kifayeti müzakere aleyhinde söyliyeceklerdir.

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Muhterem arkadaşlar! Müzakere gayrı kâfidir. (Esasa girmesin sesleri). Çünkü İsmet Paşa Hazretleri burada bütün istizahı kabul etmiştir. Bu istizahın içerisinde bizim madde tayin ederek memleketin menafiine ait bir çok tenkidatımız vardır. Maatteessüf mesele; bundan çok uzaklaşmıştır. Müstakil olduğum cihetle meselede; şunu görüyorum ki Mecliste bir akalliyet ve birde ekseriyet fırkası vardır. (Doğru sesleri) Ben müstakilim efendiler! Çok rica ederim. Mesele esasından çıkmış ve bunlar arasında bir münakaşa ve bir mücadele başlamıştır. Halbuki memleketin menafii âliyesi ile taban tabana zıt olan bu meselede bu akalliyet ekseretiyetten ayrılmalı yahut bütün bütün birleşmelidirler. Vaziyet tavazzuh etmiştir. Hulâsa ya birleşmeli ya ayrılmalı. (Bravo alkışlar).

MUSTAFA BEY (Tokat) — Sana arkadaş yok Zeki Bey!

ZEKİ BEY (Gümüşhane) Devamla — Ben müstakilim efendiler! Çok rica ederim. Müzakerenin ademi kifayesine karar verilsin! Vekâletler üzerinde maddeler tayin ederek meşrû tenkidatımız vardır. Alel husus Vasıf Beyefendi! Bu sual takririnde hiç bir şey yoktur diyorlar. Bende diyorum ki : Orta tedrisat Kanununun bir çok mevadı çiğnenmiştir.

İSMAİL KEMAL BEY (Çorum) — Üç gündür niye söylemediniz?

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Söyliyecektim vekillerden vakit kalmadıki; (Müzakere kâfidir. Sesleri). (Gürültüler).

REİS — Müsaade buyurunuz efendim! Takrirler okunacaktır :

Riyaseti Celileye

Heyeti Vekilenin verdiği izahat üzerine mesele kâmilen tenevvür etmiştir. Kifayeti müzakerenin reye konulmasını arz ve teklif eylerim.

Afyon Karahisar
İzzet Ulvi

REİS — Kifayeti müzakere teklifi okunmuştur. Müzakereyi kâfi görenler lütfen ellerini kaldırsınlar... Kâfi görmeyenler ellerini kaldırsınlar... Müzakere kâfi görülmüştür. Bundan başka esbabı mucibeli takrirler vardır. Feridun Beyin takriri okunacaktır :

Efendim! Bu takrir yalnız Feridun Fikri Bey tarafından verilmiştir. Bu takririn tayini esami ile reye vaz'ı hakkında diğer bir takrir daha vardır. Her ikisi de okunacaktır efendim. Bundan başka Afyon Karahisar Mebusu Ali Beyinde rüfekasıyle beraber bir takriri vardır.

Riyaseti Celileye

Mübadele Vekâletinin bidayeti teşekkülünden bugüne kadar, mübadillerin emri iskân ve iaşe ve nakliyatında ceryan eden ahvalin tahkikine Meclisi Âlice ihtiyacı kat'i mahsus olduğundan bu bapta Meclis Azayı Kiramından yedi zattan mürekkep olmak üzere teşkilâtı Esasiye Kanununun sual ve istizah ve Meclis tahkikatı Meclisin cümlei salâhiyetinden olduğu muharrer bulunan yirmi ikinci maddesine tevfikan bir (Anket parlamenter) yani (Meclis tahkikatı) heyeti teşkilinin müstacelen tahtı karara alınmasını teklif ederim.

Dersim
Feridun Fikri

Riyasete

İmar Vekâleti muamelâtı hakkında tahkikatı teşriiye icrasına dair verilen takriri tayini esami ile reye vaz'ını teklif eyleriz. 30 Teşrinievvel 1340

Dersim Feridun Fikri	Erzincan Sabit
Karasi Ali Şuuri	Karasi Haydar Adil
Gümüşhane Zeki	Erzurum Ziyaettin
Mardin Abdülgani	Kastamonu Halit
Niğde Halit	Mardin Necip
İzmit Ahmet Şükrü	Erzurum Halet
Genç Muhittin	Kars Ömer Lütfi
Ordu Faik	Erzurum Rüştü

Riyaseti Celileye

Müzakere kâfidir.

Tahkikatı teşriiye takririnin reddiyle Hükümete beyanı itimat edilerek ruznameye geçilmesini ve keyfiyetin tâyini esami ile reye vazını teklif ederiz.

Afyon Karahisar Ali	Kütahya Cevdet
Gaziantep Kılıç Ali	Denizli Haydar Rüştü
Yozgat Avni	Bozok Salih
Cebelibereket İhsan	Tokat Mustafa
Rize Ahmet Fuat	Urfa Yahya Kemal
Çorum İsmail Kemal	Rize Rauf
İstanbul Ali Rıza	Ertuğrul Doktor Fikret
Denizli Mazhar Müfit	Aksaray Mehmet Neşet
Zonguldak Tunalı Hilmi	Rize Ekrem

REİS — Efendim, şimdi...

DOKTOR FİKRET BEY (Ertuğrul) — Reis Bey! Hükümete sorunuz. Hangisini tercih ediyorsa onu reye koyarsınız.

REİS — Müsaade buyurunuz efendim! Makamı Riyaset vazifesini yapar.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Hepisi birdir efendim.

REİS — Esbabı mucibeli takrirler reye konmak için Hükümetin tercih ettiği takririn reye konacağı malûmuâlinizdir. Hükümete soruyorum efendim! Hangi takriri tercih ediyorsunuz?

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZIM PAŞA (Karasi) — Afyon Karahisar Mebusu Ali Beyin takririni tercih ediyoruz efendim.

REİS — Afyon Karahisar Mebusu Ali Bey ve rüfekasının takriri; Meclis tahkikatının reddiyle Hükümete beyanı itimat olunması hakkındadır.

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Reis Bey! Yoklama ile..

REİS — Binaenaleyh bu takriri tayini esami ile reyi âlinize vaz ediyorum. Hükümete itimat eden zevat beyaz, ademi itimat edenler kırmızı rey pusulası vereceklerdir.

(Kura ile başlasın sesleri)

(İstihsali ârâya Şakir Bey «Ankara'dan» başlandı).

REİS — Reylerini istimal etmiyen rüfeka lütfen reylerini istimal etsinler. İstihsali ârâ muamelesi hitam bulmuştur, âranın neticesini arz ediyorum:

Mevcut âzanın adedi 176'dır. Bunda Heyeti Vekile de dâhildir. Heyeti Vekile rey vermemişlerdir. Yani 168 iştirak eden âzanın adedidir. «148» rey beyaz, «19» kırmızı yani ademi itimat reyidir. Bir de müstenkif vardır.

Binaenaleyh İsmet Paşa Hükümetine 148 rey ile itimat edilmiştir. (Alkışlar) (Allah muvaffakiyet versin sesleri)

Efendim! Encümenler mesaisini ikmal edebilmek için iki güne ihtiyaç vardır. Divanı Riyasetin de biraz işleri vardır. Binaealeyh Salı günü öğleden sonra içtima edilmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Hitamı müzakerat; saat : 8,5

İstizah neticesinde reye konulan Afyon Karahisar Mebusu İzzet Ulvi Beyin takririne verilen reylerin neticesi

Reye iştirak edenler : 168
Kabul edenler : 148
Reddedenler : 19
Müstenkifler : 1

[Kabul edenler]

Adana
Kemal B.

Aksaray
Besim Atalay
Neşet B.

Amasya
Esad B.
Nafiz B.

Ankara
İhsan B.

ANTALYA
Ahmed Sâki B.
Rasih B.

ARDAHAN
Talât B.

ARTVİN
Hilmi B.

AYDIN
Dr. Mazhar B.
Tahsin B.

BAYEZİD
Süleyman Sudi B.
Şefik B.

BİGA
Samih Rifat B.
Şükrü B.

BİTLİS
Muhiddin Nâmi B.

BOLU
Cevad Abbas B.
Dr. Emin Cemal B.
Falih Rıfkı B.
Mehmed Vasfi B.

BOZOK
Ahmed Hamdi B.
Avni B.
Salih B.
Süleyman Sırrı B.

BURDUR
Hüseyin Bâki B.
Mustafa Şeref B.

BURSA
Mustafa Fehmi Ef.
Osman Nuri B.
Refet B.

CANİK
Süleyman Necmi B.

CEBELİBEREKET
İhsan B.

ÇATALCA
Şakir B.

ÇORUM
Dr. Mustafa B.
Ferit B.
İsmail Kemal B.
İsmet B.
Münir B.

DENİZLİ
Mazhar Müfit B.
Necip Ali B.
Yusuf B.

DERSİM
Ahmed Şükrü B.

DİYARBEKİR
Feyzi B.
Şeref B.
Zülfi B.

EDİRNE
Cafer Tayyar Paşa
Faik B.
Hüseyin Rıfkı B.

ELÂZİZ
Hüseyin B.
Mumiddin B.
Mustafa B.

ERGANİ
İhsan B.
İhsan Hâmid B.
Kâzım Vehbi B.

ERTUĞRUL
Dr. Fikret B.
Halil B.
Rasim B.

ERZİNCAN
Abdülhak B.
Sabit B.

ERZURUM
Cazim B.
Hâlet B.
Münir Hüsrev B.
Raif B.
Rüştü Paşa
Ziyaeddin B.

ESKİŞEHİR
Emin B.

GAZİANTEP
Ahmed Remzi B.
Ali Cenani B.
Ferid B.
Hâfız Şahin Ef.
Kılıç Ali B.

GELİBOLU
Celâl Nuri B.

GENÇ
Muhiddin B.

GİRESUN
Hakkı Tarık B.
Tahir B.
Şevket Ef.

GÜMÜŞANE
Cemal Hüsnü B.
Hasan Fehmi B.
Zeki B.

HAKKÂRİ
Asaf B.

ISPARTA
Hüseyin Hüsnü Ef.
İbrahim Ef.
Mükerrem B.

İÇEL
Dr. Tevfik B.

İSTANBUL
Ali Rıza B.
Hamdi B.
Yusuf Akçura B.

İZMİR
Mahmud Celâl B.
Mahmud Esad B.
Mustafa Rahmi B.
Osmanzade Hamdi B.
Saraçoğlu Şükrü B.

İZMİT
İbrahim B.
İbrahim Süreyya B.
Saffet B.

KÂNGIRI
Rifat B.
Talât B.
Ziya B.

KARAHİSARI SAHİP
Ali B.
İzzet Ulvi B.
Musa Kâzım B.
Ruşen Eşref B.

KARAHİSARI ŞARKİ
Ali Sururi Ef.
İsmail B.
Mehmed Emin B.

KARESİ
Ahmed Süreyya B.
Ali Şuuri B.
Haydar Adil B.
Hulûsi B.
Kâzım Paşa
Mehmed Cavid B.
Mehmed Vehbi B.
Osman Niyazi B.

KARS
Ağaoğlu Ahmed B.

KASTAMONU
Ahmed Mahir Ef.
Hasan Fehmi Ef.
Veled Çelebi Ef.

KAYSERİ
Ahmed Hilmi B.
Dr. Halid B.
Sabit B.
Zeki B.

KIRKKİLİSE
Dr. Fuad B.

KIRŞEHİR
Ali Rıza B.
Yahya Galip B.

KONYA
Hacı Bekir Ef.
Fuad B.
Kâzım Hüsnü B.
Mustafa Ef.
Mustafa Fevzi Ef.
Refik B.
Tevfik Fikret B.

KOZAN
Ali Saip B.
Ali Şadi B.

KÜTAHYA
Cevdet B.
Ferit B.
Nuri B.
Rağıp B.

MALATYA
Bedir Ağa
Dr. Hilmi B.
Mahmud Nedim B.
Reşid Ağa

MARAŞ
Abdülkadir B.

MARDİN
Abdülgani B.
Abdürrezak B.
Derviş B.
Yakup Kadri B.

MENTEŞE
Esad Ef.
Yunus Nadi B.

MUŞ
İlyas Sami B.
Osman Kadri B.

NİĞDE
Galip B.
Halid B.

ORDU
Hamdi B.
Recai B.

RİZE
Ali B.
Ekrem B.
Esad B.
Fuad B.
Rauf B.

SARUHAN
Mehmed Sabri B.
Mustafa Fevzi Ef.

SİİRD
Halil Hulki Ef.
Mahmud B.

SİNOP
Dr. Rıza Nur B.
Recep Zühtü B.
Yusuf Kemal B.

SİVAS
Dr. Ömer Şevki B.
Rasim B.
Ziya B.

SİVEREK
Kadri Ahmed B.

TEKFURDAĞ
Cemil B.

TOKAD
Mustafa Vasfi B.

TRABZON
Abdullah B.
Nebizade Hamdi B.
Süleyman Sırrı Ef.
Şefik B.

URFA
Ali B.
Yahya Kemal B.

VAN
Hakkı B.
İbahim B.
Münib B.

ZONGULDAK
Halil B.
Ragıp B.
Tunalı Hilmi B.

(Reddedenler)

DERSİM
Feridun Fikri B.

ERĞANİ
İhsan B.

ERZİNCAN
Sabit B.

ERZURUM
Hâlet B.
Raif B.
Rüştü Paşa
Ziyaettin Ef.

ESKİŞEHİR
Arif B.

GÜMÜŞHANE
Zeki B.

İSTANBUL
Adnan B.
İsmail Canbulat B.
Refet Paşa

İZMİT
Ahmet Şükrü B.

KASTAMONU
Halit B.

MARDİN
Necip B.

ORDU
Faik B.

SARUHAN
Abidin B.

SİVAS
Halis Turgut B.

TOKAT
Bekir Sami B.

(Müstenkif)

KARAHİSARI SAHİP
Kâmil Ef.